december 2013

Slachtoffer en de rechtspraak

Handleiding voor de strafrechtspraktijk

Justus Candido (eindredactie)
Martine Hoendervoogt
Peter van Dam
Marilou Gest

de Rechtspraak

Slachtoffer en de rechtspraak

Handleiding voor de strafrechtspraktijk

Justus Candido (eindredactie)
Martine Hoendervoogt
Peter van Dam
Marilou Gest

Inhoudsopgave

Lijst van gebruikte afkortingen **7**

1 Inleiding **8**

2 Algemene voorschriften **13**
2.1 Algemene voorschriften met betrekking tot het slachtoffer 13
2.1.1 Slachtoffer en nabestaanden, definities 14
2.1.2 Correcte bejegening 16
2.1.3 Recht op informatie 22
2.1.4 Kennisneming, afschrift en toevoeging processtukken 26
2.1.5 Recht op bijstand en vertegenwoordiging 32
2.1.6 Spreekrecht en schriftelijke slachtoffer-verklaring 34
2.2 Algemene voorschriften schadevergoeding 39
2.2.1 Voegingsgerechtigd 39
2.2.2 Wijze van indiening 41
2.2.3 Bemiddeling (Mediation) 44

3 Het slachtoffer en de rechter **49**
3.1 Bejegening 49
3.2 Voorbereiding en regievoering 52
3.3 Terechtzitting 56
3.3.1 Bezwaar dagvaarding 56
3.3.2 Uitroepen zaak 56
3.3.3 Afwezigheid verdachte 57
3.3.4 Openbaarheid 58
3.3.5 Afwezigheid slachtoffer 60
3.3.6 Introductie 61
3.3.7 Bijstand 62
3.3.8 Behandeling vordering benadeelde partij 63
3.3.9 Spreekrecht en schriftelijke slachtoffer-verklaring 67
3.3.10 Horen slachtoffer als getuige 71
3.3.11 Wraking 73
3.3.12 Schorsing terechtzitting 73

3.4 Uitspraak 74
3.4.1 Openbaarheid 74
3.4.2 Verstrekken afschrift uitspraak 75
3.5 Snelrecht en supersnelrecht 77
3.6 Hoger beroep 80
3.6.1 Spreekrecht 80
3.6.2 Vordering benadeelde partij 80
3.7 Slachtoffer en de rechter-commissaris 81
3.7.1 Horen van slachtoffers als getuige 82
3.7.2 Conservatoir beslag 84

4 De vordering van de benadeelde partij 88
4.1 Toepasselijk recht 88
4.1.1 Bewijs 89
4.1.2 Verstek 90
4.2 Strafvorderlijke beoordeling van de vordering benadeelde partij en uitspraakvoorschriften 92
4.2.1 Algemeen 92
4.2.2 Ontvankelijkheid benadeelde partij 93
4.2.2.1 Koppeling aan beslissing in hoofdzaak 94
4.2.2.2 Rechtstreeks gevolg 95
4.2.2.3 Onevenredige belasting 100
4.2.2.4 Overige ontvankelijkheidskwesties 101
4.2.3 Uitspraak 103
4.2.4 Motiveringsverplichting 105
4.3 Inhoudelijke (civiele) beoordeling 110
4.3.1 Onrechtmatige daad 111
4.3.1.1 Onrechtmatige daad 111
4.3.1.2 Toerekening 112
4.3.1.3 Schade 115
4.3.1.4 Causaal verband 115
4.3.1.5 Relativiteitsvereiste 120

4.3.2 Schade 121
4.3.2.1 Vermogensschade 122
4.3.2.2 Ander nadeel dan vermogensschade 126
4.3.2.3 Schadevergoeding bij overlijden 130
4.3.2.4 Nabestaanden en immateriële schade; affectieschade 132
4.3.2.5 Shockschade 133
4.3.2.6 Begroting van de schade 134
4.3.2.6.1 Begroting zaakschade 135
4.3.2.6.2 Begroting nog niet ingetreden schade 137
4.3.2.6.3 Begroting immateriële schade 138
4.3.2.7 Schadevergoeding anders dan in geld 143
4.3.3 Verrekening voordeel 145
4.3.4 Eigen schuld 149
4.3.5 Schadebeperkingsverplichting 152
4.3.6 Matiging 153
4.3.7 Medeschuld en hoofdelijkheid 155
4.3.8 Wettelijke rente 156
4.3.9 Proceskosten en kosten tenuitvoerlegging 159
4.3.10 Verjaring 162
4.3.11 Verrekening van een tegenvordering en bevrijdende betaling 165

5	**Schadevergoedingsmaatregel**	**169**
5.1	Algemeen	169
5.2	Voorwaarden voor oplegging	171
5.3	Vervangende hechtenis	173
5.4	Draagkracht verdachte	174
5.5	Termijnbetaling	176
5.6	Voorschotregeling	176
5.7	Hoofdelijkheid	177
5.8	Proceskosten	178
5.9	Wettelijke rente	179
5.10	Conservatoir beslag	179
5.11	Samenloop ontnemingsmaatregel en speciale preferentie	180
6	**Bijzondere voorwaarden**	**183**
6.1	Bijzondere voorwaarden ten aanzien van de schade	183
6.2	Bijzondere voorwaarden betreffende het gedrag van de veroordeelde	187
	Bijlagen	**190**
1	Spelregels voor het omgaan met slachtoffers	191
2	Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving slachtoffers	193
3	Overzicht richtlijnen, wetten en aanwijzingen	206
4	Literatuurlijst	208
	Trefwoordenregister	**212**

Lijst van gebruikte afkortingen

A-G	Advocaat-Generaal
AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur
BOS	Beslissing Ondersteunend Systeem
BTW	Belasting over Toegevoegde Waarde
BW	Burgerlijk Wetboek
CJIB	Centraal Justitieel Incassobureau
ECLI	European Case Law Identifier
EHRM	Europese Hof voor de Rechten van de Mens
EU	Europese Unie
HR	Hoge Raad
i.w.t.	Inwerkingtreding
LJN	Landelijk Jurisprudentienummer
LOVS	Landelijk Overleg Vakinhoud Strafrecht
NOVA	Nederlandse Orde van Advocaten
NJ	Nederlandse Jurisprudentie
NJB	Nederlands Juristenblad
NVvR	Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak
OM	Openbaar Ministerie
PbEU	Publicatieblad van de Europese Unie
PIJ	Plaatsing in Jeugdinrichting
RC	Rechter-commissaris
RO	Wet op de Rechterlijke Organisatie
Rv	Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering
SFO	Strafrechtelijk Financieel Onderzoek
SHN	Slachtofferhulp Nederland
Sr	Wetboek van Strafrecht
SSR	Studiecentrum Rechtspleging
SSV	Schriftelijke slachtofferverklaring
Stb	Staatsblad
Stcrt	Staatscourant
Sv	Wetboek van Strafvordering
T&C	Tekst en Commentaar
TBS	Terbeschikkingstelling
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum
Wsg	Wet schadefonds geweldsmisdrijven
ZSM	Zo Snel, Slim, Selectief, Simpel, Samen en Samenlevingsgericht Mogelijk

1 Inleiding

Versterking positie slachtoffer

De afgelopen jaren is veel veranderd in de positie van het slachtoffer in het strafproces. Per 1 januari 2011 is de Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces in werking getreden.[1] Met deze wet zijn de rechten van het slachtoffer uitgebreid en (deels) gebundeld in een aparte titel van het Wetboek van Strafvordering (Sv). Nieuw is dat slachtoffers stukken aan het procesdossier kunnen toevoegen, de inzage in het procesdossier is wettelijk geregeld als ook het recht op informatie over het verloop en de afloop van de strafprocedure en over de invrijheidstelling van de veroordeelde. Voorts is het recht op een correcte bejegening door politie, Openbaar Ministerie en rechter als instructienorm expliciet in de wet opgenomen. Daarnaast is een voorschotregeling voor slachtoffers van gewelds- en zedendelicten geïntroduceerd en de mogelijkheid om ook bij zogenaamde ad informandum feiten een vordering tot schadevergoeding in te dienen. Ook is het criterium voor de (niet-)ontvankelijkheid van de benadeelde partij gewijzigd. Kort gezegd is het criterium 'niet eenvoudig van aard' vervangen door het criterium van de 'onevenredige belasting van het strafgeding'. Ten slotte kunnen sinds 1 januari 2011 ook ouders van verdachten onder de 14 jaar in het strafproces worden veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding aan slachtoffers.

In 2012 en 2013 is nog een aantal wetswijzigingen doorgevoerd: de regeling omtrent processtukken is gewijzigd en de mogelijkheden tot het uitoefenen van het spreekrecht zijn uitgebreid. Met ingang van 1 januari 2014 is de mogelijkheid tot het leggen van conservatoir beslag ten behoeve van de schadevergoedingsmaatregel ingevoerd. Voorts staat nog een aantal nieuwe wijzigingen op stapel. Zo heeft de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie onlangs een concept wetsvoorstel ter uitbreiding van het spreekrecht met een zogenaamd adviesrecht voor het slachtoffer ter consultatie rondgestuurd. Verder wordt op dit moment

1 Wet van 17 december 2009 (Stb. 2010, 1) i.w.t. op 1 januari 2011 (Stb. 2010, 792).

gewerkt aan de implementatie van de Europese Richtlijn minimumnormen voor slachtoffers die nog enige beleids- en wetswijzigingen zal opleveren.[2]

Maatschappelijk en (daarmee) politiek is de aandacht voor slachtoffers de laatste jaren onverminderd groot. De wijze waarop politie, Openbaar Ministerie en rechtspraak omgaan met slachtoffers en hun rechten wordt door de buitenwacht nauwlettend gevolgd. Ook de rechtspraak zelf is de laatste jaren meer en meer doordrongen van de rol die het slachtoffer in het strafproces toekomt en verdient. Dit heeft bijvoorbeeld geleid tot het opstellen van de Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving slachtoffers. Ook zijn de Terwee-richtlijnen die voorheen enkele pagina's besloegen aangepast en flink uitgebreid. Tot slot worden door de SSR diverse cursussen met betrekking tot het slachtoffer in het strafproces aangeboden.

In de praktijk bleek echter behoefte te bestaan aan een uitgebreider naslagwerk gericht op de praktische omgang met slachtofferrechten. Dat is dan ook de aanleiding voor dit boek.

Het doel van dit boek is de huidige stand van het recht ten aanzien van slachtoffers te beschrijven voor de strafrechter en de juridisch medewerker die hier in de dagelijkse praktijk mee te maken hebben. Voorts is getracht, waar mogelijk, praktische handreikingen te geven voor de invulling van deze rechten. Daarin zit (hopelijk) de meerwaarde van dit boek ten opzichte van de bestaande literatuur over dit onderwerp. De schrijvers realiseren zich dat de inhoud van dit boek snel kan verouderen omdat de positie van het slachtoffer in het strafproces zich nog sterk ontwikkelt. Om die reden zal het boek ook in digitale, bewerkbare, versie beschikbaar komen binnen de rechtspraak om op die wijze actueel gehouden te kunnen worden. De redactie houdt zich dan ook aanbevolen voor opmerkingen en wijzigingen.

2 Richtlijn 2012/29/EU, PbEU 2012, L 315/57 d.d. 14 november 2012

Hoofdstuk 2

In hoofdstuk 2 komen de algemene slachtofferrechten aan bod. Daarbij valt te denken aan het recht op informatie, de regeling omtrent de processtukken en het recht op correcte bejegening. In ditzelfde hoofdstuk komt ook deels het spreekrecht en de benadeelde partij aan de orde. Hiervoor is gekozen omdat deze onderwerpen ook in de wettelijke regeling (titel IIIA van boek 1 Sv) in het algemene deel aan de orde komen. Voor zover van belang voor de terechtzitting en de uitspraak worden deze onderwerpen ook verderop in het boek behandeld.

Hoofdstuk 3

Hoofdstuk 3 ziet op het slachtoffer en de rechter met name tijdens de behandeling ter terechtzitting. Feitelijk start de beschrijving in dit hoofdstuk reeds bij de voorbereiding en probeert het handvatten aan te reiken voor een goede voorbereiding waarbij zo veel mogelijk wordt geanticipeerd op de terechtzitting om aanhouding daarvan te voorkomen. Ook komt in dit hoofdstuk de bejegening, het spreekrecht en de behandeling van de vordering benadeelde partij aan bod. Voorts worden zo veel mogelijk praktische handreikingen gedaan voor de behandeling ter terechtzitting. Tot slot wordt in dit hoofdstuk nog aandacht besteed aan de terechtzitting in hoger beroep voor zover daarbij afwijkende regels gelden en is een korte paragraaf gewijd aan de rechter-commissaris in relatie tot het slachtoffer.

Hoofdstuk 4

In hoofdstuk 4 komt de vordering benadeelde partij aan de orde. Dit hoofdstuk ziet op de beoordeling van de vordering benadeelde partij zowel vanuit strafvorderlijk als materieel civielrechtelijk perspectief. Nu de praktijk leert dat niet alle personen die werkzaam zijn in de strafrechtspraak een civiele achtergrond hebben, wordt in dit hoofdstuk relatief veel aandacht besteed aan het civiele recht voor zover van belang voor de beoordeling van de vordering benadeelde partij.

Hoofdstuk 5 en 6

In hoofdstuk 5 wordt de schadevergoedingsmaatregel behandeld. Hoofdstuk 6 is gewijd aan de mogelijkheid om bij wijze van bijzondere voorwaarde betaling van schadevergoeding op te leggen. Ook de overige bijzondere voorwaarden die de belangen van het slachtoffer kunnen raken, worden in dit hoofdstuk behandeld.

Hoewel op geen enkele wijze bindend voor strafrechters e.a. hopen de schrijvers dat deze uitgave zijn nut zal bewijzen in

de dagelijkse praktijk van de strafrechtspraak en daarmee een verdere impuls geeft aan de uitoefening van de rechten van slachtoffers in het strafproces. Overigens zijn hierbij altijd in het oog gehouden de te respecteren rechten die de verdachte toekomen. De niet onbelangrijke nuance dat een verdachte nog geen dader is, lijkt in de aandacht voor slachtofferrechten nog wel eens uit het oog te worden verloren. Een eerlijk strafproces kenmerkt zich evenwel door het respecteren van de rechten van de verdachte én die van het slachtoffer.

Bij de totstandkoming van dit boek zijn diverse gesprekken gevoerd met ketenpartners en organisaties die zich bezig houden met de behartiging van slachtofferbelangen. Deze gesprekken hebben zeer nuttige informatie verschaft die verwerkt is in dit boek. Dank gaat in dat kader dan ook uit naar deze partners en organisaties te weten: het CJIB, het OM, en Slachtofferhulp Nederland.

Veel dank zijn de schrijvers verschuldigd aan de Universiteit Leiden, Instituut voor strafrecht en criminologie, met name in de persoon van prof. mr. C.P.M. Cleiren, voor het leveren van feedback op de diverse concepten en de begeleiding bij de totstandkoming van dit boek.
Ook zijn wij prof. mr. S.D. Lindenbergh zeer erkentelijk voor de vele nuttige opmerkingen die hij heeft geleverd naar aanleiding van eerdere concepten.
Voorts is veel dank verschuldigd aan de rechtbank Noord-Holland en de Raad voor de rechtspraak voor het bieden van de mogelijkheid om tot het schrijven van dit boek te komen.

Tot slot danken wij mr. J.J. Dijk, mr. H.M. van Maurik, mr. M.J.M. Verpalen en mr. R.G.A. Beaujean voor het leveren van feedback op de conceptteksten.
De eindredactie van dit boek was in handen van Justus Candido.
De tekst van dit boek is afgesloten op 1 december 2013.
Leiden, Haarlem, Den Haag, 1 december 2013.

Justus Candido (eindredactie)
Martine Hoendervoogt
Peter van Dam
Marilou Gest

2
Algemene voorschriften

Inhoudsopgave

2.1 Algemene voorschriften met betrekking tot het slachtoffer 13
- 2.1.1 Slachtoffer en nabestaanden, definities 14
- 2.1.2 Correcte bejegening 16
- 2.1.3 Recht op informatie 22
- 2.1.4 Kennisneming, afschrift en toevoeging processtukken 26
- 2.1.5 Recht op bijstand en vertegenwoordiging 32
- 2.1.6 Spreekrecht en schriftelijke slachtoffer-verklaring 34

2.2 Algemene voorschriften schadevergoeding 39
- 2.2.1 Voegingsgerechtigd 39
- 2.2.2 Wijze van indiening 41
- 2.2.3 Bemiddeling (Mediation) 44

2
Algemene voorschriften

2.1 Algemene voorschriften met betrekking tot het slachtoffer

Titel IIIA van boek 1 ('Het slachtoffer') van het Wetboek van Strafvordering (Sv) bevat een aantal algemene rechten die toekomen aan het slachtoffer dan wel diens nabestaanden. De titel is onderverdeeld in twee afdelingen.

In de eerste afdeling (Rechten van het slachtoffer) komen de volgende rechten aan de orde:
- Correcte bejegening (door de officier van justitie) (artikel 51a lid 2 Sv)
- Recht op informatie (artikel 51a lid 3 en 4 Sv)
- Recht op inzage, afschrift en toevoeging processtukken (artikel 51b Sv)
- Recht op bijstand, vertegenwoordiging en een tolk (artikel 51c Sv)
- Spreekrecht (artikel 51e Sv)

De tweede afdeling ('Schadevergoeding') regelt wie als benadeelde partij een vordering kunnen indienen en op welke manier dit dient te geschieden. Voorts geeft deze afdeling een regeling voor (schade)bemiddeling.
Diverse facetten van voornoemde rechten zijn vervolgens uitgewerkt op andere plaatsen in Sv. Zo is bijvoorbeeld het spreekrecht in artikel 51e Sv geregeld, maar wordt deze regeling elders in het wetboek nog nader ingevuld (zie artikel 258 lid 6 Sv, maar ook de artikelen 260, 269, 288a, 302 en 303 Sv). Iets soortgelijks geldt voor de vordering benadeelde partij (artikelen 51f Sv en 51g Sv, en verder artikel 332 tot en met artikel 335 Sv alsmede artikel 361 Sv).
Er is in dit boek voor gekozen de opbouw van de wet te volgen door in onderhavig hoofdstuk de algemene rechten als bedoeld in Titel IIIA boek 1 Sv te bespreken en vervolgens in hoofdstuk 3 in te gaan op de invulling van die rechten ter terechtzitting.
Bij de behandeling van het recht op correcte bejegening wordt nog aandacht besteed aan diverse Europese Richtlijnen die op (onder andere) de bejegening van invloed zijn.

Artikel 12 Sv

Aparte vermelding verdient nog de klachtprocedure van artikel 12 Sv. In deze bepaling is geregeld dat een rechtstreeks belanghebbende beklag kan doen bij het gerechtshof tegen een beslissing van het Openbaar Ministerie om een persoon - van wie de vervolging door de rechtstreeks belanghebbende wordt verlangd - niet (verder) te vervolgen dan wel te vervolgen middels een strafbeschikking. Bij gegrondverklaring van een klaagschrift ex artikel 12 Sv kan het gerechtshof bevelen dat tegen die persoon vervolging zal worden ingesteld of voortgezet. Daarbij kan het gerechtshof bepalen dat die vervolging zal worden ingesteld of voortgezet door het uitvaardigen van een strafbeschikking. Het bevel kan echter tevens de last bevatten dat de persoon wiens vervolging wordt verlangd, ter terechtzitting wordt gedagvaard of dat de officier van justitie een vordering tot het verrichten van onderzoekshandelingen bij de rechter-commissaris indient (artikel 12i Sv).

Deze zogenoemde artikel 12 procedure (artikelen 12 tot en met 12l Sv) zal in deze handleiding verder niet worden behandeld. Weliswaar betreft dit een belangrijk recht voor slachtoffers, maar de strafrechters in de eerste lijn zullen met deze procedure niet of nauwelijks te maken krijgen. Nu deze procedure de laatste jaren geen wijziging heeft ondergaan en zich een bestendige praktijk heeft ontwikkeld, hebben schrijvers er voor gekozen deze procedure buiten het bereik van dit boek te laten.[3]

2.1.1 Slachtoffer en nabestaanden, definities

Definitie slachtoffer

De definitie van het slachtoffer is wettelijk vastgelegd (artikel 51a lid 1 Sv) en luidt:

"Als slachtoffer wordt aangemerkt degene die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel heeft ondervonden. Met het slachtoffer wordt gelijkgesteld de rechtspersoon die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel heeft ondervonden."

3 Voor nadere informatie over de artikel 12 Sv procedure, zie onder andere M.J.A. Duker, 'De toetsingsruimte van het hof in beklagzaken ex artikel 12 Sv', DD 2009, 32 en S.J.A.M van Gend en G.J. Visser (red.), 'Artikel 12 Sv' (Prinsengrachtsreeks 2004/2), Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004

Voor de goede orde moet worden opgemerkt dat het doen van aangifte geen voorwaarde is om als slachtoffer te worden aangemerkt. Eenieder die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit schade lijdt, kan aanspraak maken op de rechten die hem of haar als slachtoffer in Sv zijn toegekend.

Het doen van aangifte geen voorwaarde voor erkenning als slachtoffer

Wanneer het 'directe' slachtoffer is komen te overlijden, kunnen ook diens nabestaanden en enkele andere personen aanspraak maken op de rechten die het slachtoffer (bij leven) zouden zijn toegekomen (artikel 51d Sv). Dit geldt voor alle rechten in de artikelen 51a t/m 51c Sv. Het is goed dit in het achterhoofd te houden bij de bespreking van deze rechten in dit hoofdstuk.

Nabestaanden en enkele andere personen als slachtoffer

De volgende personen kunnen aanspraak maken op de rechten als bedoeld in de artikelen 51a tot en met 51c Sv (artikel 51d Sv jo. artikel 51e leden 3 en 4 Sv):

- de echtgenoot, geregistreerd partner dan wel een andere levensgezel van het overleden slachtoffer;
- de bloedverwanten in rechte lijn en in de zijlijn tot de vierde graad ingesloten van het overleden slachtoffer;

en (artikel 51d Sv jo. artikel 51f lid 2 Sv):
- de erfgenamen ter zake van hun onder algemene titel verkregen vordering;
- de personen genoemd in artikel 6:108 lid 1 BW (kort gezegd diegenen die (deels) in hun levensonderhoud werden voorzien door de overledene) en
- de personen genoemd in artikel 6:108 lid 2 BW, zijnde eenieder die de kosten voor de lijkbezorging heeft gedragen.

Hieronder staat een tabel, ontleend aan www.rijksoverheid.nl, waarin bloedverwanten tot en met de vierde graad zijn weergegeven. De aanverwanten zijn niet weergegeven omdat deze niet onder de strekking van artikel 51e lid 4 Sv vallen.

Bloedverwanten en aanverwanten

Graad (tov overledene)	Bloedverwantschap
1e graad	- (adoptie)ouder(s); - (adoptie)kind(eren).
2e graad	- grootouder(s); - kleinkind(eren); - broer(s) en zus(sen).
3e graad	- overgrootouder(s); - achterkleinkind(eren); - neef en nicht (de kind(eren) van broer(s) en zus(sen)); - oom(s) en tante(s) (de broer(s) en zus(sen) van ouder(s)).
4e graad	- betovergrootouder(s); - achterneef en achternicht (de kleinkind(eren) van broer(s) en zus(sen)); - neef en nicht (de kind(eren) van de broer(s) of zus(sen) van ouder(s)); - oudoom(s) en oudtante(s) (de oom(s) en tante(s) van ouder(s)).

Hiermee is de kring van personen die aanspraak kunnen maken op de rechten als waren zij het slachtoffer nogal ruim opgezet. In de praktijk zal dit zelden tot problemen leiden, maar gelet op de mogelijk verstrekkende gevolgen (denk aan het recht op het toevoegen van stukken aan het dossier of het recht op inzage of het verkrijgen van afschrift van de processtukken) kan het goed zijn onder omstandigheden te controleren of iemand inderdaad bijvoorbeeld de oudoom van het overleden slachtoffer is. Deze verantwoordelijkheid ligt primair bij de officier van justitie, maar een en ander kan onder omstandigheden ook ter beoordeling zijn onderworpen aan de rechter.

2.1.2 Correcte bejegening

Het recht op correcte bejegening is per 1 januari 2011 op twee plaatsen in de wet opgenomen. Voor de officier van justitie in artikel 51a lid 2 Sv:
"De officier van justitie draagt zorg voor een correcte bejegening van het slachtoffer."

En voor de rechter in artikel 288a lid 2 Sv:
"De voorzitter draagt zorg voor een correcte bejegening van het slachtoffer, diens vertegenwoordiger op grond van artikel 51e, zesde of zevende lid, of de nabestaanden."

Het betreft hier een instructienorm die door het slachtoffer of diens nabestaanden niet kan worden afgedwongen. Uit de wetsgeschiedenis[4] volgt dat de achterliggende gedachte bij de invoering van het recht op een correcte bejegening is dat de strafrechtelijke procedure het leed en de schade voor slachtoffers niet mag vergroten. Ook het Europees Kaderbesluit 2001/220/JBZ[5] benadrukt het belang van voorkoming van secundaire victimisatie. Voorts verplicht het Kaderbesluit in artikel 2 elke lidstaat tot het doen van al het nodige om te waarborgen dat elk slachtoffer met gepast respect voor zijn persoonlijke waardigheid wordt bejegend. Dit geldt niet alleen in de strafprocedure, maar in elk contact dat het slachtoffer met welke autoriteit, overheidsdienst of slachtoffer(hulp)organisatie dan ook voor, tijdens of na de strafprocedure heeft.

Secundaire victimisatie

Concreet betekent correcte bejegening dat een slachtoffer in elk contact met elke overheidsfunctionaris correct behandeld dient te worden. Op een meer abstract niveau betekent correcte bejegening dat op de overheid de taak rust om aan alle slachtofferrechten daadwerkelijk inhoud te geven, zodat deze geen loze letter vormen. In die zin beheerst het recht op correcte bejegening de uitwerking van alle overige slachtofferrechten. Dit betekent bijvoorbeeld dat wanneer een slachtoffer recht heeft op informatie, deze informatie tijdig, duidelijk en toegesneden op het slachtoffer moet worden verstrekt.

Inhoud geven aan slachtofferrechten

De Nationale ombudsman heeft op verzoek van diverse slachtofferorganisaties[6] hiertoe "Spelregels voor de omgang met slachtoffers in het strafproces" (bijlage 1) opgesteld. Deze komen in hoofdstuk 3, waarin de bejegening van slachtoffers door de

Spelregels Nationale Ombudsman

4 Kamerstukken II 2004/05, 30143, 3, p. 5 (MvT).

5 Kaderbesluit 2001/220/JBZ d.d .15 maart 2001, PbEU 2001, L82/1, 22 maart 2001, art. 15. Het Kaderbesluit is inmiddels vervangen door Richtlijn 2012/29/EU, PbEU L 315/57 d.d. 14 november 2012 die een nadere uitwerking geeft ten aanzien van de in het Kaderbesluit al voorgeschreven maatregelen.

6 Te weten het Fonds Slachtofferhulp, Slachtofferhulp Nederland, Intervict, Aandacht Doet Spreken, Vereniging Ouders van een Vermoord Kind en de Vereniging voor Veiligheid, Respect en Solidariteit, welke organisaties zich hebben verenigd in het Platform Slachtofferorganisaties om met gebundelde stem aandacht te vragen voor de positie van slachtoffers in het strafrecht.

rechter ter terechtzitting wordt behandeld, aan de orde.
Het is goed hier reeds op te merken dat de wetgever uitgaat van een soort slachtoffer-presumptie.[7] Dit betekent dat eenieder die op redelijke gronden stelt slachtoffer te zijn, gedurende de gehele strafprocedure door alle instanties als zodanig behandeld dient te worden. Onderliggende gedachte is ook hierbij dat secundaire victimisatie voorkomen dient te worden.[8]

Slachtofferpresumptie

De verantwoordelijkheid van de rechter strekt zich overigens verder uit dan de rechtszaal, omdat de rechter ook moet zekerstellen dat de organisatie van het gerecht het noodzakelijke heeft gedaan om het slachtoffer correct te bejegenen tijdens de ontvangst en het bijwonen van de strafzitting. Een en ander is uitgewerkt in de Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving slachtoffers (bijlage 2) (hierna 'Modelregeling verblijfsomgeving slachtoffers') zoals deze door de Raad voor de rechtspraak is gepubliceerd op rechtspraak.nl. De Modelregeling verblijfsomgeving slachtoffers komt in hoofdstuk 3, waar het onderzoek ter terechtzitting wordt behandeld, uitgebreid aan de orde. Zoals gezegd komt in dat hoofdstuk ook de bejegening van het slachtoffer door de rechter nader aan bod.

Modelregeling verblijfsomgeving slachtoffers

Zoals al opgemerkt betreft het recht op een correcte bejegening als opgenomen in Sv een instructienorm die door het slachtoffer niet kan worden afgedwongen.[9] Wel kan de burger in het algemeen en dus ook het slachtoffer klagen wanneer de overheid zich in strijd met fatsoensnormen gedraagt: ten aanzien van gedragingen van het Openbaar Ministerie op basis van artikel 1a van de Wet op de Nationale ombudsman en ten aanzien van rechterlijke ambtenaren op basis van artikel 26 van de Wet op de Rechterlijke Organisatie.

EU Richtlijnen en beschermingsmaatregelen voor specifieke slachtoffers

Met de inwerkingtreding van de Richtlijn tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de

7 Kamerstukken II 2004/05, 30143, 3, p. 6 (MvT).
8 Kamerstukken II 2004/05, 30143, 3, p. 5 (MvT).
9 Kamerstukken II 2004/05, 30143, 3, p. 18 (MvT).

bescherming van slachtoffers van strafbare feiten[10] in 2012 is er een hernieuwde grondslag tot ondersteuning en bescherming van slachtoffers in de Europese Unie. De richtlijn vervangt het hiervoor genoemde Kaderbesluit 2001/220/JBZ.

De Richtlijn, die uiterlijk op 16 november 2015 in de Europese lidstaten geïmplementeerd moet zijn, kent een aantal speciale artikelen met betrekking tot de bejegening van slachtoffers met specifieke beschermingsbehoeften. Het gaat dan om slachtoffers die op basis van een individuele beoordeling, zoals de persoonlijke kenmerken van het slachtoffer, het soort strafbaar feit of de aard van het strafbare feit, en de omstandigheden van het strafbare feit, in aanmerking komen voor een bijzondere bescherming.

Deze bijzondere beschermingsmaatregelen (artikel 23 van de Richtlijn) richten zich op (de wijze van) het verhoor van het slachtoffer, de fysieke positie van het slachtoffer ten opzichte van de verdachte tijdens de behandelingsmomenten in de strafprocedure, de eventuele behandeling achter gesloten deuren en de vragen die bij het verhoor van het slachtoffer zoveel mogelijk vermeden moeten worden.

Kindslachtoffers

Een bijzonder recht op bescherming geldt voor kindslachtoffers die doorgaans kwetsbaarder zijn dan volwassen slachtoffers. Van de lidstaten van de EU worden inspanningen verwacht die de belangen van kindslachtoffers voorop stellen. Die belangen worden per geval beoordeeld, waarbij een kindvriendelijke aanpak, die voldoende rekening houdt met de leeftijd, het ontwikkelingsniveau, de meningen, behoeften en zorgen van het kind, van groot belang is.[11]

Meer concreet beschrijft artikel 24 van de Richtlijn de maatregelen die door de overheid moeten worden getroffen bij kindslachtoffers. Zo mogen audiovisuele opnamen van de verhoren van het slachtoffer als bewijs worden gebruikt, moet het kindslachtoffer worden voorzien van een bijzondere vertegenwoordiger als er geen ouder, voogd of familielid beschikbaar is of als

10 Richtlijn 2012/29/EU, PbEU 2012, L 315/57 d.d. 14 november 2012.

11 Richtlijn 2012/29/EU, PbEU 2012 L 315/57 d.d. 14 november 2012, art. 1 onder 2.

één van hen de rol van (wettelijk) vertegenwoordiger niet kan vervullen vanwege een belangenconflict. In dat laatste geval heeft het kindslachtoffer ook recht op een advocaat.

Leeftijdpresumptie

Bijzonder ten aanzien van kindslachtoffers is nog het tweede lid van artikel 24 van de Richtlijn, omdat daarin wordt aangegeven dat indien er twijfel bestaat over de leeftijd van een slachtoffer én er voldoende reden is om aan te nemen dat het slachtoffer een kind is, het slachtoffer verondersteld wordt een kind te zijn.

Als gezegd dient de Richtlijn nog geïmplementeerd te worden in Nederlandse wetgeving. Op dit moment is nog niet geheel duidelijk op welke wijze de wetgever van plan is hieraan vorm te geven.

Europees beschermingsbevel

Op 11 januari 2012 is de Richtlijn betreffende het Europees beschermingsbevel in werking getreden.[12] Deze richtlijn beoogt te regelen dat de bescherming die een persoon in één lidstaat geniet op basis van een beschermingsmaatregel,[13] zoals een contact- of gebiedsverbod, gehandhaafd en voortgezet wordt in elke andere lidstaat waar deze persoon verblijft of zal verblijven. Teneinde te voorkomen dat tegen het slachtoffer een nieuw strafbaar feit wordt gepleegd in de staat waar de maatregel wordt ten uitvoer gelegd (hierna: tenuitvoerleggingsstaat), moet die staat over een rechtsgrondslag kunnen beschikken voor de erkenning van de beslissing die in de beslissingsstaat ten behoeve van het slachtoffer is gegeven, en moet tegelijk worden

12 Richtlijn 2011/99/EU, PbEU 2011 L 338 d.d. 21 december 2011.

13 Een Europees beschermingsbevel is een door een rechterlijke of daarmee gelijkgestelde autoriteit van een lidstaat genomen beslissing betreffende een maatregel om een persoon te beschermen, op grond waarvan een rechterlijke of daarmee gelijkgestelde autoriteit van een andere lidstaat een volgens haar eigen nationale recht passende maatregel of maatregelen ter verdere bescherming van de betrokkene neemt (art. 1 onder 2 Richtlijn 2011/99/EU, PbEU 2011 L 338/6 d.d. 21 december 2011); Een 'beschermingsmaatregel' is een in de beslissingstaat volgens het nationale recht en procedures genomen beslissing in strafzaken waarbij, ter bescherming van een beschermde persoon tegen een strafbare handeling die zijn leven, fysieke of psychologische integriteit, waardigheid, persoonlijke vrijheid of seksuele integriteit in gevaar kan brengen, een of meer van de in artikel 5 bedoelde verboden of beperkingen worden opgelegd aan een persoon die gevaar veroorzaakt (art. 1 onder 2 Richtlijn 2011/99/EU, PbEU 2011 L 338/6 d.d. 21 december 2011);

voorkomen dat het slachtoffer een nieuwe procedure moet inleiden of in de tenuitvoerleggingsstaat het bewijsmateriaal opnieuw moet overleggen alsof de beslissingsstaat geen beslissing had genomen.
De richtlijn moet op zodanige wijze worden toegepast en gehandhaafd dat de beschermde persoon in de tenuitvoerleggingsstaat dezelfde of een gelijkwaardige bescherming geniet als die welke de betrokkene zou hebben genoten indien de beschermingsmaatregel in laatstgenoemde staat zou zijn genomen, zodat iedere vorm van discriminatie wordt voorkomen. Daartoe vaardigt de beslissingsstaat een Europees beschermingsbevel ("EB") uit. In juli 2013 is het conceptwetsvoorstel ter implementatie van de richtlijn in consultatie gegaan bij verschillende instanties, waaronder de Raad voor de rechtspraak. Uiterlijk op 11 januari 2015 moet de richtlijn in de Nederlandse wetgeving zijn geïmplementeerd.[14]

Richtlijn bestrijding mensenhandel en Richtlijn bestrijding kindermisbruik

Voorts zijn nog twee andere Richtlijnen van belang waarin ook specifiek aandacht wordt besteed aan bepaalde groepen slachtoffers. Dit zijn de Richtlijn bestrijding mensenhandel[15] en de Richtlijn bestrijding kindermisbruik.[16]

In het rapport Kinderhandel in Nederland[17] is uitgebreid aandacht besteed aan de positie van minderjarige slachtoffers van mensenhandel en komen de beide Richtlijnen uitgebreid aan

14 Zie ook S. van der Aa, K. Lens, K. Klerx, F. Bosma, A. Bosch en M. van den Bosch,, Aard, omvang en handhaving van beschermingsbevelen in Nederland, deel I en II, WODC 2012, waarin, onder meer, onderzoek is gedaan naar de geldende regelgeving met betrekking tot civiel-, bestuurs- en strafrechtelijk beschermingsbevelen in Nederland en de theorie en praktijk van de bijbehorende handhaving.

15 Richtlijn 2011/36/EU van het Europees parlement en de Raad van 5 april 2011 inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan, en ter vervanging van Kaderbesluit 202/629/JBZ van de Raad, PbEU 2011 L 101/1.

16 Richtlijn 2011/92/EU van het Europees parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik van kinderen en kinderpornografie, en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad, PbEU 2011 L 335/1.

17 Kinderhandel in Nederland, De aanpak van kinderhandel en de bescherming van minderjarige slachtoffers in Nederland, Marjorie Kaandorp en Mirjam Blaak, Unicef/Defence for children/ECPAT, mei 2013, [http://www.unicef.nl/nieuws/berichten/2013/05/bescherming-slachtoffers-kinderhandel-in-nederland-onvoldoende/].

bod. Het voert te ver om hier alle aandachtspunten te beschrijven, maar een aantal zaken verdient extra aandacht van de rechtspraak.

Kindvriendelijke omgeving voor kindslachtoffers

Allereerst dient de minderjarige goed en tijdig geïnformeerd te worden over zijn positie op een manier die voor hem of haar begrijpelijk is. Voorts dient voorkomen te worden dat het slachtoffer met de verdachte wordt geconfronteerd en dient het aantal momenten dat een slachtoffer gehoord wordt zoveel mogelijk te worden beperkt. Deze verhoren dienen, ook bij de rechter-commissaris, op kindvriendelijke wijze plaats te vinden. Dit betekent door speciaal opgeleide functionarissen, in een kindvriendelijke omgeving en audiovisueel vastgelegd. Ook kan het slachtoffer zich laten begeleiden door een vertrouwenspersoon, onder wie een advocaat.

Zeker de verhoren bij de rechter-commissaris voldoen niet altijd aan de eisen gesteld in zowel de Richtlijn bestrijding mensenhandel (artikel 15) als de Richtlijn bestrijding kindermisbruik (artikel 20). De wet ter implementatie van de Richtlijn bestrijding mensenhandel[18] is op 15 november 2013 in werking getreden.[19] Overigens regelt deze wet niets over deze vereisten.

2.1.3 Recht op informatie

Slachtoffers blijken in de praktijk een grote behoefte te hebben aan juiste, begrijpelijke en tijdige informatie. Daarbij kan het gaan om informatie over hun rechtspositie, waaronder de mogelijkheid tot het verkrijgen van schadevergoeding. Maar het kan ook gaan om informatie over het verloop van het strafrechtelijk

18 Wet van 6 november 2013 tot implementatie van de richtlijn 2011/36/EU van het Europees parlement en de Raad inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel, de bescherming van slachtoffers ervan, en ter vervanging van kaderbesluit 2002/629/JBZ van de Raad PbEU 2011 L 101/1, Stb. 2013, 444.

19 Besluit van 6 november 2013 tot vaststelling van het tijdstip van inwerkingtreding van de Wet van 6 november 2013 tot implementatie van de richtlijn 2011/36/EU van het Europees parlement en de Raad inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel, de bescherming van slachtoffers ervan, en ter vervanging van kaderbesluit 2002/629/JBZ van de Raad, PbEU 2011 L 101/1, Stb. 2013, 444, i.w.t. per 15 november 2013 (Stb. 2013, 445).

onderzoek, de voorlopige hechtenis van de verdachte, het procesverloop en het afzien van vervolging door de officier van justitie. Ten aanzien van de informatieverstrekking door het Openbaar Ministerie en de politie blijkt uit recent onderzoek dat slachtoffers hier niet altijd tevreden over zijn en dat dit nog meer aandacht verdient.[20] Overigens blijkt uit hetzelfde onderzoek dat slachtoffers ook lang niet altijd tevreden zijn over de informatieverstrekking vanuit de rechterlijke macht. Dit ziet vooral op informatie over het verloop van de procedure.

Informatie over rechtspositie, schadevergoeding, vervolging, voorlopige hechtenis, procesverloop en tenuitvoerlegging

De regeling van artikel 51a leden 3 en 4 Sv schrijft aan de politie en de officier van justitie voor op welke wijze zij het slachtoffer van informatie moeten voorzien. Voor de rechter geldt alleen de wettelijke verplichting in bepaalde gevallen een afschrift van een vonnis en proces-verbaal te verstrekken. Dit onderdeel wordt behandeld in hoofdstuk 3.

Door de politie en de officier van justitie wordt op verzoek van het slachtoffer mededeling gedaan van de aanvang en voortgang van de zaak tegen de verdachte. Ook dient de politie te informeren over de mogelijkheden tot schadebemiddeling of het vorderen van schadevergoeding en de mogelijkheid in contact te treden met een medewerker van Slachtofferhulp Nederland. Verder dient de officier van justitie schriftelijk mededeling te doen van de aanvang en de voortzetting van de vervolging, van de datum en het tijdstip van de terechtzitting en van de einduitspraak in de strafzaak tegen de verdachte. Wanneer de officier van justitie besluit af te zien van vervolging dan wel te vervolgen middels strafbeschikking, deelt hij dit mee aan het slachtoffer en wijst daarbij op het zogenaamde klachtrecht van artikel 12 Sv.

De advocaat-generaal heeft bovendien de verplichting om het slachtoffer dat zich in eerste aanleg als benadeelde partij heeft gevoegd (schriftelijk) mededeling te doen van de dag waarop de zaak op de terechtzitting in hoger beroep zal worden behandeld

Informatie-verstrekking in hoger beroep

20 Zie voor het OM en de rechtspraak: Eerste meting slachtoffermonitor: Ervaringen van slachtoffers met justitiële slachtofferondersteuning, Deel II: Openbaar Ministerie, Rechtspraak en Slachtofferhulp Nederland, mei 2013, Onderzoek, uitgevoerd door Regioplan en Ipsos Synovate in opdracht van het WODC, ministerie van Veiligheid en Justitie, p. 22 en 24.

(artikel 413 lid 2 Sv). Dit geldt ook voor een slachtoffer dat in eerste aanleg gebruik heeft gemaakt van zijn spreekrecht (artikel 413 lid 3 Sv). Ook wanneer cassatie is ingesteld dient het Openbaar Ministerie de benadeelde partij hiervan op de hoogte te brengen en dient de griffie van de Hoge Raad de benadeelde partij op de hoogte te stellen van de ontvangst van de stukken van het geding (artikelen 433 lid 3 en 435 lid 2 Sv).

Mededeling invrijheidstelling

In daartoe aangewezen gevallen en zeker wanneer het een misdrijf betreft waarvoor spreekrecht bestaat doet de officier van justitie desgevraagd ook mededeling van de invrijheidstelling van de verdachte of veroordeelde. In de Aanwijzing Slachtofferzorg[21] is voorts geregeld dat de officier van justitie het slachtoffer op de hoogte stelt van verlofperiodes.

Oproeping vordering tul of verlenging TBS

Gelet op de tekst van artikel 51a lid 3 Sv lijkt deze de officier van justitie niet zonder meer te verplichten tot het oproepen van het slachtoffer voor de behandeling van een vordering tenuitvoerlegging of van die tot de verlenging TBS. Beargumenteerd kan evenwel worden dat ook deze behandeling een terechtzitting betreft en voorts dat de informatieverplichting een minimumnorm betreft voor de officier van justitie. Mocht de officier van justitie overgaan tot oproeping van het slachtoffer voor een dergelijke terechtzitting dan doet hij er wel goed aan te verifiëren of de informatiebehoefte van het slachtoffer met het tijdsverloop niet is gewijzigd.

Aanwijzing Slachtofferzorg

De informatievoorziening aan het slachtoffer is uitgewerkt in de Aanwijzing Slachtofferzorg van het Openbaar Ministerie. In de Aanwijzing wordt uitgegaan van actieve wederkerigheid in de dienstverlening aan het slachtoffer, dat wil zeggen dat van het slachtoffer ook enig initiatief wordt verwacht bij de uitoefening van zijn rechten. Relevant voor de rechter is natuurlijk dat het slachtoffer tijdig op de hoogte is gesteld van de behandeling ter terechtzitting en de daarbij behorende rechten van het slachtoffer. Het informeren van het slachtoffer over de datum van de inhoudelijke behandeling van de strafzaak is echter niet in alle gevallen vanzelfsprekend. Zodra een strafzaak door de politie is

21 Aanwijzing Slachtofferzorg, Stcrt. 2010 nr. 20476 samen met Stcrt. 2013, 22031.

ingestuurd naar het Openbaar Ministerie, wordt het slachtoffer bij antwoordbrief opnieuw gevraagd of deze over het verdere verloop van de strafzaak wil worden geïnformeerd en of deze eventueel geleden schade op de verdachte wenst te verhalen (vgl. artikel 51a lid 3 en 4 Sv). De reactie van het slachtoffer (ja/nee) op deze antwoordbrief wordt door het Openbaar Ministerie in het strafdossier gevoegd. Reageert het slachtoffer niet op deze brief, dan wordt in standaardzaken (dat wil zeggen zaken, waarbij de verdachte niet in voorlopige hechtenis is genomen) door het Openbaar Ministerie de zaak in het systeem 'gesloten'. Die sluiting wordt uitgevoerd door het hierna te noemen slachtofferloket. Sluiting van de zaak betekent dat het slachtoffer niet verder wordt geïnformeerd over het verloop van de strafzaak en er zal in dat geval geen oproeping voor de zitting naar het slachtoffer worden verstuurd. In voorgeleidingszaken wordt het slachtoffer proactief door het slachtofferloket benaderd; reageert het slachtoffer niet op de antwoordbrief, dan neemt het slachtofferloket telefonisch contact op met het slachtoffer en de uitkomst daarvan wordt in een memo vastgelegd dat in het dossier wordt gevoegd.

Slachtofferloket

Blijkens de Aanwijzing Slachtofferzorg wordt er naar gestreefd de informatievoorziening en hulpverlening vanuit een centraal punt te laten plaatsvinden, zijnde het slachtofferloket zoals elk arrondissement dat kent. In het slachtofferloket werken politie, Slachtofferhulp Nederland en het Openbaar Ministerie samen als ketenpartners, uitgaande van eigen taken en verantwoordelijkheden, om van daaruit de diensten aan slachtoffers te leveren.[22] Voor de rechter dan wel griffier kan het slachtofferloket ook als aanspreekpunt dienen voor slachtoffer gerelateerde vragen in een specifieke zaak. Bijvoorbeeld over het uitoefenen van het spreekrecht door een slachtoffer indien daarover onduidelijkheid bestaat. Vaak zal een medewerker van het slachtofferloket contact hebben gehad met het slachtoffer en hiervan op de hoogte zijn.

Inmiddels heeft het Openbaar Ministerie ook het Slachtoffer Informatie Portaal geïntroduceerd. Deze service biedt slachtoffers de mogelijkheid de status van hun strafzaak online te vol-

22 Aanwijzing Slachtofferzorg, Stcrt. 2010 nr. 20476 samen met Stcrt. 2013, 22031.

Slachtoffer Informatie Portaal

gen. Dit gaat door in te loggen met de DigiD-code. Voorlopig kan dit alleen nog in hoger beroep zaken, maar de bedoeling van de minister is dat deze dienst op termijn ook beschikbaar komt voor de eerste lijn rechtspraak en voor het informeren van het slachtoffer over het afzien van opsporing of inzending van het proces-verbaal door de politie.[23]

Slachtoffergesprek

In de Aanwijzing Slachtofferzorg komt ook het slachtoffergesprek aan de orde waartoe de officier van justitie en de advocaat-generaal gelegenheid kunnen bieden, maar waarop het slachtoffer in ieder geval recht heeft bij spreekrechtwaardige delicten die in aanmerking komen voor afdoening door de meervoudige kamer.[24] In een slachtoffergesprek dat voorafgaand aan de zitting bij de rechtbank of het gerechtshof plaatsvindt, informeert de officier van justitie dan wel de advocaat-generaal het slachtoffer over de gang van zaken ter zitting, de bewijspositie en zo mogelijk over de strafeis. De officier van justitie is verder verplicht het slachtoffer uit te nodigen voor een gesprek in het geval van een (voorgenomen) sepotbeslissing in een ernstig gewelds- en/of zedendelict.

Slachtoffergesprek

2.1.4 Kennisneming, afschrift en toevoeging processtukken

Kennisneming

Tot aanvang onderzoek ter terechtzitting officier van justitie, daarna de rechter bevoegd

Slachtoffers kunnen op basis van artikel 51b lid 1 Sv verzoeken om kennis te kunnen nemen van processtukken die voor hen van belang zijn. Uitgangspunt van de wet is dat de officier van justitie de bevoegde autoriteit is die hierover beslist. Anders is dit tijdens het onderzoek ter terechtzitting; dan beslist de rechter, bij wie de zaak wordt vervolgd, op een dergelijk verzoek. ‘Tijdens het onderzoek ter terechtzitting’ dient overigens te worden uitgelegd als de fase na aanvang van het onderzoek ter terechtzitting tot de sluiting van het onderzoek, zodat ook na een schorsing van het onderzoek ter terechtzitting het gerecht

23 Zie brief van de minister van 5 juli 2013, Kamerstukken II 2012/13, 29 279, 165.

24 Aanwijzing Slachtofferzorg, Stcrt. 2010 nr. 20476, par. 3.5, pag. 11 samen met Stcrt. 2013, 22031.

nog steeds de instantie is die beslist over de kennisneming.[25] In de overige gevallen wordt de toestemming tot kennisneming verleend door de officier van justitie.

Doorzendplicht

Het komt voor dat een dergelijk verzoek belandt bij het kabinet van de rechter-commissaris. De rechter-commissaris dient dergelijke verzoeken door te leiden naar de officier van justitie als het onderzoek ter terechtzitting nog niet is aangevangen dan wel naar de rechtbank of het gerechtshof wanneer het onderzoek ter terechtzitting reeds is aangevangen.

Naast het criterium dat de verzochte processtukken van belang moeten zijn voor het slachtoffer (dus bijv. geen stukken die betrekking hebben op andere feiten) geeft artikel 51b lid 3 Sv een aanvullende weigeringsgrond, te weten: "indien hij (*de officier van justitie, schr.*) van oordeel is dat de stukken niet als processtukken kunnen worden aangemerkt dan wel indien hij dit onverenigbaar acht met één van de in artikel 187d, eerste lid, vermelde belangen".[26] In gedachten moet worden gehouden dat deze weigeringsgronden gelden voor zowel de kennisneming als voor de toevoeging van stukken. De eerste weigeringsgrond (*stukken kunnen niet als processtukken worden aangemerkt*) lijkt ten aanzien van de kennisneming dan ook niet relevant en ziet vooral op het toevoegen van stukken. Ten aanzien van de tweede weigeringsgrond wordt verwezen naar artikel 187d lid 1 Sv. Het gaat daarbij om het risico dat (a) een getuige ernstige overlast zal ondervinden of in de uitoefening van zijn ambt of beroep ernstig zal worden belemmerd, (b) een zwaarwegend opsporingsbelang wordt geschaad, of (c) het belang van de staatsveiligheid wordt geschaad.

Weigeringsgronden

Weigeren alleen met schriftelijke machtiging rechter-commissaris

De officier van justitie kan de kennisneming van processtukken alleen weigeren nadat hij hiertoe een schriftelijke machtiging heeft verkregen van de rechter-commissaris. De wet bepaalt niet dat de rechter-commissaris alvorens op de vordering te beslissen

25 Zie in deze ook T&C Strafvordering (9e druk), art. 51b, aant. 2b.

26 Processtukken zijn alle stukken die voor de ter terechtzitting door de rechter te nemen beslissingen redelijkerwijs van belang kunnen zijn met uitzondering van de stukken die de officier van justitie op grond van art. 187d, eerste lid Sv niet heeft gevoegd aan het procesdossier (art. 149a lid 2 Sv).

eerst het slachtoffer, de officier van justitie en/of de verdachte hoort. Tegen een weigering de schriftelijke machtiging te verlenen staat ingevolge artikel 446 Sv voor de officier van justitie hoger beroep bij de raadkamer open. Het slachtoffer kan tegen een weigering door de officier van justitie niet in beroep. Wel kan hij ter terechtzitting een nieuw verzoek doen aan de zittingsrechter. Voor de verdachte staat geen rechtsmiddel open en evenmin is geregeld dat hij op enig moment zijn zienswijze kan geven.[27]

Hoewel de wet daar niet op wijst, zullen de weigeringsgronden bij de beoordeling van het verzoek tot kennisneming van processtukken door het gerecht overeenkomen met de weigeringsgronden van de officier van justitie. Voor het gerecht zal vooral de vraag of de processtukken van belang zijn voor het slachtoffer een rol spelen.

Opmerking verdient tot slot dat per 1 januari 2013 de weigeringsgrond die zag op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van verdachte, is komen te vervallen. Dit leidt ertoe dat verzoeken tot kennisneming van bijvoorbeeld persoonlijkheidsrapportages niet meer op die grond kunnen worden geweigerd. De vraag kan worden gesteld of kennisneming van dergelijke rapporten in het belang is van het slachtoffer. Wanneer dit niet het geval is, zou kennisneming op die basis kunnen worden geweigerd. Tegelijk dient te worden opgemerkt dat de kennisneming van dergelijke rapporten voor het slachtoffer onder bepaalde omstandigheden kan bijdragen aan diens leedverwerking. Wanneer het zogenaamde adviesrecht voor spreekgerechtigden daadwerkelijk wordt ingevoerd[28] ontstaat des te meer een belang voor een slachtoffer om van deze rapporten kennis te nemen. Het adviesrecht strekt zich immers uit over de beant-

27 Vaak zal de verdachte niet eens weten dat een slachtoffer inzage in de processtukken heeft gehad dan wel een afschrift heeft verkregen. De wet verplicht immers niet de verdachte hiervan op de hoogte te stellen.

28 Zie het concept wetsvoorstel 'Wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces en wijziging van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter uitbreiding van de mogelijkheid van uitkering aan nabestaanden: http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2013/10/05/teevenbreidt-spreekrecht-slachtoffers-verder-uit.html

woording van de vragen van artikel 350 Sv waaronder de vraag of de verdachte strafbaar is en of hem een straf of maatregel dient te worden opgelegd. Overigens gelden voor het verstrekken van afschriften van stukken strengere voorwaarden zoals hieronder zal blijken.

De praktijk van de kennisneming van stukken en de verkrijging van afschriften van stukken door het slachtoffer is geregeld bij algemene maatregel van bestuur. Voor de gerechten, wanneer de dagvaarding is uitgebracht[29], gaat het dan om het Besluit orde van dienst gerechten[30] dat een reglement vereist van gerechten, waarin staat aangegeven wanneer en op welke wijze processtukken ter inzage zullen worden aangeboden. Belangrijk in dat kader is artikel 20 van het Besluit. Dit artikel kan de voorzitter doen besluiten de kennisneming van de processtukken onder toezicht te laten plaatsvinden indien dat noodzakelijk wordt geacht. Dit geldt niet wanneer alleen de raadsman kennis neemt van de stukken.

Besluit orde van dienst gerechten

In het nog niet in werking getreden Besluit processtukken in strafzaken[31] wordt een nadere regeling gegeven voor de kennisneming van processtukken, waarmee ook het Besluit orde van diensten gerechten zal worden gewijzigd. Het is overigens de vraag of deze regeling niet zal worden ingehaald met de introductie van het elektronisch strafdossier. Het streven van de Minister van Veiligheid en Justitie is er op gericht dat in 2016 digitale uitwisseling van processtukken tussen procesdeelnemers de norm zal zijn, zij het dat de burger nog steeds papieren stukken in het strafgeding mag inbrengen.
Eind oktober 2013 is het conceptwetsvoorstel gebruik elektronische processtukken voor advies in consultatie gegaan bij verschillende instanties, waaronder de Raad voor de rechtspraak.

Afschrift stukken aan het slachtoffer

Het slachtoffer kan, ingevolge artikel 51b lid 6 Sv een afschrift krijgen van de processtukken waarvan hem de kennisneming is

29 Kamerstukken II 2004/05, 30143, 5, p. 6 (onder nr. 7).

30 Stb. 2001, 619, par. 6: Inzage stukken; [http://wetten.overheid.nl/BWBR0013132].

31 Stb. 2011, 602 en 602V, i.w.tr. naar verwachting op 1 januari 2014.

Voorwaarden verstrekken afschrift

toegestaan. De tweede volzin van artikel 51b lid 6 Sv bepaalt dat ten aanzien van het verstrekken van afschriften artikel 32 lid 2 tot en met 4 Sv van overeenkomstige toepassing is. Dit betekent dat aan de verstrekking van afschriften aanvullende voorwaarden zijn gekoppeld. Op basis van artikel 32 lid 2 Sv kan de verstrekking van (een gedeelte van) een afschrift van een bepaald stuk worden geweigerd in het belang van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, het belang van de opsporing en vervolging van strafbare feiten of op zwaarwichtige gronden aan het algemeen belang ontleend. De officier van justitie dient van de weigering schriftelijk mededeling te doen aan het slachtoffer, die daartegen binnen 14 dagen een bezwaarschrift kan indienen bij de rechter-commissaris (artikel 32 lid 3 en 4 Sv).[32]

Wanneer een verzoek met betrekking tot de verkrijging van een afschrift van een bepaald stuk bij de griffie komt, zal de griffie dienen na te gaan of toestemming tot kennisneming is verleend door de officier van justitie dan wel de rechtbank (afhankelijk van het moment van indienen). Voorts zal moeten worden geverifieerd of de officier van justitie kan instemmen met het verstrekken van een afschrift (beter gezegd: geen beroep zal doen op een weigeringsgrond).

Kosteloze kennisname en verkrijging van stukken.

Voor zover kennisneming van deze stukken is geoorloofd en zij daarbij belang hebben is kennisneming en verkrijging van stukken kosteloos voor gevoegde en niet in de strafzaak gevoegde benadeelde partijen, hun advocaten of gemachtigden.[33] Hoewel deze regeling zich formeel niet uitstrekt tot slachtoffers mag uit de bewoordingen ‘niet in de strafzaak gevoegde benadeelde partij’ worden afgeleid dat slachtoffers recht hebben op kosteloze kennisneming en verstrekking van afschriften.

Verstrekking stukken aan anderen dan slachtoffer

Overigens is het goed te beseffen dat ook anderen dan slachtoffers onder omstandigheden recht kunnen hebben op de kennisneming van (stukken uit) het strafdossier. Op basis van de Wet Justitiële en Strafvorderlijke Gegevens is het mogelijk gegevens

32 Na het uitroepen van de strafzaak tot de sluiting van het onderzoek ter terechtzitting is de strafkamer bevoegd te beslissen over de verstrekking van afschriften.

33 Artikel 12 Besluit tarieven in strafzaken 2013.

uit het strafdossier te verkrijgen. Bijvoorbeeld als derde die geen directe betrokkenheid bij de strafzaak heeft, maar wel belang heeft bij het inzien van de processtukken. Denk bijvoorbeeld aan allerlei overheidsinstanties, curatoren, de Ombudsman etc. Volstaan wordt hier met het verwijzen naar het Besluit justitiële en strafvorderlijke gegevens[34] en de Aanwijzing verstrekking van strafvorderlijke gegevens voor buiten de strafrechtspleging gelegen doeleinden (Aanwijzing Wet justitiële en strafvorderlijke gegevens).[35] Het Schadefonds Geweldsmisdrijven heeft een zelfstandige bevoegdheid om het strafdossier op te vragen.[36]

Verstrekking aan derden

Stukken toevoegen

Het slachtoffer kan aan de officier van justitie en ter terechtzitting aan de rechtbank verzoeken om stukken die hij relevant acht voor de beoordeling van de zaak tegen de verdachte of van zijn vordering op de verdachte aan het dossier toe te voegen (artikel 51b lid 2 Sv). De officier van justitie kan het verzoek tot toevoeging weigeren op dezelfde gronden als de kennisneming van processtukken kan worden geweigerd, maar opnieuw geldt dat hij daarvoor een machtiging van de rechter-commissaris nodig heeft (artikel 51b lid 4 Sv). Wanneer stukken worden aangeboden die geen enkele relevantie voor het geding hebben, kan de officier van justitie (na machtiging) toevoeging weigeren aangezien de stukken (materieel) niet als processtukken zijn aan te merken. Blijkens artikel 149a lid 2 Sv behoren tot de processtukken alle stukken die voor de ter terechtzitting door de rechter te nemen beslissingen redelijkerwijs van belang kunnen zijn, behoudens het bepaalde in artikel 149b Sv. Dit laatste artikel ziet op de mogelijkheid voor de officier van justitie om na machtiging van de rechter-commissaris bepaalde (delen van) stukken te onthouden en niet aan het procesdossier te voegen wanneer dit met het oog op de in artikel 187d lid 1 Sv vermelde belangen noodzakelijk acht.

34 Het Besluit justitiële en strafvorderlijke gegevens is op 25 maart 2004 in werking getreden (Stb. 2004, 129) en sindsdien meerdere malen gewijzigd.

35 De Aanwijzing Wet justitiële en strafvorderlijke gegevens (2013A014) is op 1 september 2013 in werking getreden (Stcrt. 2013, 24126).

36 Artikel 9 Wet Schadefonds Geweldsmisdrijven.

De stukken die de officier van justitie dan wel de rechtbank op verzoek van het slachtoffer aan het procesdossier toevoegt, behoren daarmee tot de processtukken.

2.1.5 Recht op bijstand en vertegenwoordiging

Bijstand

Het slachtoffer kan zich laten bijstaan (artikel 51c lid 1 Sv). Vaak gaat het daarbij om een familielid of een medewerker van slachtofferhulp, maar het komt ook regelmatig voor dat het slachtoffer een advocaat inschakelt. Bijstand zal meestal bestaan uit het simpelweg ondersteunen van het slachtoffer, maar kan ook omvatten het geven van een toelichting op de vordering van de benadeelde partij op de terechtzitting of het beantwoorden van vragen in het kader van de vordering van de benadeelde partij. Bijstand kan zich ook uitstrekken tot bijstand buiten de terechtzitting (bijv. een slachtoffergesprek met de officier van justitie of een verhoor als getuige bij de rechter-commissaris). Nu het recht op bijstand is geregeld in de algemene slachtoffertitel van het Wetboek van Strafvordering ziet het daarmee niet op een bepaald deel van de strafprocedure, maar moet het worden geacht het gehele strafproces te omvatten. Het slachtoffer kan zich dus niet alleen laten bijstaan ter terechtzitting, maar ook wanneer hij wordt gehoord door de politie of de rechter-commissaris. En deze bijstand beperkt zich niet uitsluitend tot een raadsman, maar kan ook worden verleend door bijvoorbeeld een familielid of een medewerker van slachtofferhulp.[37] Uiteraard dient wel te worden nagegaan of degene die bijstand verleent niet later zelf (mogelijk) als getuige gehoord zal worden. De rechter-commissaris dient voor het bijwonen van een getuigen- of deskundigenverhoor wel bijzondere toegang te verlenen, zo bepaalt artikel 187c Sv. Is het slachtoffer opgeroepen om als getuige bij de rechter-commissaris te worden gehoord, dan zal mogelijk vooraf – vooral bij een kwetsbaar slachtoffer, zoals een slachtoffer van een ernstig zeden- of geweldsmisdrijf – door een medewerker van slachtofferhulp aan de rechter-commissaris worden gevraagd bij dat verhoor aanwezig te mogen zijn. In dergelijke gevallen zal de door de medewerker van slachtofferhulp te

37 Kamerstukken II 2004/05, 30143, 3, p. 21-22 (MvT); Aanwijzing Slachtofferzorg, Stcrt 2010, nr. 20746, pag. 11, onder 3.8.1

verlenen bijstand vooral zien op morele ondersteuning van het slachtoffer.

De Wet op de rechtsbijstand biedt het slachtoffer de mogelijkheid in aanmerking te komen voor kosteloze rechtsbijstand. Daarvoor gelden de gebruikelijke voorwaarden die samenhangen met onder meer draagkracht en noodzaak. Een slachtoffer van een ernstig zeden- of geweldsmisdrijf komt in aanmerking voor kosteloze rechtsbijstand ongeacht zijn draagkracht indien in de desbetreffende zaak vervolging is ingesteld en het slachtoffer onderscheidenlijk de nabestaande overeenkomstig artikel 3 van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven in aanmerking komt voor een uitkering (artikel 44 lid 4 Wet op de rechtsbijstand).

(Kosteloze) rechtsbijstand bij ernstig zeden- of geweldsmisdrijf

Voor wat betreft de vertegenwoordiging tijdens de terechtzitting stelt artikel 51c lid 2 Sv dat het slachtoffer zich op de terechtzitting kan doen vertegenwoordigen door een advocaat indien deze verklaart daartoe uitdrukkelijk gemachtigd te zijn of door een gemachtigde die daartoe een bijzondere en schriftelijke volmacht heeft. Deze regels wijken niet af van de vertegenwoordiging van een verdachte ter terechtzitting.

Vertegenwoordiging

Overigens impliceert vertegenwoordiging niet automatisch het woord voeren in het kader van het spreekrecht. Voor het spreekrecht gelden aparte regels vanwege het persoonlijk karakter, hoewel deze in de afgelopen periode in belangrijke mate zijn uitgebreid.[38]

Als een slachtoffer de Nederlandse taal niet of niet voldoende beheerst kan hij zich ook laten bijstaan door een tolk (artikel 51c lid 3 Sv). Daarbij maakt het niet uit of het slachtoffer zich als benadeelde partij heeft gevoegd, wil voegen of gebruik wil maken van het spreekrecht dan wel uitsluitend als toehoorder aanwezig wil zijn. Het ligt voor de hand dat de officier van justitie, die het slachtoffer moet informeren en moet oproepen voor de zitting, toeziet op de behoefte en noodzaak een tolk op te

Tolk

38 Wet van 12 juli 2012 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter uitbreiding van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces, Stb. 2012, 345 (in werking getreden op 1 september 2012).

roepen voor het slachtoffer.[39] De Aanwijzing Slachtofferzorg[40] geeft hiervoor ook de nodige instructies. Ook kan de rechter bevelen dat de officier van justitie een tolk oproept voor de zitting ten behoeve van het slachtoffer.

2.1.6 Spreekrecht en schriftelijke slachtoffer-verklaring

Artikel 51e Sv geeft een bijzonder ingewikkelde regeling voor het spreekrecht van het slachtoffer. Met de invoering van de Wet versterking positie slachtoffer (per 1 januari 2011) is de regeling opnieuw geredigeerd en geplaatst in de algemene slachtoffer-titel van het Wetboek van Strafvordering. Vervolgens is de regeling per 1 september 2012 ingrijpend herzien waardoor het aantal personen dat het spreekrecht kan uitoefenen is uitgebreid en het spreekrecht ook door een ander, namens het slachtoffer of de nabestaande, kan worden uitgeoefend.[41] Op 5 oktober 2013 heeft de staatssecretaris opnieuw een concept wetsvoor-stel[42] gepresenteerd waarin een wijziging in het spreekrecht wordt beoogd, namelijk de mogelijkheid voor het slachtoffer om de rechter advies te geven omtrent de beantwoording van de vragen van artikel 350 Sv.[43]

Gevallen

Gevallen

Het spreekrecht is beperkt tot tenlastegelegde misdrijven waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van acht jaar of meer is gesteld en de misdrijven genoemd in de

39 Kamerstukken II, 2004/05, 30143, 3, p. 22 (MvT).

40 Stcrt. 2010, nr. 20476, par. 12, onder 3.8.2.

41 Wet van 12 juli 2012 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter uitbreiding van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces (Stb. 2012, 345).

42 http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2013/10/05/teeven-breidt-spreekrecht-slachtoffers-verder-uit.html

43 Zie ook B.F. Keulen, A.A. van Dijk, E. Gritter, N.J.M. Kwakman en K. Lindenberg, Naar een tweefaseproces?, Over de voor- en nadelen van een strafproces in twee fasen, in relatie tot de posities van slachtoffer en verdachte, WODC 2013, waarin, onder meer, onderzoek is gedaan naar de voor- en nadelen van een tweefasenproces, waarin de rechter eerst oordeelt over de bewezenverklaring om de procedure vervolgens voort te zetten, waarbij onder meer het slachtoffer meer ruimte kan krijgen om zijn standpunten naar voren te brengen.

artikelen 240b, 247, 248a, 248b, 249, 250, 285, 285b, 300, tweede en derde lid, 301 tweede en derde lid, 306, 307, 308 en 318 van het Wetboek van Strafrecht en artikel 6 van de Wegenverkeerswet 1994 (artikel 51e lid 1 Sv).

Ad informandum feiten

Het spreekrecht is in artikel 51e Sv gekoppeld aan tenlastegelegde feiten waardoor het spreekrecht niet ontleend kan worden aan ad informandum feiten. In dit opzicht wijkt het spreekrecht af van de rechten van de benadeelde partij, die zich ook uitstrekken tot het strafbare feit waaromtrent in de dagvaarding is meegedeeld dat zij door de verdachte zijn erkend en ter kennis van de rechtbank zijn gebracht om bij de strafoplegging rekening mee te houden (artikel 361lid 2 onder b Sv).

Spreekgerechtigden

De kring van personen die gebruik kunnen maken van het spreekrecht wordt in artikel 51e lid 2 Sv e.v. gedefinieerd. Het betreft:

- het slachtoffer;
- de vader en moeder van een minderjarig slachtoffer die een nauwe persoonlijke betrekking met dat slachtoffer hebben; en
- personen die dat slachtoffer als behorende tot hun gezin verzorgen en opvoeden en in een nauwe en persoonlijke betrekking tot het kind staan.

Voorts bepaalt artikel 51e lid 3 en 4 Sv dat ook nabestaanden het spreekrecht kunnen uitoefenen. Tot de nabestaanden worden gerekend:

- de echtgenoot of geregistreerde partner dan wel een andere levensgezel, en
- de bloedverwanten in de rechte lijn en die in de zijlijn tot de vierde graad ingesloten (zie voor een tabel: paragraaf 2.1.1).

Het spreekrecht van bloedverwanten is beperkt tot drie personen. Indien meer dan drie bloedverwanten te kennen hebben gegeven het spreekrecht te willen uitoefenen, beslist de voorzitter welke drie personen van dat recht gebruik mogen maken (artikel 51e lid 4 Sv). Die beperking is ingegeven vanuit de

gedachte dat het spreekrecht beheersbaar moet blijven. Blijkens een opmerking van de staatssecretaris kan de rechter in uitzonderlijke gevallen zelfs personen die niet tot de kring van spreekgerechtigden horen in de gelegenheid stellen een verklaring af te leggen.[44] Dit lijkt in tegenspraak met het arrest van de Hoge Raad waarin hij bepaalde dat de wetsgeschiedenis en de wettelijke regeling met betrekking tot het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden meebrengen dat de rechter het verzoek van een persoon die niet tot de wettelijke categorie spreekgerechtigden behoort, zal moeten afwijzen, ook indien betrokkene (abusievelijk) door het Openbaar Ministerie is opgeroepen tot het afleggen van een verklaring.[45] De Hoge Raad houdt daarmee streng de hand aan de genoemde categorieën en gevallen waarin het spreekrecht kan worden uitgeoefend.

Spreekrecht minderjarige

Een minderjarige spreekgerechtigde mag het woord voeren, in ieder geval als de minderjarige 12 jaar of ouder is. Wanneer de minderjarige jonger is, kan hij ook het woord voeren wanneer hij in staat kan worden geacht zijn belangen redelijk te kunnen waarderen. In het geval de spreekgerechtigde jonger is dan twaalf jaar mag ook de wettelijke vertegenwoordiger het spreekrecht uitoefenen zowel voor de minderjarige als voor zichzelf, mits dat dit niet in strijd is met het belang van de minderjarige. De voorzitter ziet hier op toe en kan beslissen dat het spreekrecht niet wordt uitgeoefend door de wettelijke vertegenwoordiger (artikel 51e lid 5 en 6 Sv).

Spreekrecht onmachtige

Voor het slachtoffer of de nabestaande die feitelijk niet bij machte is het spreekrecht uit te oefenen kan een echtgenoot, geregistreerde partner, andere levensgezel en een van de bloedverwanten genoemd in artikel 51e lid 4 onder b Sv dat namens hem doen (artikel 51e lid 7 Sv).

Voorts kunnen spreekgerechtigden de voorzitter verzoeken om hun raadsman of een daartoe bijzonder gemachtigde (bijvoorbeeld een medewerker van slachtofferhulp) namens hem of haar het spreekrecht uit te laten oefenen (artikel 258 lid 6 Sv jo artikel 51e lid 7 Sv).

44 Handelingen II, 2011/12, 33 167, nr. 6, p. 5.

45 Hoge Raad 6 maart 2012, ECLI:NL:HR: 2012:BR1149.

Reikwijdte spreekrecht

Het slachtoffer en de ouders of verzorgers van het minderjarige slachtoffer als bedoeld in artikel 51e lid 2 Sv mogen zich uitlaten over de gevolgen die het strafbare feit bij hen teweeg heeft gebracht.

Doorgaans worden slachtoffers die het spreekrecht wensen uit te oefenen door de officier van justitie (tijdens een slachtoffer-gesprek) of een medewerker van het slachtofferloket of Slachtofferhulp Nederland ingelicht over de gang van zaken bij en de (on)mogelijkheden van het uitoefenen van het spreekrecht. Ook zal besproken worden dat onder omstandigheden het uitoefenen van het spreekrecht het risico met zich brengt dat het slachtoffer door de rechter als getuige gehoord zal worden. Zeker met de voorgestelde invoering van een adviesrecht voor spreekgerechtigden zal dit risico groter zijn. Het concept wetsvoorstel voorziet zelfs in een bijzondere regeling voor het horen van het slachtoffer als getuige in verband met het uitoefenen van dit adviesrecht. Zie verder over het adviesrecht onder het kopje ‘Concept wetsvoorstel adviesrecht slachtoffers’ verderop in dit hoofdstuk.

Schriftelijke slachtofferverklaring

Slachtoffers die niet in persoon of bij vertegenwoordiging het spreekrecht willen uitoefenen, kunnen ook kiezen voor een schriftelijke slachtofferverklaring. De schriftelijke slachtofferverklaring is niet wettelijk verankerd. Dit is opmerkelijk gelet op de recente en aanstaande wijzigingen in het spreekrecht en het verhoudingsgewijs veel grotere aantal gevallen waarin gebruik wordt gemaakt van de schriftelijke slachtofferverklaring in plaats van het spreekrecht.

De schriftelijke slachtofferverklaring is een stuk dat op verzoek van het slachtoffer door de officier van justitie aan het procesdossier is toegevoegd en maakt daarmee deel uit van de processtukken. Strikt genomen betekent het ontbreken van een wettelijke regeling dat het slachtoffer niet gebonden is aan de categorie van strafbare feiten waarvoor het spreekrecht geldt (zie artikel 51e lid 1 Sv) en kan hij ten aanzien van elk strafbaar feit een schriftelijke slachtofferverklaring indienen. De keerzijde hiervan is dat de rechter ook niet gehouden is de schriftelijke

Processtuk

slachtofferverklaring voor te lezen, tenzij de officier van justitie (of de verdachte) dit verlangt. Het geldt immers als processtuk waarvoor de regeling van het voorhouden van stukken ex artikel 301 Sv geldt. Wanneer de rechtbank, bijvoorbeeld bij de straftoemeting, ten bezware van de verdachte acht slaat op de slachtofferverklaring, zal dit stuk wel aan hem moeten zijn voorgehouden.[46] Zie voor het gebruik van de schriftelijke slachtofferverklaring als bewijsmiddel of ten aanzien van de straftoemeting verder paragraaf 3.3.9.

In paragraaf 3.3.9 komt ook de praktische invulling van het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring ter terechtzitting aan de orde.

Concept wetsvoorstel adviesrecht slachtoffers

Concept wetsvoorstel adviesrecht slachtoffers

In het eerder genoemde concept wetsvoorstel wordt een zogenaamd adviesrecht opgenomen. Dit adviesrecht komt alle spreekgerechtigden toe, dus ook de minderjarige. Het adviesrecht strekt zich uit tot alle vragen van artikel 350 Sv. De verwachting is dat een advies zich zal toespitsen op het bewijs en de strafmaat. Voorstelbaar is echter dat de spreekgerechtigde zich ook uitlaat over de vraag of een verdachte naar zijn oordeel strafbaar is.

De spreekgerechtigde die gebruik heeft gemaakt van zijn adviesrecht en daarin een belastende verklaring heeft afgelegd, kan worden gehoord als getuige, zij het dat expliciet wordt geregeld dat de bevraging door de verdediging en de officier van justitie via de voorzitter loopt.

Motiveringsverplichting

Tot slot krijgt de rechter een motiveringsverplichting opgelegd ten aanzien van het uitgeoefende adviesrecht. Voorgesteld wordt om artikel 359 lid 2 Sv uit te breiden met een derde volzin die luidt: “Ditzelfde geldt voor een uitdrukkelijk onderbouwd standpunt dat is neergelegd in het advies van de spreekgerechtigde uitgebracht op grond van artikel 302, tweede lid.” Let wel: de motiveringsverplichting geldt dus alleen wanneer het advies een uitdrukkelijk onderbouwd standpunt bevat in de zin van artikel 359 lid 2 Sv.

46 Hoge Raad 11 oktober 2011, ECLI:NL:HR:2011:BR2359.

2.2 Algemene voorschriften schadevergoeding

2.2.1 Voegingsgerechtigd

Artikel 51f lid 1 lid Sv regelt wie zich kan voegen in het strafproces:

"Degene die rechtstreeks schade heeft geleden door een strafbaar feit, kan zich terzake van zijn vordering tot schadevergoeding voegen als benadeelde partij in het strafproces."

Onder 'degene' zal ook de rechtspersoon dienen te worden begrepen.

Met de aanduiding 'rechtstreeks' wordt zeker gesteld dat de kring van benadeelde partijen die zich kan voegen in het strafproces wordt beperkt tot die personen die zelf zijn getroffen in een belang dat de strafbepaling probeert te beschermen. Daartoe horen bijvoorbeeld niet indirecte benadeelde partijen zoals gesubrogeerde verzekeringsmaatschappijen of werkgevers van slachtoffers die niet rechtstreeks schade hebben geleden door het strafbare feit.[47]

Definitie benadeelde partij

Rechtstreeks schade als gevolg van strafbaar of bewezen verklaard feit

De persoon die zich wil voegen, dient rechtstreeks schade te hebben geleden door een *strafbaar* feit. Deze formulering is ruimer dan de ontvankelijkheidstoets van artikel 361 lid 2 onder b Sv waar het moet gaan om rechtstreekse schade als gevolg van het *bewezen verklaarde* feit. Nu de voeging ook al kan plaatsvinden voordat door de officier van justitie een dagvaarding met een tenlastelegging is uitgebracht, zullen aan de formulering 'strafbaar feit' niet al te hoge eisen mogen worden gesteld. De benadeelde dient op redelijke gronden te stellen als gevolg van een strafbaar feit rechtstreeks schade te hebben geleden. Of het feit uiteindelijk bewezen zal worden verklaard en als strafbaar feit zal worden gekwalificeerd, is op dat moment nog niet aan de orde. In die zin dient artikel 51f Sv te worden beschouwd als eerste toets of een persoon als benadeelde tot het proces wordt toegelaten en gebruik kan maken van de procedurele rechten

47 Hoge Raad 5 oktober 1965, ECLI:NL:HR:1965:AB3848; Hoge Raad 23 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BG3449.

die de benadeelde partij toekomen. De ambtshalve toets van artikel 361 lid 2 onder b Sv dient om te bezien of de vordering ook daadwerkelijk inhoudelijk kan worden beoordeeld. Bij de bespreking van dit artikel in paragraaf 4.2.2.2 zal uitgebreid stil worden gestaan bij de uitleg van 'rechtstreeks schade'.

Indirecte benadeelde partijen

Naast de kring van benadeelden die rechtstreeks schade hebben geleden, biedt de wet ook de mogelijkheid aan bepaalde personen die geen rechtstreekse schade hebben geleden, een vordering in te dienen. Deze kring van indirect belanghebbenden wordt benoemd in artikel 51f lid 2 Sv. Wanneer het slachtoffer als gevolg van het strafbare feit is overleden, kunnen de volgende personen zich voegen als benadeelde partij:

- de erfgenamen ter zake van hun onder algemene titel[48] verkregen vordering;
- de personen genoemd in artikel 6:108 lid 1 BW ter zake van de daar genoemde vorderingen (kort gezegd: kosten van levensonderhoud waarin de overledene voorzag); en
- de personen genoemd in artikel 6:108 lid 2 BW ter zake van de daar genoemde vorderingen (kort gezegd: de personen die de kosten van de lijkbezorging hebben gedragen).

Wanneer een slachtoffer niet als gevolg van het strafbare feit is overleden, kunnen de erfgenamen zich niet zelfstandig voegen. Wel is het mogelijk dat de nabestaanden een reeds ingediende vordering voortzetten wanneer het slachtoffer in de tussentijd komt te overlijden[49] en de erfgenamen daarmee de procedure overnemen van het inmiddels overleden slachtoffer.

48 Door erfopvolging worden goederen verkregen onder algemene titel (artikel 3:80 BW). Dit betekent kort gezegd dat de erfopvolger (erfgenaam) treedt in rechtspositie van de voorganger, zijnde de erflater. Overigens is ten aanzien van nadeel dat niet bestaat uit vermogensschade (smartengeld) voor overgang onder algemene titel vereist dat de gerechtigde (bij leven) aan de wederpartij heeft medegedeeld op de vergoeding aanspraak te maken.

49 Hoge Raad 23 juni 1992, ECLI:NL:HR:1992: AD1701.

2.2.2 Wijze van indiening

Er zijn twee mogelijkheden voor het slachtoffer om zich als benadeelde partij te voegen in het strafproces.

De eerste mogelijkheid is voeging voorafgaand aan de terechtzitting. Deze voeging kan uitsluitend schriftelijk geschieden door middel van een door de minister vastgesteld formulier, dat de officier van justitie toezendt aan het slachtoffer wanneer de vervolging wordt ingesteld tegen de verdachte (artikel 51g lid 1 Sv). Dit betreft het Schadeopgaveformulier Misdrijven[50] dat ook op rechtspraak.nl voor iedereen toegankelijk. Dit formulier kent een deel A, met persoonlijke informatie over het slachtoffer en een deel B dat de schade beschrijft waar de vordering op is gebaseerd. Alleen deel B zou deel uit moeten maken van het strafdossier, terwijl deel A achterblijft bij de administratie van het slachtofferloket. De praktijk leert echter dat doorgaans ook het A deel van het formulier aan het dossier wordt toegevoegd, aangezien op dit deel een eventuele machtiging staat en hierop ook het rekeningnummer wordt vermeld. Dit is ook de reden dat in sommige arrondissementen nog gebruik wordt gemaakt van het oudere 'Voegingsformulier benadeelde partij in het strafproces', waarin geen onderscheid wordt gemaakt tussen een A en een B deel. Op dit moment wordt op het Ministerie gewerkt aan een nieuw voegingsformulier.

Schadeopgave-formulier Misdrijven

Voor de benadeelde partij bestaat de mogelijkheid domicilie te kiezen op een ander adres, zoals het kantoor van een advocaat of een politiebureau. Hiermee wordt voorkomen dat de adresgegevens van de benadeelde partij bekend worden bij de verdachte.

Domiciliekeuze benadeelde partij

50 De naam Schadeopgaveformulier Misdrijven is overigens misleidend omdat ook slachtoffers van overtredingen zich kunnen voegen door middel van dit formulier.

Geen anonimiteit vordering benadeelde partij

Sinds 1 oktober 2012 bestaat ook de mogelijkheid om aangifte onder nummer te doen.[51] Deze mogelijkheid is bedoeld voor het slachtoffer om zijn anonimiteit te bewaren. De regeling kent geen wettelijke basis en zodra het slachtoffer dat onder nummer aangifte heeft gedaan, gehoord wordt door de rechter-commissaris of ter terechtzitting, zal zijn anonimiteit doorbroken worden. Wanneer een slachtoffer dat anoniem wil blijven een vordering benadeelde partij wenst in te dienen, zal hij dit niet onder nummer kunnen doen. De rechter moet immers kunnen vaststellen wie de vordering indient en of deze persoon zelfstandig bevoegd is een dergelijke vordering in te dienen.[52]

Voegen ter terechtzitting

De tweede mogelijkheid voor het slachtoffer zich als benadeelde partij te voegen in het strafproces is op de terechtzitting door een opgave van de vordering en de gronden waarop deze berust aan de rechter (artikel 51g lid 3 Sv). Het slachtoffer heeft die gelegenheid tot aan het requisitoir; meer precies: tot het moment dat de officier van justitie een aanvang maakt met zijn requisitoir. In de praktijk kan het slachtoffer zich daarvoor melden bij de gerechtsbode, die de rechter attendeert op de aanwezigheid en het voornemen van het slachtoffer. Als het slachtoffer er voor kiest zich te voegen tijdens de zitting, kan hij dit ook mondeling doen (artikel 51g lid 3 tweede volzin Sv). In dat geval is het van belang dat de personalia, de gevorderde schade en de onderbouwing hiervan, worden genoteerd in het procesverbaal.

51 Kamerstukken II, 2012/13, 29628, 404, p. 2, waarin de minister refereert aan de mogelijkheid om aangifte onder nummer te doen. Deze aangifte wordt altijd op het bureau opgenomen en is vooral mogelijk gemaakt voor medewerkers in de publieke taak.

52 Gerechtshof Arnhem 7 november 2005, ECLI:NL:GHARN:2005: BD5241, waarin het Gerechtshof overweegt dat als regel heeft te gelden dat een burger die in het kader van strafvordering gebruik maakt van een rechtsingang of een aan een einduitspraak gerelateerd rechtsmiddel, dat dient te doen onder bekendmaking van zijn persoonsgegevens, op straffe van niet ontvankelijkheid. Dit neemt niet weg dat het slachtoffer ook de mogelijkheid om te kiezen voor een domicilie, waardoor zijn woon- en/of verblijfplaats niet in het dossier of het vonnis behoeven te worden vermeld. Een dergelijke domiciliekeuze zal in het algemeen aan de vaststelling van zijn identiteit niet afdoen. Zie in deze ook Hoge Raad 21 januari 2003, ECLI:NL:HR:2003: AE9669.

Slachtofferloket

Het slachtofferloket kan het slachtoffer begeleiden bij de indiening van de vordering tot schadevergoeding. Deze begeleiding kan bestaan uit het (helpen) invullen van het schadeopgaveformulier en het voegen van eventuele bewijsstukken alsmede het mondeling toelichten van de vordering namens de benadeelde partij op de zitting.

De medewerkers van het slachtofferloket zien er ook op toe dat de vorderingen op de voorgeschreven wijze zijn ingediend, of er op het schadeopgaveformulier bedragen bij de schadeposten zijn ingevuld, het formulier is ondertekend door de benadeelde partij en dergelijke. Wanneer het formulier bij het slachtofferloket is gecontroleerd, is dit kenbaar doordat hiervan aantekening wordt gemaakt door het slachtofferloket en deze aantekening wordt gevoegd bij de vordering benadeelde partij.

Vordering ten aanzien van verdachten onder de 14 jaar

Sinds 1 januari 2011 bestaat de mogelijkheid voor slachtoffers om zich ook als benadeelde partij te voegen ten aanzien van verdachten in de leeftijd van 12 en 13 (ten tijde van het plegen van het feit). Naar burgerlijk recht is de verdachte in deze leeftijd niet aansprakelijk voor de schade (art. 6:164 BW). De tegen deze verdachte ingediende vordering wordt geacht te zijn gericht tegen de ouders[53] of de voogd[54] van de minderjarige (artikel 51g lid 4 Sv). Let wel: dit betreft de voogd belast met het gezag over de minderjarige en niet de zogenaamde gezinsvoogd die wordt benoemd als de minderjarige onder toezicht wordt gesteld (artikel 1:254 BW e.v.). In dit laatste geval blijven de ouders die het gezag hebben immers het gezag dragen maar zullen zij de aanwijzingen gegeven door de gezinsvoogd dienen op te volgen.

53 Zie voor de definitie van ouders art. 131 Sv: Onder ouders van een minderjarige worden verstaan de ouders die het gezag over de minderjarige uitoefenen.

54 De voogd die bij uiterste wilsbeschikking van de ouder is aangewezen dan wel door de rechter is benoemd (aldus na overlijden van de ouders met gezag dan wel de ontheffing uit het ouderlijk gezag.)

2.2.3 Bemiddeling (Mediation)

Rekening houden met bemiddelingsovereenkomsten

Het juridische kader voor bemiddeling of mediation in het kader van het strafrecht kan gevonden worden in artikel 51h Sv, dat aan het Openbaar Ministerie een stimulerende rol toedeelt bij de totstandkoming van (schade)bemiddeling. Wanneer zowel het slachtoffer als de verdachte op basis van vrijwilligheid hebben meegewerkt aan bemiddeling en dit tot een overeenkomst heeft geleid, zal de rechter daarmee rekening moeten houden wanneer hij een straf en/of een maatregel oplegt. Het is uiteraard aan de rechter om te beoordelen in welke mate hij met de overeenkomst rekening houdt (artikel 51h lid 2 Sv).

De rechtbank Amsterdam heeft in 2011 in samenwerking met het Openbaar Ministerie, de advocatuur en de Raad voor de Rechtsbijstand een pilot uitgevoerd. In de pilot kwamen verdachte en slachtoffer in 70% van de zaken tot een overeenkomst. In een groot deel van deze zaken werd mede op verzoek van het slachtoffer geen straf opgelegd dan wel werden deze niet aangebracht bij de strafrechter. Voorts bleken ook de betrokken professionals overwegend positief over het project.[55]

Mede op basis van de positieve ervaringen in de Amsterdamse pilot is in november 2013 de pilot 'Mediation naast het strafrecht' gestart bij zes rechtbanken en parketten (Amsterdam, Den Haag, Noord-Holland. Oost-Brabant, Rotterdam en Zeeland-West-Brabant) in samenwerking met Slachtofferhulp Nederland en Slachtoffer in Beeld. De bedoeling is dat in een tijdsbestek van 9 maanden in 400 zaken daadwerkelijk een professionele en onafhankelijke mediator wordt benoemd die met de verdachte en het slachtoffer probeert te komen tot een voor beide partijen bevredigende oplossing. Dit alles op basis van vrijwilligheid en vertrouwelijkheid. Wanneer inderdaad tot een vergelijk wordt gekomen zal de overeenstemming in een vaststellingsovereenkomst worden vastgelegd. Van deze vaststellingsovereenkomst zullen de officier van justitie en de rechter, afhankelijk van de fase waarin de zaak zich bevindt, kennisnemen.

55 S. Verberk, Evaluatierapport Mediation naast Strafrecht, 2011 [http://intro2.rechtspraak.minjus.nl/sites/Amsterdam/Stafdienst_FOenB/Communicatie/Documents/Evaluatierapport%20Mediation%20naast%20Strafrecht.pdf].

Vervolgens zal de officier van justitie een besluit nemen over al dan niet (verdere) vervolging of, als het onderzoek ter terechtzitting reeds is aangevangen, in zijn strafeis rekening houden met de uitkomst van de mediation. De rechter zal bij een eventuele strafoplegging rekening houden met de uitkomst van de mediation als vastgelegd in de vaststellingsovereenkomst. Het staat de rechter vrij om te bepalen op welke wijze hij dit doet. De rechter kan bepalen dat de naleving van de gemaakte afspraken wordt afgedwongen door deze in de vorm van bijzondere voorwaarden op te nemen bij een op te leggen voorwaardelijke straf.

Mochten partijen niet tot overeenstemming komen, dan wordt de zaak in de stand waarin deze zich bevond teruggestuurd aan de officier van justitie dan wel de rechter. Gelet op de vertrouwelijkheid van het mediationtraject zal voor hen dan enkel kenbaar zijn dat het traject niet is geslaagd zonder dat de onderliggende oorzaken hierbij worden toegelicht.

In de opzet van de pilot is bewust afgezien van het selecteren of uitsluiten van bepaalde zaken. Niet alleen zaken waarbij verdachte en slachtoffer elkaar in de toekomst nog zullen treffen lijken geschikt voor mediation, maar ook zaken waarbij een dergelijk band niet bestaat, kunnen dat zijn. Zo is in de Amsterdamse pilot met succes bemiddeld tussen een oude dame die slachtoffer was geworden van straatroof door een aantal jonge jongens. Door in gesprek te gaan werd voor de dame duidelijk dat deze jongens het niet op haar persoonlijk gemunt hadden, maar dat zij meer een toevallige passant was, hetgeen maakte dat zij haar gevoel van veiligheid op straat weer enigszins terugkreeg. Voor de jonge verdachten maakte het gesprek bijzonder veel indruk aangezien voor hen tastbaar werd welke gevolgen hun daad had gehad.

Er moet sprake zijn van realistische motieven van de zijde van de verdachte. Dit maakt dat in beginsel een verdachte de feiten zal moeten bekennen en hiervoor verantwoordelijkheid neemt. Het is echter mogelijk dat een verdachte op bepaalde deelaspecten ontkent (zoals de mate van geweld of zijn aandeel in een strafbaar feit dat hij overigens bekent). Van geval van geval zal moeten worden bezien of dit een geslaagde mediation in de weg zal

kunnen staan. Wanneer een verdachte een strafbaar feit in alle toonaarden ontkent zal dit een contra-indicatie voor mediation zijn.

Alle betrokkenen kunnen aansturen op mediation. Dit betekent dat de verdachte, zijn advocaat, het slachtoffer, maar ook de officier van justitie en de rechter(-commissaris) kunnen voorstellen het traject van mediation in te gaan. Wanneer zowel verdachte als het slachtoffer, nadat zij goed en volledig over het verloop en de consequenties van mediation zijn ingelicht, hiermee instemmen wordt via het mediationbureau een mediator aangesteld.

Een verdere uitvoerige beschrijving van de werkwijze kan hier niet worden gegeven aangezien dit per rechtbank zal verschillen. Onderdeel van de pilot is nu juist dat per rechtbank verschillende accenten en werkwijzen worden gehanteerd om uiteindelijk in de evaluatie hieruit lessen te trekken. Het gehele project zal worden gemonitord en geëvalueerd door het WODC.

3
Het slachtoffer en de rechter

Inhoudsopgave

3.1 Bejegening 49
3.2 Voorbereiding en regievoering 52
3.3 Terechtzitting 56
3.3.1 Bezwaar dagvaarding 56
3.3.2 Uitroepen zaak 56
3.3.3 Afwezigheid verdachte 57
3.3.4 Openbaarheid 58
3.3.5 Afwezigheid slachtoffer 60
3.3.6 Introductie 61
3.3.7 Bijstand 62
3.3.8 Behandeling vordering benadeelde partij 63
3.3.9 Spreekrecht en schriftelijke slachtoffer-verklaring 67
3.3.10 Horen slachtoffer als getuige 71
3.3.11 Wraking 73
3.3.12 Schorsing terechtzitting 73
3.4 Uitspraak 74
3.4.1 Openbaarheid 74
3.4.2 Verstrekken afschrift uitspraak 75
3.5 Snelrecht en supersnelrecht 77
3.6 Hoger beroep 80
3.6.1 Spreekrecht 80
3.6.2 Vordering benadeelde partij 80
3.7 Slachtoffer en de rechter-commissaris 81
3.7.1 Horen van slachtoffers als getuige 82
3.7.2 Conservatoir beslag 84

3
Het slachtoffer en de rechter

3.1. Bejegening

De voorzitter van de rechtbank wordt in artikel 288a lid 2 Sv opgedragen zorg te dragen voor een correcte bejegening van het slachtoffer, diens vertegenwoordiger of de nabestaanden. Strikt genomen ziet dit voorschrift alleen op de bejegening ter terechtzitting.

Bejegening door de bode en griffiemedewerkers (mede) namens de rechter

Naast de voorzitter hebben echter ook allerlei andere functionarissen binnen het gerecht contact met het slachtoffer. Naast de gang van zaken tijdens de terechtzitting zelf zijn ook die contacten van grote invloed op de waardering die het slachtoffer heeft van het strafproces als geheel. De rechter dient er dan ook op toe te zien dat de bejegening van het slachtoffer door bijvoorbeeld griffiemedewerkers en de bode correct verloopt.

Modelregeling verblijfsomgeving slachtoffers

Met betrekking tot de ontvangst en het verblijf in de rechtbank is binnen de rechtspraak de Modelregeling verblijfsomgeving slachtoffers tot stand gekomen (bijlage 2). De regeling biedt een uniforme werkwijze ten aanzien van de opvang van slachtoffers bij alle gerechten. De regeling kent een onderverdeling in vijf fasen:

1. Het eerste contact met het slachtoffer
2. Het vaststellen van de aanwezigheid slachtoffer door de bode of portier
3. Opvang en begeleiding van het slachtoffer door de bode voorafgaand aan de zitting
4. Uitroepen van de zaak
5. Opvang en begeleiding van het slachtoffer door de bode bij schorsing of na afloop van de zitting

Ten aanzien van al deze fasen worden in de regeling doel, randvoorwaarden voor uitvoering, uitvoering en resultaten beschreven.

Slachtofferkamer

Een van de belangrijke randvoorwaarden is dat gerechten dienen te beschikken over een slachtofferkamer waar het slachtoffer

zich afgescheiden van de verdachte en het publiek kan ophouden in afwachting van de behandeling ter terechtzitting.

De slachtofferkamer moet afgesloten kunnen worden met een deur, er moet leesmateriaal beschikbaar zijn (inclusief de slachtofferbrochures van de verschillende organisaties) en er moet een eenvoudige toegang tot een koffie- en theevoorziening zijn.

Begeleiding door de bode

De bodes stellen (discreet) vast of een bezoeker een slachtoffer betreft en prijs stelt op begeleiding en gebruik van de slachtofferkamer. Als dat zo is begeleidt de bode het slachtoffer naar de slachtofferkamer en vervolgens naar de zittingszaal. Als het slachtoffer geen gebruik wil maken van de slachtofferkamer, wijst de bode het slachtoffer een publieke wachtplaats aan die voorkomt dat het slachtoffer ongewenst in contact komt met de verdachte. Onder omstandigheden kan het noodzakelijk zijn om slachtoffers via een speciale ingang toegang te verlenen tot de zittingszaal.

Afspraken met Openbaar Ministerie, slachtofferloket en bodedienst

De Modelregeling verblijfsomgeving slachtoffers geeft randvoorwaarden voor een passend verblijf van het slachtoffer binnen het gerecht. Gerechten kunnen aan de hand van deze voorwaarden tot een eigen invulling komen die is toegespitst op het desbetreffende gerecht en gerechtsgebouw. Aldus zullen afspraken gemaakt dienen te worden met de bodedienst, het Openbaar Ministerie, het slachtofferloket en de parketpolitie om daadwerkelijk invulling te kunnen geven aan de regeling en daarmee een passend verblijf voor slachtoffers te creëren.

Om deze afspraken te kunnen maken en periodiek te evalueren, is aan te bevelen dat elk gerecht een rechter aanwijst dan wel een werkgroep instelt die dergelijk overleg voert en als aanspreekpunt kan dienen voor klachten of opmerkingen van ketenpartners. Ook kan het nuttig zijn periodiek overleg te voeren met de ketenpartners, met name het slachtofferloket, over meer zaken dan alleen de verblijfplaats. Zo heeft periodiek overleg tussen de slachtofferwerkgroep van de rechtbank Noord-Holland met het slachtofferloket aldaar geleid tot aanpassing van enkele werkprocessen en verbetering van de kwaliteit van de voegingen. Door beide partijen wordt dit overleg als waardevol beschouwd.

Meer toegespitst op de rechtspraktijk heeft de SSR ook een opleiding Bejegening slachtoffers ter zitting ontwikkeld. Het doel van de opleiding is het vergroten van inzicht in de wetgeving en procedures rondom slachtoffers; de betekenis van begeleiding van slachtoffers gedurende het proces en daarna alsmede het vergroten van de vaardigheid een slachtoffer in de zittingszaal op een correcte en persoonlijke manier te bejegenen. In de cursus wordt ook het concept van de 'procedurele rechtvaardigheid' behandeld. Dit is het idee dat niet alleen de uitkomst maar ook de wijze waarop hiertoe gekomen wordt en de wijze waarop de procedure is ingericht, maatgevend zijn voor de beleving die een procesdeelnemer van de procedure in zijn geheel heeft. Voor heel veel slachtoffers is een strafzaak een 'once in a lifetime' ervaring. Dit geldt ook voor de omgeving van deze slachtoffers. De beleving die een slachtoffer van een procedure heeft, zal dan ook vaak reflecteren op zijn sociale omgeving en daarmee de waardering van het strafproces door een grotere groep mensen als zodanig kleuren.

SSR-opleiding Bejegening slachtoffers ter zitting

Procedurele rechtvaardigheid

Inmiddels is er naar de bejegening van slachtoffers en de gevolgen daarvan allerlei wetenschappelijk onderzoek verricht en is een aantal praktische publicaties beschikbaar gekomen. De bekendste daarvan is 'Spelregels voor het omgaan met slachtoffers' van de Nationale Ombudsman die in bijlage 1 is opgenomen.

Spelregels voor het omgaan met slachtoffers

De spelregels zijn ook in het kort samengevat.

Hoe gaat de overheid behoorlijk om met slachtoffers in het strafproces?

- Laat zien dat u hart heeft voor de zaak waar het slachtoffer bij betrokken is. Zorg ervoor dat het slachtoffer gebruik kan maken van zijn rechten.
- Besef dat elk slachtoffer uniek is. Vraag het slachtoffer waar het hem om gaat en wat hij nodig heeft.
- Neem persoonlijk contact op met het slachtoffer en toon begrip bij emoties.
- Behandel verzoeken en vragen van het slachtoffer serieus en geef hem duidelijke informatie. Beperk de administratieve lasten tot een minimum.
- Informeer het slachtoffer op eigen initiatief over zijn rechten, de beperkingen daarvan en over relevante ontwikkelingen.
- Stuur het slachtoffer dat bij u aanklopt niet van het kastje naar de muur. Werk daartoe nauw samen met andere overheidsinstanties in het strafproces.

Een typisch bejegeningsaspect, tot slot, vormt het (in het bijzijn van het slachtoffer) spreken over het slachtoffer als 'het vermeend slachtoffer' in plaats van 'het slachtoffer'. Die praktijk hangt vaak samen met strafzaken, zoals zedenzaken, waar het bewijs sterk afhankelijk is van de verklaring van het slachtoffer. Door te spreken over het vermeende slachtoffer wordt het slachtoffer niet als zodanig erkend in het strafproces. Wanneer de rechter aan het begin van de terechtzitting inzicht geeft in de procesposities van alle procesdeelnemers en duidelijk maakt dat het slachtoffer deelneemt aan het strafproces, zal het aanduiden van het slachtoffer als zodanig niet als blijk van vooringenomenheid worden gezien. Overige aspecten ten aanzien van de bejegening komen in paragraaf 3.2 en 3.3 aan de orde.

'Slachtoffer' in plaats van 'Vermeend slachtoffer'

3.2 Voorbereiding en regievoering

Een voortvarende behandeling van de strafzaak vereist een goede voorbereiding die begint met de appointering van de strafzitting. Op grond van artikel 258 lid 2 Sv bepaalt de voorzitter van de rechtbank de dag van de terechtzitting op verzoek en voordracht van de officier van justitie. Om dat te kunnen doen, moet de voorzitter de volledigheid en evenwichtigheid van het strafdossier kunnen beoordelen en op de hoogte zijn van eventuele verzoeken om getuigen en/of deskundigen te horen. Waar de appointering en regievoering door de voorzitter doorgaans primair in het teken staan van de beantwoording van de vragen van de artikelen 348 en 350 Sv, vereisen het slachtoffer en de benadeelde partij net zo goed aandacht. Zo zal bij de appointering ook tijd dienen te worden ingeruimd voor de behandeling van een of meer vorderingen benadeelde partij, eventueel spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring.

Voldoende tijd voor behandeling vordering benadeelde partij

Tijdens de voorbereiding van de zitting is het van belang vast te stellen of het slachtoffer goed is geïnformeerd. Wanneer het slachtoffer heeft aangegeven op de hoogte te willen worden gehouden van het verloop van de strafzaak, zal hij ook in kennis dienen te worden gesteld van de datum en tijd van de terechtzitting. Mocht deze brief ontbreken dan zal de rechter de officier van justitie verzoeken het slachtoffer alsnog op de hoogte te stellen. Ook dient te worden bezien of met betrekking tot de

mogelijke komst van het slachtoffer nog bijzondere afspraken moeten worden gemaakt met de officier van justitie, de parketpolitie en/of de bodedienst. Het kan dan gaan om veiligheidsaspecten (bijvoorbeeld familie en kennissen van het slachtoffer en verdachte die gescheiden gehouden moeten worden), maar het kan ook nodig zijn voorafgaand aan de zitting met de bode een afspraak te maken over welke plaatsen in ieder geval vrij gehouden moeten worden voor het slachtoffer, zijn raadsman en eventuele tolk.

Plaats met schrijfmogelijkheid voor raadsman slachtoffer

Als een vordering benadeelde partij is ingediend, kan deze worden beoordeeld op volledigheid en begrijpelijkheid. In ieder geval dient te worden nagegaan of duidelijk is wie de vordering indient en of een eventuele machtiging in orde is. Zo zal bij rechtspersonen moeten blijken of de persoon die de vordering heeft ingediend, bevoegd is de rechtspersoon te vertegenwoordigen. Dit kan door overlegging van een uittreksel van de Kamer van Koophandel waaruit deze bevoegdheid blijkt of een daartoe opgestelde schriftelijke machtiging afgegeven door de rechtspersoon waaruit blijkt dat de persoon die de vordering indient, bevoegd is de rechtspersoon te vertegenwoordigen. Verder kunnen de opgegeven schadeposten worden beoordeeld op hun begrijpelijkheid en onderbouwing. In het geval de vordering onvoldoende is onderbouwd, kan onder omstandigheden de benadeelde partij worden verzocht de vordering aan te vullen met een nadere motivering of nadere stukken. Het lijkt praktisch een dergelijke mogelijkheid door tussenkomst van de officier van justitie of het slachtofferloket te bieden. Een wettelijke basis voor het inschakelen van de officier van justitie in deze biedt artikel 258 lid 2 Sv. Inmiddels is in een enkele zaak gekozen voor een zogenaamde schriftelijke ronde ten aanzien van de vordering benadeelde partij. De wet lijkt zich hiertegen niet te verzetten, tenzij een en ander een onevenredige belasting van het strafgeding[56] zou opleveren. Een mooi voorbeeld hiervan wordt gevormd door de tussenarresten van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden in de zogenaamde grensrechterzaak.[57] Bij tussenarrest in die zaak is bepaald dat de verdediging de mogelijkheid

Verificatie indiener en evt. machtiging vordering benadeelde partij

56 Zie paragraaf 4.2.2.3.

57 Onder andere Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 26 augustus 2013 (tussenarrest), ECLI:NL:GHARL:2013:6261.

krijgt schriftelijk te reageren op de vordering en eventueel vragen aan de benadeelde partij te formuleren. Vervolgens wordt de benadeelde een termijn geboden hierop schriftelijk te reageren waarna de advocaat-generaal en de verdediging ter terechtzitting bij repliek en dupliek kunnen reageren.[58] Het mag duidelijk zijn dat doorgaans enkel grotere zaken die een of meer pro-forma dan wel regiezittingen omvatten zich zullen lenen voor een dergelijke tussenbeslissing. In andere gevallen zal het inlassen van een schriftelijke ronde snel tot vertraging kunnen leiden, wat onder omstandigheden een onevenredige belasting van het strafgeding zou kunnen betekenen. De rechter zal per geval een afweging moeten maken tussen het belang van een voortvarende behandeling van de zaak en het belang van het slachtoffer.

Schriftelijke ronde

Een ander punt van aandacht betreft aanhoudingsverzoeken van of namens de verdachte die kort voor de zitting worden gedaan en worden ingewilligd. In een dergelijk geval, wanneer op voorhand tot aanhouding wordt besloten, dient de rechter er op bedacht te zijn of zich eventueel slachtoffers zullen melden voor deze zitting. Door tussenkomst van de officier van justitie of het slachtofferloket dienen slachtoffers die hebben aangegeven geïnformeerd te willen worden over het verloop van de procedure, ook op de hoogte te worden gesteld van een aanhouding van de behandeling van de zaak zodat zij hiermee niet pas op de dag zelf geconfronteerd worden.

Slachtoffer en aanhoudingsverzoeken

Overigens blijkt dat slachtoffers niet altijd op de hoogte zijn van het feit dat een zitting een zogenaamde pro-forma zitting betreft en dat de zaak op die dag niet inhoudelijk wordt behandeld. De officier van justitie zal er bij de informatievoorziening aan het slachtoffer op moeten toezien dat het op voorhand duidelijk is voor het slachtoffer dat de zitting een pro-forma karakter heeft. Dit betekent overigens niet dat zijn aanwezigheid zinloos is, aangezien op een dergelijke zitting ook aandacht kan worden besteed aan bijvoorbeeld de vordering benadeelde partij (indien aanwezig uiteraard).

Pro-forma zitting

58 De benadeelde zal overigens ook elke keer nadat de advocaat-generaal de mogelijkheid heeft gehad zich uit te laten (dus na requisitoir en repliek) de mogelijkheid worden geboden zich uit te laten over de vordering, artikel 334 lid 3 Sv.

Tijdens de voorbereiding van de zitting kan ook een aanhoudingsverzoek van het slachtoffer aan de orde zijn. Het landelijk aanhoudingenprotocol van het LOVS (d.d. 18 november 2011)[59] voorziet in aandachtspunten bij verhindering van een slachtoffer, nabestaande(n) van een slachtoffer of de benadeelde partij. Zo is het bij de beoordeling van het aanhoudingsverzoek van belang te weten of het slachtoffer uitdrukkelijk kenbaar heeft gemaakt prijs te stellen op de uitoefening van het spreekrecht en het toelichten of indienen van de vordering benadeelde partij. In deze gevallen wordt aanbevolen een gemotiveerd aanhoudingsverzoek van het slachtoffer, behoudens zwaarwegende andere belangen, te honoreren.

Aanhoudingsverzoek slachtoffer

Het protocol voorziet niet in de situatie dat het slachtoffer de behandeling van de strafzaak alleen als publiek wil bijwonen, maar op de dag van de terechtzitting verhinderd is en om die reden om aanhouding verzoekt. Voor een dergelijke belangenafweging zijn ook nauwelijks algemene criteria te geven. Relevant is het wel om vast te stellen of het slachtoffer tijdig en goed op de hoogte is gesteld van de zitting. Blijkens het onderzoek van de Nationale ombudsman komt het namelijk nog steeds voor dat slachtoffers niet of te laat op de hoogte worden gesteld van de zitting en de mogelijkheid om zich te voegen.[60]

Bij de voorbereiding ten aanzien van de uitoefening van het spreekrecht is van belang vast te stellen wie gebruik kan maken van het spreekrecht en in welke volgorde dat het beste kan plaatsvinden. Indien naast de echtgenoot of levensgezel meer dan drie bloedverwanten hebben aangegeven gebruik te willen maken van hun spreekrecht, is het aan de voorzitter om te beslissen welke personen hij zal toelaten hun spreekrecht uit te oefenen (artikel 258 lid 6 Sv). Deze beslissing kan voorafgaand aan de zitting genomen worden en worden meegedeeld aan de desbetreffende nabestaanden, bij voorkeur via het slachtofferloket.

Regie op uitvoering spreekrecht

59 Landelijk aanhoudingenprotocol, LOVS, 18 november 2011: [http://www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Nieuws/Documents/landelijk%20aanhoudingenprotocol.pdf] .

60 Spelregels voor het omgaan met slachtoffers, de Nationale Ombudsman, december 2012, pag. 10.

3.3 Terechtzitting

3.3.1 Bezwaar dagvaarding

Besloten raadkamer

De strekking van het bezwaar tegen de dagvaarding (artikel 262 Sv) is te voorkomen dat een verdachte lichtvaardig wordt gedagvaard en daarmee onnodig in het openbaar terecht dient te staan. De behandeling van een bezwaar tegen de dagvaarding vindt dan ook plaats in een besloten raadkamerzitting voorafgaand aan de (eventuele) terechtzitting. Bij de behandeling van dit bezwaar is het slachtoffer niet aanwezig, tenzij de rechter hem op diens verzoek bijzondere toegang verleent (artikel 22 lid 5 Sv).

3.3.2 Uitroepen zaak

De terechtzitting neemt haar aanvang met het uitroepen van de zaak (artikel 270 Sv). Alvorens de bode dit doet, informeert hij de rechter over de te verwachten aanwezigen. Ook deelt de bode aan de rechter bij voorkeur mee waar het slachtoffer wenst plaats te nemen en of er overige bijzonderheden zijn (een wens tot het uitoefenen van spreekrecht bijvoorbeeld). Vervolgens zal de rechter de bode verzoeken de zaak uit te roepen.

Zodra de zaak is uitgeroepen en de verdachte en het publiek de zittingszaal betreden, zal de bode het slachtoffer, indien hij dat wenst, naar binnen begeleiden en hem (en zijn raadsman of vertrouwenspersoon) de voor hem gereserveerde plaats aanwijzen. Zeker wanneer een raadsman in het kader van een vordering benadeelde partij aanwezig is, zal het prettig zijn een plek te krijgen waar hij ook beschikt over een tafel of andere faciliteiten om stukken op te kunnen leggen en te kunnen schrijven. Als het slachtoffer liever ergens anders, tussen het publiek, wil zitten kan dat natuurlijk ook.

Als eerder aangegeven beschrijft de Modelregeling verblijfsomgeving slachtoffers vrij uitvoerig deze werkwijze. Binnen elk gerecht zal deze werkwijze met de bodedienst dienen te worden kortgesloten en wordt periodieke evaluatie verlangd.

3.3.3 Afwezigheid verdachte

In beginsel is de verdachte niet verplicht te verschijnen ter terechtzitting. Wanneer de verdachte niet aanwezig is, zal de rechter allereerst de geldigheid van de uitreiking van de dagvaarding controleren en eventueel verstek verlenen dan wel bij een gemachtigd raadsman de behandeling op tegenspraak laten plaatsvinden (artikel 279 en 280 Sv). De rechter kan echter afzien van het verlenen van verstek wanneer hij het wenselijk acht dat de verdachte in persoon verschijnt (artikel 278 lid 2 Sv). In dat geval kan hij de persoonlijke verschijning bevelen en eventueel de verdachte laten meebrengen. Dit houdt echter wel in dat de terechtzitting wordt geschorst en op een andere dag zal worden voortgezet. Voor een slachtoffer kan zo'n aanhouding zeer bezwaarlijk zijn en dit lijkt een omstandigheid die dient te worden meegewogen in de beslissing de behandeling van de zaak aan te houden. Andersom is ook denkbaar de situatie dat juist het slachtoffer wil dat de verdachte aanwezig is in verband met bijvoorbeeld het uitoefenen van het spreekrecht.[61]

Verstekbehandeling en slachtoffer

Voor dergelijke situaties is geen vuistregel te geven en de rechter zal van geval tot geval moeten bezien welke de meest gepaste oplossing is.

Overigens dient wel te worden opgemerkt dat in geval van behandeling bij verstek (dus ook zonder gemachtigde raadsman), moeilijkheden kunnen ontstaan wanneer een slachtoffer zich ter terechtzitting alsnog wenst te voegen als benadeelde partij. In dat geval was voor de verdachte immers niet duidelijk dat ook een vordering benadeelde partij aan de orde zou zijn en kan afdoening van de zaak buiten aanwezigheid van de verdachte strijd opleveren met de beginselen van een eerlijk proces als neergelegd in artikel 6 EVRM (zie hierover ook paragraaf 4.1.2).

61 Bij brief van 4 oktober 2013 aan de Tweede Kamer heeft de staatssecretaris laten weten ten aanzien van dit punt beleid te willen ontwikkelen dat er op ziet dat de wensen van het slachtoffer (juist wel of geen confrontatie met de verdachte) goed worden geïnventariseerd. Hierdoor kan wanneer het slachtoffer prijs stelt op verschijning van het slachtoffer door de officier van justitie, afgewogen tegen de andere belangen, worden gevorderd dat de rechter de verschijning (en eventueel medebrenging) van de verdachte beveelt.

3.3.4 Openbaarheid

In beginsel is de terechtzitting openbaar en kan een ieder die dat wil daarbij aanwezig zijn. Voor minderjarige toehoorders onder de 12 jaar geldt dat zij niet worden toegelaten, tenzij in bijzondere gevallen ter beoordeling van de voorzitter (artikel 269 lid 5 Sv). Een dergelijk bijzonder geval zou kunnen zijn de uitoefening van het spreekrecht wanneer de minderjarige naar het oordeel van de rechtbank in staat is zijn belangen ter zake redelijk te waarderen (artikel 51e lid 5 Sv). Op grond van artikel 269 lid 5 Sv kunnen minderjarigen tussen de 12 en 18 jaar de toegang tot de openbare terechtzitting worden ontzegd, tenzij een minderjarige slachtoffer is van een strafbaar feit als genoemd in artikel 51e lid 1 Sv (spreekgerechtigde strafbare feiten).

Journalisten en Persrichtlijn 2013

Tijdens de terechtzitting kunnen ook journalisten aanwezig zijn. De Persrichtlijn 2013 [62] staat journalisten toe tijdens strafzittingen in ieder geval beeld- en geluidsopnames te maken van de opkomst van de rechtbank, de opening van de zitting door de voorzitter, de voordracht van de tenlastelegging, de behandeling van de feiten,[63] requisitoir, pleidooi, repliek en dupliek en van de uitspraak, behoudens uitzonderlijke omstandigheden. Daarbij mogen geen beeld- en geluidsopnames worden gemaakt van verdachten, getuigen, deskundigen, slachtoffers en publiek.

Ondanks het bestaan van een Persrichtlijn blijft het de voorzitter van de rechtbank die tijdens de terechtzitting beslist over het al dan niet toestaan van het maken van beeld- en geluidsopnames.

De openbare behandeling kan het slachtoffer diep raken wanneer bijvoorbeeld in zedenzaken de persoonlijke levenssfeer van verdachte of bepaalde intieme details van het slachtoffer aan de orde komen. Dat is soms niet te voorkomen en het slachtoffer zal daarop doorgaans zijn voorbereid door slachtofferhulp en het

62 Persrichtlijn 2013, Raad voor de rechtspraak: [http://www.rechtspraak.nl/Organisatie/Rechtbanken/Amsterdam/RegelsEnProcedures/Documents/Persrichtlijn%202013.pdf].

63 Doch geen beeldopnames van de verdachte.

Openbaar Ministerie.[64] De rechter doet er desondanks goed aan het slachtoffer ter terechtzitting tijdens de introductie te wijzen op dit risico. Vaak zal in dergelijke zaken van tevoren aan het slachtoffer worden aangeboden dat een medewerker van Slachtofferhulp Nederland hem of haar zal bijstaan tijdens de terechtzitting. In voorkomende gevallen kan de rechter besluiten de deuren (tijdelijk) te sluiten en het slachtoffer kan hier als procesdeelnemer ook om verzoeken.

Tijdelijk sluiten van de deuren

Als tijdens een zitting, al dan niet ambtshalve, wordt overwogen de behandeling voort te zetten achter gesloten deuren (artikel 269 Sv) geeft de rechtbank het bevel niet dan nadat het Openbaar Ministerie, de verdachte en andere procesdeelnemers zoals het slachtoffer, zo nodig met gesloten deuren, hieromtrent zijn gehoord.

Het uitgangspunt van een openbare behandeling geldt niet bij de behandeling van strafzaken tegen jeugdigen. Bij personen die ten tijde van het strafbare feit waarvan zij verdacht worden de leeftijd van achttien jaar nog niet hadden bereikt, wordt het onderzoek ter terechtzitting achter gesloten deuren behandeld (artikel 495b Sv). Anders dan aan het publiek wordt aan het slachtoffer of de nabestaanden van het slachtoffer wel toegang verleend tot een besloten jeugdzitting (artikel 495b lid 1 Sv), tenzij de voorzitter wegens bijzondere redenen anders beslist.[65] Doorgaans zal ook degene die het slachtoffer bijstand verleent, dienen te worden toegelaten tot de besloten zitting. Vanwege die speciale toegang is het niet mogelijk het slachtoffer anoniem toe te laten. Het slachtoffer moet dan ook zelf een keuze maken, waarover hij in ieder geval tijdig (bijvoorbeeld bij de oproeping) moet worden geïnformeerd.

Anonimiteit tijdens besloten jeugdzitting niet mogelijk

Voorheen (tot 1 januari 2011) kon het slachtoffer als benadeelde partij al toegang krijgen tot de jeugdzitting met het oog op de

64 De Aanwijzing Slachtofferzorg (Stcrt. 2010, nr. 20476) biedt de mogelijkheid en in spreekwaardige delicten ook verplichting aan de officier van justitie en de advocaat-generaal om een gesprek aan te bieden waarin o.m. de gang van zaken tijdens de zitting wordt toegelicht.

65 De aanduiding slachtoffer omvat ook de benadeelde partij die daardoor ook gebruik kan maken van de rechten die hem op basis van het Wetboek van Strafvordering toekomen (art. 334 Sv) (T&C Strafvordering, art. 495b, aant. 8).

behandeling van de voeging. De praktijk was ontstaan dat de benadeelde partij aanwezig was bij de behandeling van de feiten en daarna naar buiten werd gestuurd wanneer de persoonlijke omstandigheden van de verdachte aan bod kwamen. Deze praktijk wordt soms nog wel gehanteerd, maar strookt niet met de huidige wetgeving. Het slachtoffer kan thans alleen gevraagd worden de zaal te verlaten wanneer de behandeling van de persoonlijke omstandigheden van de verdachte hiertoe aanleiding zou geven. Aan te bevelen is het slachtoffer er op te wijzen dat hij niet verplicht is de zaal te verlaten.

Slachtoffer bij verlenging PIJ-maatregel

Overigens geldt het recht van een slachtoffer om aanwezig te zijn bij een jeugdzitting ook wanneer de verlenging van een PIJ-maatregel aan de orde is. Over het algemeen zal het slachtoffer van een dergelijke zitting in kennis worden gesteld door de officier van justitie wanneer hij heeft aangegeven op de hoogte te willen worden gesteld.

3.3.5 Afwezigheid slachtoffer

Wanneer het slachtoffer heeft aangegeven op de hoogte te willen worden gehouden van het verloop van de procedure en hij desondanks geen oproep voor de terechtzitting heeft ontvangen, zal dit doorgaans reden zijn de terechtzitting aan te houden en het slachtoffer tegen een nieuwe datum en tijd op te laten roepen. Het is dan ook van groot belang in de voorbereiding na te gaan of het slachtoffer is opgeroepen wanneer hij heeft aangegeven op de hoogte te willen worden gehouden. Hierbij moet worden aangetekend dat in lichte strafzaken waarbij de verdachte op vrije voeten is, het slachtoffer alleen zal worden opgeroepen voor de terechtzitting, indien het slachtoffer middels het terugzenden van een antwoordbrief bij het slachtofferloket te kennen heeft gegeven over het verloop van de strafzaak geïnformeerd te willen worden. Zie verder paragraaf 2.1.3 ‘Recht op informatie’.

Indien het slachtoffer wel is opgeroepen, is hij uiteraard niet verplicht aanwezig te zijn bij de behandeling van de strafzaak. Ook niet wanneer hij een vordering benadeelde partij heeft ingediend. Nadeel voor de benadeelde partij is dan wel dat zij geen nadere toelichting kan geven op haar vordering en dat vragen

van de rechter of andere procesdeelnemers niet beantwoord kunnen worden, tenzij een advocaat of een bijzonder gemachtigde namens de benadeelde partij is verschenen. Wanneer het slachtoffer is opgeroepen maar zonder bericht niet verschijnt, zal dit doorgaans geen reden zijn de behandeling van de zaak ter terechtzitting te schorsen.

Wanneer de rechter daartoe aanleiding ziet, kan hij de zaak schorsen en de oproeping van de benadeelde partij bevelen (artikel 332 Sv). Hiertoe zal de rechter echter niet snel overgaan. Allereerst verzet het belang van een voorspoedige behandeling zich hier vaak tegen. Voorts is de benadeelde ook na oproeping niet verplicht te verschijnen.

Wanneer een slachtoffer heeft aangegeven gebruik te willen maken van zijn spreekrecht, dient dit begrepen te worden als wens van het slachtoffer om aanwezig te zijn bij de terechtzitting. Zie over de afwezigheid van spreekgerechtigden meer onder paragraaf 3.3.9.

3.3.6 Introductie

Nadat de personalia van de verdachte zijn doorgenomen, hem de cautie en aanmaning is gegeven en hij is geïnformeerd over het verloop van de zitting, is het nuttig het slachtoffer op de hoogte te stellen van zijn (mogelijke) rol tijdens de zitting. Voor het slachtoffer is vooral van belang te weten op welk moment voor hem de mogelijkheid bestaat de vordering toe te lichten en zijn spreekrecht uit te oefenen.

Introductie slachtoffer

Voor een slachtoffer is het doorgaans de eerste (en de enige) keer dat hij een strafzitting bijwoont. Gelet op het feit dat een dergelijke zitting een stressvolle situatie kan zijn, is het goed hem vooraf de gang van zaken duidelijk te schetsen. Ook is het van belang de ontvangst van bijvoorbeeld de vordering te bevestigen of te verifiëren of het slachtoffer een vordering heeft ingediend of wil indienen. Het komt immers nog regelmatig voor dat een slachtoffer in de veronderstelling verkeert een vordering te hebben ingediend, terwijl deze bij de rechter niet bekend is, of dat er verschillende versies in omloop zijn.

Identiteit slachtoffer behoeft geen verificatie

De identiteit van een slachtoffer behoeft vanuit het perspectief van strafvordering niet te worden geverifieerd, tenzij het slachtoffer als getuige wordt verhoord. Wanneer iemand zich heeft gemeld als slachtoffer en zijn personalia heeft doorgegeven aan de bode, zal van de juistheid hiervan uitgegaan worden, tenzij er redenen zijn hieraan te twijfelen.

Het slachtoffer kan ondanks alle voorbereiding emotioneel geraakt worden door de inhoudelijke behandeling. Ook kan het zijn dat er kritisch wordt gesproken over de rol van het slachtoffer zelf. Bij de introductie tijdens de zitting kan het slachtoffer hier al voor worden gewaarschuwd. Het slachtoffer kan er op gewezen worden te allen tijde in de gelegenheid te zijn om de zaal, al dan niet tijdelijk, te verlaten.

3.3.7 Bijstand

Spreken namens het slachtoffer/ benadeelde partij

Het slachtoffer kan zich laten bijstaan. In beginsel kan elke persoon het slachtoffer bijstaan. Bijstand bestaat doorgaans uit het bieden van morele ondersteuning, maar kan zich ook uitstrekken tot het beantwoorden van vragen omtrent de vordering benadeelde partij. Als de benadeelde partij aanwezig is, stelt de wet geen bijzondere eisen aan de persoon die dergelijke bijstand verleent. Is de benadeelde partij afwezig, dan kan enkel een gemachtigde raadsman of een bijzonder gemachtigde namens de benadeelde partij spreken. Voor wat betreft de bijstand ten aanzien van het spreekrecht zij verwezen naar paragraaf 3.3.9 waarin het spreekrecht wordt behandeld.

Tolk

Wanneer het slachtoffer het Nederlands onvoldoende machtig is, kan hij zich ook laten bijstaan door een tolk. In de meeste gevallen zal de tolk voor het slachtoffer zijn opgeroepen door de officier van justitie. De rechtbank en het gerechtshof kunnen, zo nodig, de oproeping (en zelfs medebrenging!) van een tolk bevelen (artikel 276 lid 1 Sv), die, voordat hij zijn werkzaamheden aanvangt, door de voorzitter moet worden beëdigd. Die beëdiging is niet nodig als het gaat om een beëdigd tolk in de zin van de Wet beëdigde tolken (artikel 276 lid 3 Sv).
Zie verder over bijstand paragraaf 2.1.5.

3.3.8 Behandeling vordering benadeelde partij

De wijze van voegen is reeds besproken in paragraaf 2.2.2. Kort gezegd geschiedt dit schriftelijk voorafgaand aan de terechtzitting dan wel schriftelijk of mondeling ter terechtzitting (artikel 51g lid 1 en 3 Sv). Wanneer de voeging ter terechtzitting geschiedt (of wanneer de vordering dan pas beschikbaar komt), dient er voor te worden gewaakt dat de verdediging voldoende in de gelegenheid is zich tegen de vordering te kunnen verweren. Wanneer een korte onderbreking van het onderzoek ter terechtzitting hiertoe niet volstaat, kan om die reden de terechtzitting worden aanhouden. De rechter zal hierin een belangenafweging dienen te maken waarbij hij alle relevante omstandigheden zal moeten betrekken. Indien de belangen van de verdachte zich verzetten tegen aanhouding van de zaak en de reden van de late kennisname van de vordering voor rekening van de benadeelde partij komt, kan de rechter beslissen de behandeling ter terechtzitting voort te zetten. Als de rechter op basis van de behandeling ter terechtzitting vervolgens tot het oordeel komt dat verdachte onvoldoende in de gelegenheid is geweest verweer te voeren tegen de vordering, ligt een niet-ontvankelijkverklaring van de benadeelde partij in de rede.[66] De benadeelde partij kan de vordering vervolgens nog wel voorleggen aan de civiele rechter.

Schriftelijk en mondeling voegen ter terechtzitting

Wanneer direct duidelijk is dat de benadeelde partij niet-ontvankelijk zal moeten worden verklaard in haar vordering, kan de rechter dit zonder nader onderzoek doen. De wet spreekt over de situatie waarin de benadeelde partij 'kennelijk' niet ontvankelijk is (artikel 333 Sv). Een dergelijk geval kan zich voordoen bij een vordering die ziet op een feitencomplex dat niet ten laste is gelegd en ook niet ad informandum is gevoegd of een vordering die ziet op schade die evident niet door het ten laste gelegde feit kan zijn veroorzaakt. De niet-ontvankelijkverklaring van de benadeelde partij op deze grond geschiedt bij tussenbeslissing. De wet (artikel 361 lid 5 jo. 592a Sv) schrijft voor dat de verwijzing in de proceskosten vervolgens in de einduitspraak wordt gedaan.

Kennelijk niet ontvankelijk

66 Hoge Raad 15 september 2006, NJ 2007, 484.

Als een dergelijk uitzonderlijk geval (kennelijk niet-ontvankelijk) zich niet voordoet, zal de benadeelde partij in de gelegenheid worden gesteld haar vordering toe te lichten. Een goed moment hiervoor is na de behandeling van de feiten. Op deze wijze kunnen immers de officier van justitie en de verdediging zich een beter beeld vormen van de vordering en zich hierover tijdens hun eerste termijn uitlaten. Ook zal aan de verdediging en de officier van justitie de mogelijkheid moeten worden geboden ten aanzien van de ingediende vordering, al dan niet door tussenkomst van de voorzitter, vragen aan de benadeelde te stellen. Het kan in de praktijk voorkomen dat het schriftelijke voegingsformulier van de ter zitting afwezige benadeelde partij – welk voegingsformulier blijkens de datum van ontvangst stempel voorafgaand aan de terechtzitting bij de officier van justitie is ingediend – pas na het requisitoir door de officier van justitie wordt overgelegd. In dat geval is de vordering weliswaar tijdig ingediend, maar nog niet op de zitting behandeld. Doet zich deze situatie voor, dan dient de rechter de vordering alsnog te behandelen en de verdediging in de gelegenheid te stellen vragen daarover naar voren te brengen. Vervolgens wordt de officier van justitie in de gelegenheid gesteld bij wijze van aanvulling op het requisitoir zijn conclusie over de vordering van de benadeelde partij te nemen, waarna de verdediging de gelegenheid krijgt daarop te reageren bij pleidooi.

Toelichting op de vordering voor het requisitoir

Vordering ingediend na het requisitoir

Artikel 334 lid 3 Sv schrijft voor dat de benadeelde zich na het requisitoir van de officier van justitie mag uitlaten over de vordering. Er is door de wetgever gekozen voor dit moment zodat de benadeelde zich dan in volle omvang, ook ten aanzien van het standpunt dat de officier van justitie heeft ingenomen, kan uitlaten over zijn vordering. Het is echter weinig praktisch om de benadeelde eerst op dat moment aan het woord te laten en pas op dat moment aan de verdachte en de officier van justitie de mogelijkheid te bieden vragen te stellen over de vordering. Wanneer de benadeelde zich reeds op een eerder moment mag uitlaten over haar vordering, is de verdachte daardoor niet in enig rechtens te beschermen belang geschaad.[67] Nu het bepaalde in artikel 334 lid 3 Sv voorschrijft dat de benadeelde partij na het requisitoir van de officier van justitie de gelegenheid krijgt de

Reactie benadeelde partij na requisitoir en repliek

67 Hoge Raad 30 november 1999, NJ 2000, 93.

vordering toe te lichten, zal deze mogelijkheid haar wel alsnog geboden moeten worden. Op deze wijze kan de benadeelde partij immers reageren op de zienswijze van de officier van justitie op de ingediende vordering. Overigens is het niet relevant of de officier van justitie aandacht heeft besteed aan de vordering. Doorgaans zal hij dit wel doen, maar hij is daartoe, gelet op artikel 311 Sv, niet gehouden. De benadeelde partij zal telkens in de gelegenheid moeten worden gesteld het woord te voeren nadat de officier van justitie die gelegenheid heeft gekregen (artikel 334 lid 3 Sv), dus ook na repliek. Het nalaten gelegenheid te bieden tot het geven van een toelichting leidt niet zonder meer tot cassatie. Zeker niet wanneer eerder wel de gelegenheid tot het geven van een toelichting is geboden en de benadeelde wordt bijgestaan door een raadsman.[68]

De toelichting op de vordering kan de benadeelde partij ook overlaten aan haar raadsman of een andere persoon die haar bijstand verleent. In geval van afwezigheid van de benadeelde partij kan een advocaat die stelt daartoe gemachtigd te zijn dan wel een persoon met een bijzondere schriftelijke volmacht, de benadeelde partij vertegenwoordigen en namens haar het woord voeren.

Overleggen stukken door benadeelde partij

Naast het recht om een toelichting te geven, bepaalt artikel 334 lid 1 Sv dat de benadeelde partij ter terechtzitting stukken ter onderbouwing van haar vordering mag overleggen. Meestal zijn deze stukken al bij de vordering gevoegd en zullen deze via de officier van justitie samen met de vordering in het dossier zijn gevoegd. Mocht de benadeelde echter nog aanvullende stukken hebben, dan kan zij deze ook nog ter terechtzitting overleggen.

In de wet is uitdrukkelijk bepaald dat de benadeelde geen recht heeft getuigen of deskundigen aan te brengen. Volgens de Hoge Raad brengt deze beperking met zich dat de eisen van een eerlijk proces er uit het oogpunt van equality of arms aan in de weg staan dat de verdachte wel getuigen of deskundigen zou kunnen aanbrengen om te worden gehoord omtrent de vordering benadeelde partij.[69]

Geen recht om getuigen of deskundigen aan te brengen

68 Hoge Raad, 7 september 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO9915.

69 Hoge Raad 13 december 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ0834

Wel (ingekaderd) recht vragen te stellen aan getuigen en deskundigen

De benadeelde heeft wel het recht om de getuigen en deskundigen die ter terechtzitting worden gehoord, vragen te stellen, zij het alleen met betrekking tot de vordering (artikel 334 lid 2 Sv). Dit recht komt ook degene toe die de benadeelde partij bijstaat (raadsman, maar ook familie, vriend of kennis).[70] Let wel: dit betreft getuigen die ter terechtzitting reeds worden gehoord in de strafzaak ten gronde. De benadeelde partij en de verdachte hebben immers geen recht tot het aanbrengen van getuigen of deskundigen enkel met het oog op de vordering van de benadeelde partij.

Anders dan ter terechtzitting komt de benadeelde partij geen recht toe tijdens een verhoor door de rechter-commissaris vragen te stellen aan een getuige of deskundige. De wet voorziet hier simpelweg niet in en de benadeelde heeft ook geen recht deze verhoren bij te wonen (tenzij bijzondere toegang ex artikel 187c Sv wordt verleend). In veel gevallen zal de benadeelde partij ook geen vragen betreffende de vordering voor een getuige of deskundige hebben, maar het is wel zaak hierbij stil te staan wanneer wordt overwogen de behandeling van een zaak aan te houden en te verwijzen naar de rechter-commissaris voor het horen van getuigen of deskundigen.

Intrekken of wijzigen vordering

De wet regelt niets over een mogelijkheid tot wijzigen of intrekken van de vordering. De Hoge Raad heeft bepaald dat een redelijke wetsuitleg met zich brengt dat wanneer iemand zich reeds voorafgaand aan de zitting heeft gevoegd, er niets aan in de weg staat dat deze persoon zich opnieuw voegt om gebreken in de eerdere voeging te herstellen.[71] Dit betekent dat een benadeelde partij tot het moment waarop de officier van justitie begint met zijn requisitoir, haar vordering kan aanpassen. Voorts lijkt niets er aan in de weg te staan de benadeelde de mogelijkheid te geven in elke stand van het geding haar vordering in te trekken dan wel te verminderen. De belangen van de verdediging worden hierdoor ook niet geschaad. Een vermeerdering van eis dient wel uiterlijk voor de officier van justitie het woord

70 Hoge Raad 15 juni 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM2449, waarin het de echtgenote van het slachtoffer, tevens benadeelde partij, werd toegestaan om het woord te voeren over de vordering.

71 Hoge Raad 16 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO1486

voert te worden gedaan (artikel 51g lid 3 Sv). Voorts dient er te allen tijde voor te worden gewaakt dat de verdediging voldoende gelegenheid heeft zich tegen de vordering en een eventuele vermeerdering daarvan te verdedigen.

Ouders minderjarige verdachten onder de 14 jaar

Ten aanzien van de ouders van minderjarige verdachten in de leeftijd van 12 en 13 (ten tijde van het tenlastegelegde feit) regelt artikel 496 Sv dat zij in de gelegenheid moeten worden gesteld verweer te voeren tegen de ingediende vordering.

3.3.9 Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring

Als een spreekgerechtigde schriftelijk heeft verzocht om opgeroepen te worden voor de uitoefening van zijn spreekrecht, dient de officier van justitie hier gehoor aan te geven (artikel 260 lid 2 Sv). Uiteraard staat het de spreekgerechtigde vrij om uiteindelijk geen gebruik te maken van het spreekrecht.

Als het spreekgerechtigde slachtoffer of de nabestaande ondanks oproeping niet verschijnt op de terechtzitting, kan de rechtbank bevelen dat deze persoon opnieuw zal worden opgeroepen om ter terechtzitting te worden gehoord. Als het slachtoffer of de nabestaande vervolgens opnieuw niet verschijnt, kan de rechtbank afzien van het horen van het slachtoffer (artikel 303 lid 3 Sv). Dit lijkt te impliceren dat de rechtbank alleen kan afzien van het horen wanneer de spreekgerechtigde ondanks oproeping ook de tweede keer niet is verschenen. Dit is echter niet het geval. Uit de wetsgeschiedenis volgt dat de rechter ook na de eerste keer niet verschijnen, kan beslissen de spreekgerechtigde niet te horen.[72] Anderzijds kan de rechter ook beslissen na een tweede keer niet verschijnen de zitting nogmaals aan te houden (zie ook T&C bij artikel 303 Sv, aantekening 3).

Aanhouding ten behoeve van het spreekrecht

Bij de afweging (wel of niet aanhouden om het slachtoffer alsnog de gelegenheid te bieden het spreekrecht uit te oefenen) is het relevant te weten wat de reden is voor het niet verschijnen van het slachtoffer. In de parlementaire geschiedenis wordt daarover

72 Kamerstukken I 2003/04, 27 632, 104b, p. 6-7.

opgemerkt dat indien geen informatie over de reden van niet verschijning bekend is, veelal tot aanhouding zal worden overgegaan door de rechter.[73]

Als slachtoffers of nabestaanden zich pas ter terechtzitting melden en verzoeken het spreekrecht uit te oefenen, is het aan de voorzitter om te beslissen of zij daarvoor de gelegenheid krijgen. In beginsel zal dit het geval zijn wanneer deze personen spreekgerechtigd zijn in de zin van de wet.

Minderjarige spreekgerechtigde

De spreekgerechtigden staan genoemd in artikel 51e Sv (zie verder paragraaf 2.1.6). Minderjarigen mogen ook gebruik maken van hun spreekrecht. In ieder geval wanneer de minderjarige twaalf jaar of ouder is; als hij jonger is indien hij in staat kan worden geacht tot een redelijke waardering van zijn belangen.

In het geval van een slachtoffer jonger dan 12 jaar kan het spreekrecht ook worden uitgeoefend door zijn wettelijke vertegenwoordiger voor zover dit niet in strijd is met het belang van de minderjarige. De voorzitter moet hier op toezien en kan in dat kader ook het spreekrecht onthouden aan een wettelijke vertegenwoordiger.

Onmachtige spreekgerechtigde

Wanneer een spreekgerechtigde feitelijk onmachtig is het spreekrecht uit te oefenen (bijv. vanwege fysieke of geestelijke beperkingen), mag het spreekrecht ook worden uitgeoefend door een echtgenoot, geregistreerde partner, een levensgezel en één van de bloedverwanten in de rechte lijn en in de zijlijn tot de vierde graad (artikel 51e lid 7 jo lid 4 Sv).

Wanneer een spreekgerechtigde zijn spreekrecht wil laten uitoefenen door zijn raadsman of daartoe bijzonder gemachtigde kan hij daartoe voorafgaand (artikel 258 lid 6 Sv) of tijdens de zitting (artikel 303 lid 2 Sv) een verzoek doen. De rechter beslist of hij dit verzoek honoreert.

Meer dan drie spreekgerechtigde nabestaanden

Indien meer dan drie bloedverwanten hebben aangegeven van hun spreekrecht gebruik te willen maken dan wel dat dit ter terechtzitting blijkt, en zij het onderling niet eens kunnen worden

73 Kamerstukken II, 2011/12, 33176, 3 (MvT).

over wie van hen het woord zal voeren, beslist de voorzitter welke drie personen van het spreekrecht gebruik kunnen maken (artikel 258 lid 6 Sv en artikel 302 lid 2 Sv).

Er is niet voorgeschreven op welk moment tijdens de terechtzitting gelegenheid moet worden geboden voor de uitoefening van het spreekrecht. Omdat het spreekrecht zich alleen mag uitstrekken tot de gevolgen die de strafbare feiten teweeg hebben gebracht of die het overlijden van het slachtoffer teweeg heeft gebracht, ligt het voor de hand het spreekrecht te laten uitoefenen na de behandeling van de feiten en voor de behandeling van de persoonlijke omstandigheden van de verdachte.

Moment van uitoefening spreekrecht

Voor de uitoefening van het spreekrecht hoeft het slachtoffer niet te worden beëdigd. Het slachtoffer wordt verder ook niet ondervraagd, maar de rechter kan, zo nodig, nog wel om een toelichting vragen naar aanleiding van de verklaring. Ook de verdediging en de officier van justitie kunnen vragen stellen naar aanleiding van de verklaring van de spreekgerechtigde. De vragen worden door tussenkomst van de voorzitter gesteld.

De verklaring van een spreekgerechtigde, die niet tevens als getuige heeft verklaard, mag niet voor het bewijs van het tenlastegelegde worden gebezigd.[74] De inhoud kan wel enige betekenis hebben bij de straftoemeting, zij het dat het moet gaan om een accentuering van het beeld dat reeds uit het (overigens) verhandelde ter terechtzitting is verkregen.[75]

Dit in tegenstelling tot de schriftelijke slachtofferverklaring (SSV) die als schriftelijk bescheid (artikel 344 lid 1 onder 5 Sv) aan het procesdossier wordt toegevoegd en als bewijsmiddel kan worden gebruikt wanneer deze ter terechtzitting is behandeld.[76]

Uitgeoefend spreekrecht geen bewijsmiddel; SSV wel bewijsmiddel

Van hetgeen door de spreekgerechtigde ter terechtzitting is verklaard, maakt de griffier aantekening in het proces-verbaal. De Hoge Raad heeft bepaald dat het aanbeveling verdient om de (zakelijke) inhoud van hetgeen is verklaard op te nemen,

74 Hoge Raad 11 oktober 2011, ECLI:NL:HR:2011:BR2359.

75 Hoge Raad 6 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BR1149

76 Hoge Raad 11 oktober 2011, ECLI:NL:HR:2011:BR2359.

maar geeft tegelijk aan dat volstaan kan worden met de opmerking dat het slachtoffer of de nabestaande zich heeft uitgelaten over de gevolgen die het strafbare feit bij hem teweeg heeft gebracht dan wel de gevolgen die het overlijden van het slachtoffer bij hem teweeg heeft gebracht.[77]

Wanneer de spreekgerechtigde blijk geeft bewijsrechtelijk relevante informatie te hebben, kan het aangewezen zijn in het kader van de waarheidsvinding de spreekgerechtigde als getuige te horen.

Ook als in eerste aanleg geen gebruik is gemaakt van het spreekrecht kan het slachtoffer of de nabestaande dat alsnog doen in het kader van de behandeling van het hoger beroep. Het slachtoffer dient dit in dat geval kenbaar te maken bij het Openbaar Ministerie.

SSV kent geen wettelijke regeling

Voor de schriftelijke slachtofferverklaring, die veel vaker aan de orde is, bestaat geen wettelijke regeling. Strikt genomen kan elk slachtoffer een schriftelijke slachtofferverklaring indienen, ook bij delicten waarvoor geen spreekrecht bestaat. Nu de bedoeling van de slachtofferverklaring is gelegen in het faciliteren van slachtoffers om op enigerlei wijze toch hun verhaal kenbaar te maken, wanneer zij zelf niet willen, kunnen of durven spreken, lijkt het voor de hand te liggen ter terechtzitting slechts slachtofferverklaringen te behandelen voor spreekwaardige delicten en deze verklaring enkel te laten zien op de gevolgen die het strafbare feit bij hen teweeg heeft gebracht.

Binnen rechtbanken wordt verschillend gedacht over de vraag wie de schriftelijke slachtofferverklaring dient voor te lezen. Nu het strikt genomen een processtuk betreft dat wordt voorgehouden, zal uitgangspunt zijn dat de rechter het stuk voorleest. Meestal wordt dit ook expliciet gevraagd in de schriftelijke slachtofferverklaring. Er kunnen omstandigheden zijn die maken dat de rechter zich niet geheel vrij voelt de slachtofferverklaring met de benodigde empathie voor te dragen nu hij daarmee de schijn van vooringenomenheid op zich zou kunnen laden. Ditzelfde bezwaar kan overigens gelden voor de officier van

77 Hoge Raad 17 april 2007, ECLI:NL:HR:2007:AZ5671.

justitie, bijvoorbeeld wanneer hij voornemens is vrijspraak te vorderen. In de meeste gevallen zal dit bezwaar worden weggenomen wanneer de rechter van tevoren duidelijk maakt dat het voor te lezen stuk de verklaring van het slachtoffer betreft over de gevolgen die het misdrijf bij hem teweeg heeft gebracht.

Voorlezen SSV

3.3.10 Horen slachtoffer als getuige

Vaak is het slachtoffer een van de belangrijkste getuigen in een strafproces. Bij de beoordeling van de vraag of een slachtoffer als getuige ter terechtzitting dient te worden gehoord kunnen de belangen van het slachtoffer een rol spelen.[78] Het EHRM heeft bepaald dat het recht van een verdachte om getuigen te horen geen absoluut recht betreft en dat dit recht kan worden ingeperkt wanneer dit noodzakelijk is met het oog op bepaalde legitieme doelen.[79] Het EHRM rekent bepaalde slachtofferbelangen tot maatschappelijke belangen die door de overheid beschermd dienen te worden. Het gaat dan om het recht op leven (artikel 2 EVRM) en het recht op privacy (artikel 8 EVRM) van slachtoffers.[80] Zeker wanneer het slachtoffer een minderjarige betreft mag van de overheid verwacht worden dat zij maatregelen neemt om de veiligheid van deze kwetsbare persoon te beschermen.[81] Het beperken van het ondervragingsrecht zal minder snel aan de orde zijn wanneer de verklaring van de desbetreffende getuige van doorslaggevend belang is voor het oordeel omtrent de zaak.[82] Voorts eist het EHRM dat de inperking van de rechten van de verdachte zoveel mogelijk worden gecompenseerd.[83]

Beperken ondervragingsrecht

Compenserende maatregelen kunnen eruit bestaan dat de verdachte op andere wijze de mogelijkheid heeft om vragen aan de getuige te stellen (door bijvoorbeeld diens verhoor bij de rechter-commissaris) of de mogelijkheid de betrouwbaarheid te toet-

78 Zie ook G. Kistemaker, De belangen van getuigen in het strafproces, Trema 2007, nummer 5, p. 163 e.v. en N.J.M. Kwakman, Europa en slachtoffers van delicten, Strafblad 2012, aflevering 4, p. 265 e.v.

79 EHRM 2 juli 2002, NJ 2003, 671 (S.N. tegen Zweden).

80 EHRM 26 maart 1996, NJ 1996, 741 (Doorson).

81 EHRM 2 juli 2002, NJ 2003, 671 (S.N. tegen Zweden).

82 EHRM 15 december 2011, NJ 2012, 283 (Al-Khawaja en Tahery tegen VK).

83 Onder meer EHRM 23 april 1997, NJ 1997, 635 (Van Mechelen).

sen door middel van de audiovisuele opnamen van een verhoor. Of deze maatregelen voldoende zijn dient te worden bezien in het licht van de eerlijkheid van de procedure als geheel. Uiteindelijk dient te worden bezien of de strafvervolging in zijn totaliteit kan worden beschouwd als een eerlijk proces.[84]

De wettelijke basis voor het inperken van het ondervragingsrecht is te vinden in de artikelen 264 lid 1 onder b en 288 lid 1 onder b Sv. Het moet gaan om het gegronde vermoeden dat de gezondheid of het welzijn van de getuige door het afleggen van een verklaring ter terechtzitting in gevaar wordt gebracht en het voorkomen van dit gevaar zwaarder weegt dan het belang om de getuige ter terechtzitting te kunnen ondervragen.

Ten aanzien van de procedure van het horen van een getuige, tevens zijnde slachtoffer, gelden geen afwijkende regels in het strafproces. Wel zal de voorzitter moeten toezien op een correcte bejegening van het slachtoffer (artikel 288a lid 2 Sv). In dat kader kan de voorzitter beslissen dat de communicatie via hem verloopt (artikel 272 lid 2 Sv) en vragen aldus door zijn tussenkomst aan de getuige worden gesteld. Voorts komt de voorzitter de bevoegdheid toe de beantwoording van een vraag te beletten (artikel 293 lid 1 Sv). Hierbij kan gedacht worden aan vragen waarbij de beantwoording nadeel aan de getuige kan berokkenen of diens goede naam kan aantasten. Evenwel mag het antwoord op een vraag niet belet worden wanneer daarmee de betrouwbaarheid van de verklaring van de getuige wordt getoetst.[85] Aan de officier van justitie en de verdachte dient eerst de gelegenheid te worden geboden opmerkingen te maken met betrekking tot een bepaalde vraag, voordat deze wordt beantwoord (of belet), zo bepaalt artikel 293 lid 2 Sv.

Het bestek van dit boek leent zich niet voor een uitgebreidere behandeling van voornoemde regelingen. Voor uitvoerigere besprekingen zij verwezen naar T&C SV bij artikel 293 Sv en de bekende handboeken.

Ten aanzien van het horen van minderjarige slachtoffers zijn de

84 O.a. EHRM 20 november 1989, NJ 1990, 245 (Kostovski).

85 HR 9 maart 2004, NJ 2004, 263.

Europese Richtlijn bestrijding mensenhandel[86] en de Europese Richtlijn bestrijding kindermisbruik[87] nog van belang die onder paragraaf 2.1.2 al aan de orde zijn gekomen.

3.3.11 Wraking

Op grond van artikel 6 EVRM heeft eenieder recht op een onpartijdige rechter. Wraking is een middel voor procespartijen om dit recht af te dwingen.[88] Op grond van artikel 512 Sv kan enkel de verdachte of het Openbaar Ministerie om wraking verzoeken. Het slachtoffer wordt niet genoemd. In beginsel kan het slachtoffer dan ook geen verzoek tot wraking van de rechter of de tolk indienen. De wet voorziet niet in een regeling daartoe.

Wraking tolk of rechter

Voor zover het slachtoffer zich als benadeelde partij heeft gevoegd, zou kunnen worden betoogd dat de benadeelde partij voor zover het de behandeling van de vordering betreft als procespartij dient te worden aangemerkt en dat hij daarmee het recht zou moeten hebben de rechter te wraken, al dan niet ontleend aan het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.[89] [90]

3.3.12 Schorsing terechtzitting

Wanneer het onderzoek ter terechtzitting voor bepaalde tijd wordt geschorst, zal de rechter behalve aan de verdachte (en zijn raadsman) tevens de datum en tijd van de nieuwe zitting meedelen aan het slachtoffer of diens vertegenwoordiger dan wel de nabestaanden. Hij zal hun oproeping bevelen wanneer zij niet

86 Richtlijn 2011/36/EU van het Europees parlement en de Raad van 5 april 2011 inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan, en ter vervanging van Kaderbesluit 202/629/JBZ van de Raad, PbEU 2011 L 101/1.

87 Richtlijn 2011/92/EU van het Europees parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik van kinderen en kinderpornografie, en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad, PbEU 2011 L 335/1.

88 Hoge Raad 30 november 1990, NJ 1992, 94.

89 Zie Rechtbank Rotterdam 1 oktober 2009, ECLI:NL:RBROT:2009:BJ9070

90 Zie ook de 'Aanbeveling wrakingsprotocol gerechtshoven en rechtbanken' onder 4.2: 'Als de wet voor een betrokkene in de procedure niet expliciet voorziet in de mogelijkheid een wrakingsverzoek in te dienen, staat dit protocol niet in de weg aan een ruime uitleg van de wet.'

zijn verschenen of de zaak voor onbepaalde tijd wordt aangehouden. Ditzelfde geldt voor de benadeelde partij, indien de rechtbank daartoe termen aanwezig acht (zie de artikelen 319 en 320 Sv).

3.4 Uitspraak

3.4.1 Openbaarheid

De uitspraak in een strafzaak geschiedt altijd in het openbaar, ook als de behandeling ter terechtzitting achter gesloten deuren, zoals bij jeugdzaken standaard het geval is, heeft plaatsgevonden. Zo zullen in een jeugdzaak als direct na sluiting van de behandeling van het onderzoek mondeling uitspraak wordt gedaan, de deuren geopend dienen te worden voor het geval er belangstelling is voor de uitspraak (bijvoorbeeld pers). Het slachtoffer kan altijd aanwezig zijn bij de uitspraak. Voor de datum van de uitspraak ontvangt het slachtoffer doorgaans geen aparte oproeping. Dit levert meestal geen probleem op wanneer twee weken na sluiting van het onderzoek uitspraak wordt gedaan. Wanneer vervroegd uitspraak wordt gedaan zal het slachtoffer hiervan op de hoogte dienen te worden gesteld.

Oproeping slachtoffer/benadeelde partij voor de uitspraak

Het is goed gebruik dat de bode de rechter voorafgaand aan de uitspraak informeert of er belangstellenden voor de uitspraak zijn en wie dit zijn. Vaak heeft de rechter die uitspraak doet immers geen deel uitgemaakt van de behandelende kamer. Bij gevoelige zaken verdient dit uiteraard wel de voorkeur. De rechter dient zich goed te realiseren dat het slachtoffer niet standaard een kopie van de uitspraak krijgt (zie hierna). De rechter zal wanneer het slachtoffer aanwezig is (en de verdachte en zijn raadsman niet) zich niet moeten beperken tot het weergeven van de hoofdlijnen van het vonnis. Voorts zou de rechter desgevraagd ook direct na de uitspraak kunnen overgaan tot het verstrekken van een afschrift aan het slachtoffer, tenzij de belangen van de verdachte of anderen die in het vonnis genoemd worden zich tegen verstrekking verzetten (artikel 365 lid 4 Sv, zie ook hierna).

Niet standaard kopie vonnis voor het slachtoffer

Uitspraak niet beperken tot hoofdlijnen als slachtoffer aanwezig is.

3.4.2 Verstrekken afschrift uitspraak

Wanneer het slachtoffer heeft aangegeven dat hij geïnformeerd wil worden over het verloop van de strafzaak, zal de officier van justitie het slachtoffer in kennis stellen van de inhoud van het vonnis. Dit betekent niet noodzakelijkerwijs dat de officier van justitie ook een afschrift van het vonnis aan het slachtoffer toezendt.

Met ingang van 1 juli 2013 is artikel 365 lid 3 Sv uitgebreid waardoor nu ook de benadeelde partij (naast de verdachte en zijn raadsman), recht heeft op kennisname van het vonnis en het proces-verbaal van de terechtzitting.[91] Op diens verzoek wordt hem kosteloos een afschrift van deze stukken verstrekt. De wetgever overweegt dat de benadeelde partij een belang heeft bij de spoedige kennisname van het proces-verbaal van de terechtzitting en het vonnis in verband met de mogelijkheden om op grond van artikel 421 lid 3 en lid 5 Sv op te komen tegen de afwijzing van haar vordering, ook in de gevallen waarin het Openbaar Ministerie en de verdachte geen aanleiding zien voor het instellen van een rechtsmiddel (artikel 421 lid 4 Sv). Een soortgelijke regeling geldt voor het proces-verbaal van de terechtzitting en het daarin aangetekende mondeling vonnis van de politierechter (artikel 378 lid 3 Sv) en dat van de kantonrechter (artikel 395 lid 3 Sv).

Recht op kennisname vonnis en PV terechtzitting en desgevraagd kosteloos afschrift

De wijziging van artikel 365 lid 3 Sv vormt een aanvulling op artikel 554 lid 1 Sv. Op grond van laatstgenoemd artikel wordt de benadeelde partij door de griffie van het gerecht ambtshalve (en kosteloos) een afschrift van het vonnis dat voor tenuitvoerlegging vatbaar is (een grosse) verstrekt met het oog op de executie van haar civiele vordering. Dit afschrift ontvangt de benadeelde partij naar de letter van de wet echter pas nadat het vonnis voor tenuitvoerlegging vatbaar is en niet meteen na de einduitspraak. Het tweede lid van artikel 554 Sv bepaalt voorts dat als de rechter naast toewijzing van de civiele vordering ook

Verstrekking grosse

91 Wet van 19 juni 2013 tot wijziging van de Opiumwet en de Wet wapens en munitie in verband met de verruiming van de kring van ambtenaren, belast met de opsporing van de in deze wetten strafbaar gestelde feiten, alsmede van enkele andere wettelijke voorschriften van strafvorderlijke aard (Stb. 2013, 225).

Bij schadevergoedingsmaatregel geen grosse zolang geen vervangende hechtenis is toegepast.

een schadevergoedingsmaatregel ex artikel 36f Sr heeft opgelegd, de grosse ambtshalve moet worden verstrekt indien bij gebreke aan voldoening van het verschuldigde bedrag hechtenis is toegepast. In het concept wetsvoorstel herziening tenuitvoerlegging strafrechtelijke beslissingen, dat op 1 november 2013 bij diverse instanties in consultatie is gegaan, is een voorstel tot wijziging van artikel 554 lid 2 Sv (art. 366b lid 2 (nieuw) Sv) opgenomen. Deze wijziging houdt in dat de grosse van het vonnis alleen ambtshalve en kosteloos moet worden verstrekt aan de benadeelde partij indien de bij de schadevergoedingsmaatregel opgelegde vervangende hechtenis ten uitvoer is gelegd én de staat het resterende bedrag of een deel daarvan niet heeft uitgekeerd aan het slachtoffer dat geen rechtspersoon is.
Met andere woorden als de veroordeelde het verschuldigde bedrag niet heeft voldaan (hetzij uit hoofde van de toegewezen vordering, hetzij uit hoofde van de opgelegde schadevergoedingsmaatregel), maar aan de benadeelde een bedrag is uitgekeerd op grond van artikel 36f lid 6 Sr, geldt de ambtshalve verstrekking van een grosse niet. De benadeelde partij heeft dan immers geen belang meer bij een grosse. Mocht de benadeelde partij om wat voor reden dan ook nog een afschrift van het proces-verbaal ter terechtzitting dan wel het vonnis willen ontvangen, dan dient zij een daartoe strekkend gemotiveerd verzoek op grond van artikel 365 lid 3 Sv te doen.

Waar artikel 554 lid 1 Sv ziet op de executie, ziet artikel 365 lid 3 Sv op de kennisneming met het oog op een eventueel hoger beroep door de benadeelde partij.

Voorts kan een ieder de voorzitter verzoeken een afschrift van het vonnis (en het proces-verbaal) te krijgen. Artikel 365 lid 4 Sv regelt dat de voorzitter dit kan weigeren wegens bescherming van de belangen van de verdachte dan wel derden die in het vonnis (of proces-verbaal) worden genoemd. Alsdan kan de voorzitter wel een geanonimiseerd afschrift of een uittreksel van het vonnis verstrekken. Deze mogelijkheid is voor slachtoffers vooral van belang als zij bijvoorbeeld precies willen weten welke bijzondere voorwaarden (straat- en/of contactverbod bijvoorbeeld) aan de verdachte zijn opgelegd en voor welke duur.

Ook kan een slachtoffer er behoefte aan hebben zelf te kunnen lezen wat de motivering van een rechter is geweest om een verdachte wel of niet te veroordelen of een bepaalde straf op te leggen.

Op een politierechterzitting wordt veelal direct mondeling uitspraak gedaan. De benadeelde partij (dus niet het slachtoffer) kan echter verzoeken dat de politierechter schriftelijk vonnis wijst (artikel 379 lid 1 Sv). De politierechter kan dit alleen weigeren wanneer hiermee naar zijn oordeel geen redelijk belang is gediend. Opgemerkt zij dat de benadeelde partij meestal genoeg zal hebben aan een zogenaamde aantekening mondeling vonnis in de vorm van een grosse wanneer zij zelfstandig tot executie wil overgaan.

Voorts kan de benadeelde partij verzoeken dat een procesverbaal wordt opgemaakt met daarin de aantekening van het mondeling vonnis. De benadeelde dient dit verzoek binnen drie maanden na de uitspraak in te dienen (artikel 378 lid 2 sub b Sv). Wanneer het belang van de benadeelde erin ligt dat zij op schrift de motivering van de politierechter wil zien, kan dit een goed alternatief zijn voor het wijzen van een schriftelijk vonnis. In geval van een schriftelijk vonnis zal de verdachte immers (meestal) twee weken moeten wachten op het vonnis.

Wanneer de rechtbank een verkort vonnis (artikel 365a Sv) heeft gewezen, kan de benadeelde binnen drie maanden verzoeken om een uitgewerkt vonnis. De rechtbank kan dit slechts weigeren wanneer hiermee geen redelijk belang is gediend (artikel 365c lid 2 Sv).

3.5 Snelrecht en supersnelrecht

Het spreekrecht zal in snelrecht- en supersnelrechtzaken niet vaak aan de orde zijn. De Aanwijzing Slachtofferzorg van het Openbaar Ministerie[92] geeft ook aan dat de artikelen als genoemd in artikel 51e lid 1 Sv (strafbare feiten waarvoor een slachtoffer

92 Aanwijzing Slachtofferzorg, Stcrt 2010, nr. 20476, par. 3.6, p. 11.

spreekrecht toekomst, schr.) zich in beginsel niet lenen voor een afdoening middels een (super)snelrechtprocedure.[93]

De termijn is te kort om het slachtoffer volgens de hierboven beschreven procedure te informeren over het spreekrecht. Indien wegens strafprocessuele overwegingen toch wordt gekozen voor een (super)snelrechtprocedure, wordt het slachtoffer direct geïnformeerd over het feit dat hij ter zitting het spreekrecht kan uitoefenen.

Het slachtoffer krijgt tevens het aanbod ter zitting te worden begeleid.

In het uitzonderlijke geval dat dat wel aan de orde kan zijn is het vervolgens de vraag of het slachtoffer fysiek en mentaal wel in staat is gebruik te maken van zijn spreekrecht en zal de terechtzitting om die reden misschien op een later moment moeten plaatsvinden of worden aangehouden.

ZSM en de benadeelde partij

Veel zaken lenen zich er toe, al dan niet in het kader van de strafrechtelijke handhaving, snel een regeling te treffen tussen de verdachte en het slachtoffer ten aanzien van de schadevergoeding. In het kader van ZSM is dat ook een belangrijk punt aan de verschillende 'tafels'. Als het toch niet lukt snel een regeling te treffen kan een strafzaak met een benadeelde partij in het kader van snelrecht of supersnelrecht worden aangebracht. Daarbij kunnen drie situaties worden onderscheiden:

1) Het voegingsformulier is (voor of in ieder geval tijdens de terechtzitting) volledig beschikbaar en maakt deel uit van het dossier.

In dit geval kan de vordering benadeelde partij volgens de normale regels worden behandeld. Uiteraard is het daarbij van belang dat de benadeelde partij tijdig op de hoogte is gesteld van het moment van de terechtzitting om daar, indien gewenst een toelichting te geven.

93 In de Aanwijzing wordt verwezen naar de artikelen genoemd in artikel 51e lid 4 Sv, maar bedoeld zal zijn lid 1, waarin is verwoord ten aanzien van welke strafbare feiten een slachtoffer spreekrecht toekomt.

Ook de verdachte en zijn raadsman moeten tijdig op de hoogte zijn van de vordering zodat zij zich daartegen kunnen verweren.

2) Het voegingsformulier is beschikbaar, maar niet volledig. Zo is er bijvoorbeeld wel een geschat bedrag van de schade beschikbaar, maar ontbreekt een goede onderbouwing (bijv. de politie als ervaringsdeskundige bij verkeersongevallen schat een schadebedrag van € 2000,-, maar een schatting van de schade-expert is nog niet beschikbaar).

In dit soort gevallen kan de oplossingsrichting sterk afhangen van de aard en omvang van de schade. Met betrekking tot kleine schades die zich eenvoudig laten schatten, zal de rechter gebruik kunnen maken van zijn bevoegdheid door middel van schatting het schadebedrag vast te stellen.

Vooral de complexiteit van het schadeopgaveformulier in relatie tot betrekkelijk kleine en eenvoudige schades heeft er toe geleid dat het Openbaar Ministerie in het kader van het project ZSM zoekt naar een 'light-versie' van het formulier dat voldoende informatie geeft voor een beoordeling en beslissing in het kader van een strafrechtelijke afdoening.

3) Er is geen voegingsformulier beschikbaar, maar het slachtoffer heeft wel te kennen gegeven schadevergoeding te willen ontvangen.

In dit geval is het extra van belang om zeker te stellen dat het slachtoffer op de hoogte is van de terechtzitting en zijn recht om eventueel ter terechtzitting nog een vordering benadeelde partij in te dienen.

Als ondanks een juiste oproeping het slachtoffer zonder bericht niet verschijnt, moet het ervoor worden gehouden dat het slachtoffer zijn eventuele schade niet via het strafrecht wil verhalen. Als het slachtoffer zich toch nog ter zitting voegt hangt het af van de aard en kwaliteit van de vordering welke reactie moet volgen.

3.6 Hoger beroep

In de fase van hoger beroep gelden ten aanzien van sommige facetten die het slachtoffer betreffen afwijkende regels.

3.6.1 Spreekrecht

Uitvoering spreekrecht in hoger beroep kent afwijkende wettelijke regeling

Voor het uitoefenen van het spreekrecht gelden grotendeels dezelfde regels als in eerste aanleg. Artikel 51e Sv is algemeen van toepassing en daarmee ook in hoger beroep. Voorts zijn de artikelen 302 en 303 Sv van overeenkomstige toepassing verklaard in hoger beroep (artikel 415 lid 1 Sv). Opvallend is dat nergens artikel 258 lid 6 Sv van overeenkomstige toepassing is verklaard. Hierin is geregeld dat de spreekgerechtigde kan verzoeken zijn spreekrecht door een raadsman of bijzonder gemachtigde te laten uitoefenen. Ook betekent dit dat de regeling voor het geval meer dan drie personen wensen te spreken niet van overeenkomstige toepassing is verklaard voor zover dit een verzoek voorafgaand aan de zitting betreft.

Spreekrecht in hoger beroep onafhankelijk van het gebruik ervan in eerste aanleg

Voor het uitoefenen van het spreekrecht in hoger beroep is niet vereist dat de spreekgerechtigde in eerste aanleg van dit recht heeft gebruik gemaakt (artikel 414 lid 3 Sv). Een spreekgerechtigde die in eerste aanleg gebruik heeft gemaakt van zijn spreekrecht dient door de advocaat-generaal schriftelijk op de hoogte te worden gesteld van de dag en het tijdstip van de terechtzitting (artikel 413 lid 3 Sv).

3.6.2 Vordering benadeelde partij

Een benadeelde partij mag niet pas in hoger beroep een vordering indienen. Artikel 421 lid 1 Sv bepaalt dat wanneer een persoon zich niet in eerste aanleg heeft gevoegd als benadeelde partij, hij dit niet voor het eerst in hoger beroep kan doen.

Vordering benadeelde partij duurt voort in hoger beroep voor zover deze is toegewezen

Voorts regelt artikel 421 lid 2 Sv dat de vordering benadeelde partij voor zover deze in eerste aanleg is toegewezen van rechtswege voortduurt in hoger beroep. Voor zover de vordering in eerste aanleg niet is toegewezen (dus afgewezen of benadeelde partij niet-ontvankelijk verklaard) dient de benadeelde zich opnieuw in hoger beroep te stellen. Hij kan volstaan met een

verwijzing naar de vordering en onderbouwing hiervan zoals deze in eerste aanleg is ingediend. Let wel: de mogelijkheid bestaat alleen als door de verdachte en/of het Openbaar Ministerie hoger beroep is ingesteld. De vordering mag het bedrag van de vordering in eerste aanleg niet overstijgen.[94] Er mogen ook geen nieuwe schadeposten worden opgevoerd of pro-memorie posten ingevuld (artikel 421 lid 3 Sv). Overigens geldt dit niet voor de proceskosten, deze mogen wel worden verhoogd met de kosten die in hoger beroep worden gemaakt.

Vordering in hoger beroep mag beperkt afwijken van vordering eerste aanleg

Wanneer het Openbaar Ministerie of de verdachte geen hoger beroep heeft ingesteld tegen het in eerste aanleg gewezen vonnis, kan de benadeelde zelfstandig hoger beroep instellen wanneer zijn vordering in eerste aanleg een hoger bedrag dan € 1.750,- beliep. Het hoger beroep wordt alsdan in een civielrechtelijke procedure bij het gerechtshof behandeld. Artikel 421 lid 4 Sv bepaalt dat de regels van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv) inzake het rechtsgeding in hoger beroep en cassatie van overeenkomstige toepassing zijn.

Onder omstandigheden zelfstandig hoger beroep mogelijk voor benadeelde partij bij civiele kamer

De termijn waarbinnen hoger beroep dient te worden ingesteld ten aanzien van een civiel vonnis is drie maanden te rekenen vanaf de dag van de uitspraak (artikel 339 lid 1 Rv).

Voor de ouders of voogd van een minderjarige verdachte onder de veertien jaar (als bedoeld in artikel 51g lid 4 Sv) die tegen een ingediende vordering verweer hebben gevoerd, bestaat de afzonderlijke mogelijkheid om tegen de vordering voor zover toegewezen in hoger beroep te gaan. Dit hoger beroep wordt ook als civiele procedure bij het gerechtshof behandeld zonder dat hiervoor griffierecht geheven wordt (artikel 421 lid 5 Sv).

Hoger beroep ouders van minderjarige tot 14 jaar

3.7 Slachtoffer en de rechter-commissaris

Ook voor de rechter-commissaris in strafzaken is een aantal facetten in de regelgeving rond het slachtoffer van belang. Dit geldt voor het horen van getuigen die tevens slachtoffer zijn in

94 Hoge Raad 11 januari 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA4262; Hoge Raad 7 september 2004, ECLI:NL:HR:2004:AP1492.

een strafzaak. Voorts is met ingang van 1 januari 2014 de mogelijkheid tot het leggen van conservatoir beslag ten behoeve van een schadevergoedingsmaatregel in de wet geregeld. Deze twee onderwerpen komen hieronder aan bod. Voor de rol van de rechter-commissaris in de kennisneming en het verkrijgen van afschriften van processtukken door het slachtoffer wordt verwezen naar paragraaf 2.1.4.

3.7.1 Horen van slachtoffers als getuige

Bij de beoordeling van een verzoek tot het horen van een getuige tevens slachtoffer dienen de belangen van het slachtoffer te worden meegewogen. Een en ander is reeds aan de orde geweest in paragraaf 3.3.10.

Hoewel de Modelregeling verblijfsomgeving slachtoffers geen expliciete melding maakt van de situatie dat een slachtoffer als getuige bij de rechter-commissaris dient te verschijnen, is het wel zaak ook in dat geval zorg te dragen voor een goede ontvangst van het slachtoffer. Zo zal bezien moeten worden of het slachtoffer gebruik wenst te maken van een aparte wachtruimte. Zeker wanneer meer verhoren gepland staan met bijvoorbeeld medeverdachten als getuige. Ook de confrontatie met de raadsman van verdachte kan door het slachtoffer als vervelend ervaren worden.

De rechter-commissaris zal oog moeten hebben voor verzoeken een vertrouwenspersoon met het slachtoffer (als getuige) te laten meekomen. Artikel 187c Sv biedt de rechter-commissaris de mogelijkheid toegang tot het verhoor te verlenen aan een vertrouwenspersoon van een slachtoffer dat als getuige wordt verhoord.[95] Voorts bepaalt artikel 51c lid 1 Sv in zijn algemeenheid dat een slachtoffer zich kan laten bijstaan door een raadsman, een vertrouwenspersoon en/of een tolk. Deze bepaling geldt ook tijdens verhoren bij de rechter-commissaris.

Vertrouwenspersoon

95 Kamerstukken II 1992/1993, 23 251, nr. 3, p. 42

Dit maakt dat wanneer een slachtoffer als getuige wordt gehoord en hij te kennen geeft prijs te stellen op de aanwezigheid van een raadsman of vertrouwenspersoon, het uitgangspunt dient te zijn dat dit mogelijk is. Een vertrouwenspersoon kan iemand zijn van het slachtofferloket, Slachtofferhulp Nederland of bijvoorbeeld een familielid of goede bekende. Wel dient te worden nagegaan of een vertrouwenspersoon niet zelf ook mogelijk getuige is geweest van het strafbare feit waarover het verhoor gaat. In dat geval is het niet wenselijk deze persoon als vertrouwenspersoon toe te laten nu de mogelijkheid bestaat dat deze persoon in een later stadium zelf als getuige dient op te treden.

Kwetsbare slachtoffers, kindslachtoffers

Ten aanzien van het horen van kwetsbare slachtoffers zoals kinderen zij verwezen naar paragraaf 2.1.4 ('Bejegening') waarin enkele relevante EU Richtlijnen zijn behandeld die gevolgen kunnen hebben voor de praktijk bij de rechter-commissaris. Zo verplicht de Richtlijn bestrijding mensenhandel[96] en de Richtlijn bestrijding kindermisbruik[97] tot het inrichten van een kindvriendelijke verhoorkamer en het audiovisueel vastleggen van een dergelijk verhoor. De meeste kabinetten rechter-commissaris zijn niet op een dergelijke wijze ingericht. Ook zal niet elke rechter-commissaris gekwalificeerd zijn als een speciaal tot het horen van kinderen opgeleide functionaris.

Dit zou een reden kunnen zijn een dergelijk verhoor op te dragen aan daarvoor speciaal opgeleide politierechercheurs in een speciaal daarvoor ingerichte setting. Een dergelijke opdracht kan gegeven worden op basis van artikel 177 Sv. De rechter-commissaris evenals de verdediging en de officier van justitie kunnen doorgaans op de achtergrond, buiten het zicht van de getuige, tevens slachtoffer, aanwezig zijn en gedurende het verhoor aanwijzingen geven aan de verhorende rechercheurs.

96 Richtlijn 2011/36/EU van het Europees parlement en de Raad van 5 april 2011 inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan, en ter vervanging van Kaderbesluit 202/629/JBZ van de Raad, PbEU 2011 L 101/1.

97 Richtlijn 2011/92/EU van het Europees parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik van kinderen en kinderpornografie, en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad, PbEU 2011 L 335/1.

3.7.2 Conservatoir beslag

Per 1 januari 2014[98] is het mogelijk om ten behoeve van een op te leggen schadevergoedingsmaatregel conservatoir beslag te leggen op de goederen van een verdachte (artikel 94a lid 3 Sv). Anders dan bij de reeds bestaande mogelijkheden tot het leggen van conservatoir beslag is hierbij vereist dat het gaat om een verdenking van een strafbaar feit dat bedreigd wordt met een geldboete van de vierde categorie of hoger. In de andere gevallen waarin conservatoir beslag kan worden gelegd is dit een geldboete van de vijfde categorie (behalve bij minderjarigen, bij hen is het ook de vierde categorie).

Men moet voor ogen houden dat de mogelijkheid tot het leggen van conservatoir beslag vooral is ingevoerd met het oog op aanzienlijke schadebedragen. Vooral bij de inning van bedragen boven de € 5.000,- zakt het inningspercentage van het CJIB van ruim 80% (onder een bedrag van € 5.000,-) naar 65% voor bedragen tussen € 5.000,- en 10.000,- naar minder dan 50% voor bedragen hoger dan € 10.000, -.

Conservatoir beslag ten behoeve van schadevergoedingsmaatregel

Machtiging rechter-commissaris

Net als bij de andere vormen van conservatoir beslag is de officier van justitie de bevoegde autoriteit tot het leggen van conservatoir beslag, maar heeft hij hiervoor wel de machtiging van een rechter-commissaris nodig. In geval van een lopend strafrechtelijk financieel onderzoek (SFO) heeft de officier van justitie deze machtiging niet nodig voor het leggen van conservatoir voordeelsbeslag (ten behoeve van een ontneming wederrechtelijk verkregen voordeel) (artikel 126b lid 1 Sv), maar nog steeds wel voor het leggen van conservatoir beslag ten behoeve van een eventueel op te leggen geldboete of een eventuele schadevergoedingsmaatregel.

98 Besluit van 30 augustus 2013 tot vaststelling van het tijdstip van inwerkingtreding van de wet van 26 juni 2013 tot aanpassing van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en de Uitvoeringswet Internationaal Strafhof in verband met de introductie van de mogelijkheid conservatoir beslag te leggen op het vermogen van de verdachte ten behoeve van het slachtoffer (Stb. 2013, 336).

Voorts heeft de wetgever de mogelijkheid tot het geven van een mondelinge machtiging tot het leggen van conservatoir beslag in de wet opgenomen (artikel 103 lid 3 Sv), zij het dat dit niet mogelijk is voor voorwerpen genoemd in artikel 94b Sv (onder andere onroerende zaken). De mondelinge machtiging kan alleen ingeval van ontdekking op heterdaad worden gegeven en dient achteraf door de rechter-commissaris schriftelijk te worden bevestigd.

Mondelinge machtiging

4
De vordering van de benadeelde partij

Inhoudsopgave

4.1 Toepasselijk recht 88
4.1.1 Bewijs 89
4.1.2 Verstek 90
4.2 Strafvorderlijke beoordeling van de vordering benadeelde partij en uitspraakvoorschriften 92
4.2.1 Algemeen 92
4.2.2 Ontvankelijkheid benadeelde partij 93
4.2.2.1 Koppeling aan beslissing in hoofdzaak 94
4.2.2.2 Rechtstreeks gevolg 95
4.2.2.3 Onevenredige belasting 100
4.2.2.4 Overige ontvankelijkheidskwesties 101
4.2.3 Uitspraak 103
4.2.4 Motiveringsverplichting 105

4.3 Inhoudelijke (civiele) beoordeling 110
4.3.1 Onrechtmatige daad 111
4.3.1.1 Onrechtmatige daad 111
4.3.1.2 Toerekening 112
4.3.1.3 Schade 115
4.3.1.4 Causaal verband 115
4.3.1.5 Relativiteitsvereiste 120
4.3.2 Schade 121
4.3.2.1 Vermogensschade 122
4.3.2.2 Ander nadeel dan vermogensschade 126
4.3.2.3 Schadevergoeding bij overlijden 130
4.3.2.4 Nabestaanden en immateriële schade; affectieschade 132
4.3.2.5 Shockschade 133
4.3.2.6 Begroting van de schade 134
4.3.2.6.1 Begroting zaakschade 135
4.3.2.6.2 Begroting nog niet ingetreden schade 137
4.3.2.6.3 Begroting immateriële schade 138
4.3.2.7 Schadevergoeding anders dan in geld 143
4.3.3 Verrekening voordeel 145
4.3.4 Eigen schuld 149
4.3.5 Schadebeperkingsverplichting 152
4.3.6 Matiging 153
4.3.7 Medeschuld en hoofdelijkheid 155
4.3.8 Wettelijke rente 156
4.3.9 Proceskosten en kosten tenuitvoerlegging 159
4.3.10 Verjaring 162
4.3.11 Verrekening van een tegenvordering en bevrijdende betaling 165

4
Beoordeling vordering benadeelde partij

In dit hoofdstuk komt de beoordeling van de vordering benadeelde partij aan bod en hoe deze vorm dient te krijgen in het vonnis. In het eerste deel van dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de strafvorderlijke voorschriften die daarbij gelden. In het tweede deel van dit hoofdstuk zal de inhoudelijke civielrechtelijke beoordeling van de vordering benadeelde partij worden behandeld.

Voordat tot de behandeling van de inhoudelijke beoordeling van de vordering wordt overgegaan, wordt eerst kort aandacht besteed aan het toepasselijke recht op de vordering. Materieelrechtelijk is dit geen vraagpunt: civiel recht is van toepassing op de inhoudelijke beoordeling van de vordering. Formeelrechtelijk ligt het iets gecompliceerder. Dit komt vooral doordat het Wetboek van Strafvordering een zeer summiere regeling geeft: de wijze van indiening en onderbouwing (artikel 51g Sv), enkele voorschriften ten aanzien van de behandeling ter terechtzitting (artikelen 332 tot en met 335 Sv) en de ontvankelijkheid van de benadeelde partij (artikel 361 Sv) zijn geregeld in dit wetboek.

4.1 Toepasselijk recht

Voor die onderwerpen die niet geregeld zijn in het Wetboek van Strafvordering is in de literatuur gepleit voor de toepasselijkheid van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv)[99] dan wel de analoge toepassing hiervan.[100] Twee onderwerpen krijgen binnen dit hoofdstuk nadere aandacht. Het betreft het bewijs-

99 W.H. Vellinga, De benadeelde partij in het strafproces vanuit civielrechtelijk perspectief gezien , Verkeersrecht 2001, 4, p. 97 e.v.

100 W.J.J. Beurskens, Schadevergoeding voor slachtoffers van strafbare feiten: ongemakkelijk balanceren op het raakvlak van privaatrecht en strafrecht, Trema 2002, 9, p. 445 e.v.

recht en het verstek (van de verdachte). De opzet van dit boek leent zich echter niet voor een uitgebreidere theoretische verhandeling over dit onderwerp.

4.1.1 Bewijsrecht

De Hoge Raad heeft ten aanzien van de toewijsbaarheid van de vordering benadeelde partij geoordeeld dat de bewijs(minimum) regels voor strafzaken niet gelden, maar dat te dien aanzien de regels van stelplicht en bewijslastverdeling in civiele zaken van toepassing zijn.[101] Gelet op het specifieke karakter van de vordering benadeelde partij in het strafproces dient hierbij wel te worden opgemerkt dat onverkorte toepassing van de civiele regels van stelplicht en bewijslastverdeling kan botsen met die onderwerpen die het Wetboek van Strafvordering wel regelt en kan botsen met het recht van de verdachte op een eerlijk proces.[102]

Regels van stelplicht en bewijslastverdeling

Ten aanzien van de stelplicht geldt dat de verdachte in het kader van de vordering benadeelde partij niet altijd ten volle verweer kan voeren (ofwel de vordering gemotiveerd kan betwisten). De situatie laat zich immers gemakkelijk indenken dat een verdachte in het kader van de strafprocedure om hem moverende redenen kiest om te zwijgen en dat hij dit zwijgen niet zal doorbreken wanneer het aankomt op het voeren van verweer ten aanzien van de vordering benadeelde partij. De Hoge Raad heeft bepaald dat wanneer de strafrechter zich niet verzekerd acht dat partijen in de gelegenheid zijn geweest al datgene aan te voeren wat zij ter staving van de vordering of verweer daartegen kunnen aanvoeren of zo nodig bewijs te leveren, een niet-ontvankelijk verklaring in de rede ligt zodat partijen het geschil in volle omvang bij de civiele rechter kunnen uitprocederen.[103]

Zwijgrecht versus recht op betwisting

Voor wat betreft de bewijslastverdeling zal ten aanzien van de vordering benadeelde partij doorgaans geen ruimte zijn voor het geven van een bewijsopdracht nu dit snel een onevenredige

Bewijsopdracht en onevenredige belasting

101 Hoge Raad 14 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU8755

102 Zie uitgebreider over dit arrest en de implicaties hiervan: J. Candido, Civiel bewijsrecht toepasselijk op vordering benadeelde partij? Gemotiveerde betwisting van een blote stelling, NJB 2012, p. 938 e.v.

103 Hoge Raad 15 september 2006, NJ 2007, 484.

belasting van het strafgeding oplevert. Ook het horen van getuigen in het kader van een dergelijke bewijsopdracht ligt moeilijk nu artikel 334 lid 1 Sv de benadeelde partij verbiedt getuigen aan te brengen en dit volgens de Hoge Raad evenzeer geldt voor de verdachte in het kader van de vordering benadeelde partij.[104] De Hoge Raad overwoog in 2006 dat de wet de procedure tussen de benadeelde partij en de verdachte heeft geregeld als een eenvoudige procedure, die in het kader van het strafproces plaatsvindt en waarin ingevolge artikel 334 Sv slechts in beperkte mate plaats is voor bewijslevering en dat deze procedure niet dezelfde processuele waarborgen biedt als de gewone civielrechtelijke procedure.[105] Nu het procesrecht onveranderd is (artikel 334 Sv geldt onverminderd ook na invoering van de Wet versterking positie slachtoffer in 2011), zal deze overweging nog steeds opgaan.

Dwingende regels en eerlijk proces Strafvordering prevaleren

Als uitgangspunt heeft dus te gelden dat de civiele regels van stelplicht en bewijslastverdeling van toepassing zijn. Daar waar de civiele regels botsen met de dwingende regels van strafvordering dan wel met de beginselen van een eerlijk proces (voor zowel verdachte als benadeelde), zullen deze moeten wijken.[106]

4.1.2 Verstek

In het strafproces kan tegen de verdachte verstek worden verleend wanneer hij afwezig is, maar de dagvaarding op de voorgeschreven wijze is betekend. In dat geval zal de behandeling van de zaak gewoon plaatsvinden, zij het dat de verdachte geen verdediging kan voeren. De officier van justitie zal echter nog steeds dienen te bewijzen dat de verdachte het verweten strafbare feit heeft gepleegd.

104 HR 13 december 2011, NJ 2012, 11.

105 Hoge Raad 15 september 2006, ECLI:NL:HR:2006:AV 2654.

106 Zie ook B.F. Keulen, A.A. van Dijk, E. Gritter, N.J.M. Kwakman en K. Lindenberg, Naar een tweefaseproces?, Over voor- en nadelen van een strafproces in twee fasen, in relatie tot de positie van slachtoffer en verdachte, WODC 2013, waarin, onder meer, onderzoek is gedaan naar de voor- en nadelen van een tweefasenproces, waarin de rechter eerst oordeelt over de bewezenverklaring om de procedure vervolgens voort te zetten, waarbij onder meer het slachtoffer meer ruimte kan krijgen om zijn standpunten naar voren te brengen.

Civiele verstek-regeling

In de civiele procedure bestaat ook een verstekregeling (artikel 139 Rv). Deze wijkt wezenlijk af van de regeling in Sv. Weliswaar moet ook hier de dagvaarding op juiste wijze zijn betekend, maar artikel 139 Rv bepaalt dat de rechter in geval van verstek de vordering zal toewijzen, tenzij deze hem onrechtmatig of ongegrond voorkomt. Zoals de regeling al doet vermoeden, behelst dit een marginale toets die er vaak toe leidt dat de vordering zal worden toegewezen. Het eenvoudigweg stellen dat de gedaagde een bepaalde schade dient te vergoeden aangezien hij een onrechtmatige daad heeft gepleegd zal doorgaans voldoende zijn. De rechter zal niet inhoudelijk toetsen of hetgeen gesteld is ook strookt met de daadwerkelijk voorgevallen feiten, maar enkel de buitengrenzen van onrechtmatigheid en ongegrondheid onderzoeken.

Wanneer evenwel een civiele vordering in het strafproces wordt behandeld, kan de toepassing van artikel 139 Rv ongewenste gevolgen hebben. Allereerst vanwege een omstandigheid die buiten het verschil in de beide regelingen ligt, namelijk dat de wijze van betekening van de vordering benadeelde partij verschilt van die in de reguliere civiele procedure. In een civiele procedure zal doorgaans de dagvaarding aan de gedaagde betekend dienen te worden door de deurwaarder. Dit geldt echter niet voor de vordering benadeelde partij: deze wordt door de officier van justitie aan de verdachte verzonden per post. Hierdoor zal lang niet altijd duidelijkheid bestaan over de ontvangst van de vordering door de verdediging. Soms vermeldt de dagvaarding wel de hoogte van de vordering benadeelde partij, maar lang niet altijd en zeker niet altijd correct.[107] Voorts bestaat voor de benadeelde partij de mogelijkheid om nog ter terechtzitting een vordering in te dienen, waarvan de verdachte bij afwezigheid geen weet heeft.

Daarnaast is er een meer fundamentele reden om de verstekregeling van artikel 139 Rv niet toe te passen in het kader van de vordering benadeelde partij. Deze vindt zijn oorsprong in het verschil tussen de strafvorderlijke en een civiele procedure en de samenloop daarvan bij de behandeling van de vordering bena-

107 In de praktijk staat soms onder de tenlastelegging een regel met de naam van de benadeelde partij en een gevorderd bedrag.

deelde partij. De reden voor afwezigheid van de verdachte hoeft immers niet te zijn gelegen in het feit dat hij zich niet wenst te verweren tegen de vordering, maar kan een proces-strategische zijn in de strafprocedure. De verdachte hoeft niet mee te werken aan zijn eigen veroordeling en is ook niet verplicht te verschijnen, tenzij de rechter anders bepaalt. Dit maakt dat onverkorte toepassing van artikel 139 Rv een wezenlijke invloed zou hebben op de positie van de verdachte als verdachte en de keuzes die hij maakt in de strafprocedure.

Tegen dit laatste meer principiële argument kan worden ingebracht dat wanneer een verdachte op de hoogte was van de vordering en hij er desondanks voor kiest om niet te verschijnen, hij op de koop toe moet nemen dat hij zich niet kan verweren tegen de vordering benadeelde partij. Zeker wanneer een raadsman is betrokken in de zaak, mag in een dergelijk geval verwacht worden dat hij namens de verdachte verweer zal voeren.

Civiel verstek alleen als verdachte bekend is met de vordering

Concluderend kan gesteld worden dat (analoge) toepassing van de verstekregeling van artikel 139 Rv alleen in de rede ligt wanneer zekerheid bestaat over de ontvangst van de vordering door de verdachte. Overigens is de toets die de strafrechter ten aanzien van de vordering zal aanleggen in zichzelf al inhoudelijker aangezien de onrechtmatige daad, zijnde het strafbare feit, door de officier van justitie voldoende moet zijn onderbouwd. De vraag of de vordering niet onrechtmatig of ongegrond voorkomt, zal daarom doorgaans uitsluitend zien op de begroting van de schade.

4.2. Strafvorderlijke beoordeling van de vordering benadeelde partij en uitspraakvoorschriften

4.2.1 Algemeen

De rechter dient tegelijk met de einduitspraak ook op de vordering benadeelde partij te beslissen (artikel 335 Sv). Dit geldt niet wanneer de rechter de benadeelde partij zonder nadere behandeling van de vordering kennelijk niet-ontvankelijk acht en hem niet-ontvankelijk verklaart (artikel 333 Sv). Die beslissing heeft te

gelden als een tussenbeslissing. Overigens dient de rechter in dat geval in de einduitspraak wel te beslissen over de proceskosten. De beslissing op de vordering benadeelde partij mag niet achterwege blijven omdat de schadevergoedingsmaatregel wordt opgelegd.[108]

Kennelijke niet ontvankelijkheid vereist ook beslissing proceskosten

Artikel 361 lid 1 Sv geeft aan waarover de strafrechter een beslissing dient te nemen. Het betreft de ontvankelijkheid van de benadeelde partij, de gegrondheid van de vordering en de verwijzing in de kosten.[109] De rechter kan de benadeelde partij ook gedeeltelijk niet-ontvankelijk verklaren en/of de vordering geheel of gedeeltelijk toe- of afwijzen.

Tot slot bepaalt artikel 361 lid 4 Sv dat de uitspraak over de vordering benadeelde partij met redenen is omkleed.

4.2.2 Ontvankelijkheid benadeelde partij

Artikel 361 leden 2 en 3 Sv regelen de ontvankelijkheid van de benadeelde partij. Wil een benadeelde partij ontvankelijk zijn in haar vordering dan dient – kort gezegd – een straf of maatregel aan de verdachte te worden opgelegd dan wel toepassing te worden gegeven aan artikel 9a Sr en zal daarnaast sprake moeten zijn van rechtstreekse schade als gevolg van het bewezen verklaarde feit dan wel het ad informandum gevoegde feit. Voorts kan de benadeelde partij niet-ontvankelijk worden verklaard wanneer de behandeling van de vordering een oneveneredige belasting van het strafgeding oplevert. Op deze voorwaarden zal hierna dieper worden ingegaan. Bovendien zullen nog enkele andere omstandigheden aan de orde komen die tot de niet-ontvankelijkverklaring van de benadeelde partij kunnen leiden.

108 In dat geval dient de rechter wel te bepalen dat de schadevergoedingsmaatregel en de toewijzing van de vordering alternatieve schadevergoedingsverplichtingen zijn zodat de verdachte niet tweemaal hoeft te betalen.

109 De wet gebruikt overigens de term niet-ontvankelijkheid voor zowel de benadeelde (bijv. artikel 361 lid 1 en 2 Sv) als voor de vordering zelf (artikel 361 lid 3 Sv). In dit stuk zal gesproken worden over de niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij.

4.2.2.1 Koppeling aan beslissing in hoofdzaak

De benadeelde partij is alleen ontvankelijk in haar vordering wanneer aan de verdachte een straf of maatregel wordt opgelegd, dan wel artikel 9a Sr wordt toegepast (wel schuldig, geen straf). Ook is de benadeelde ontvankelijk wanneer de rechter bij de strafoplegging rekening houdt met een zogenaamd ad informandum feit en de vordering daarop betrekking heeft.

Niet ontvankelijkheid benadeelde partij bij vrijspraak of OVAR zonder oplegging van een maatregel

Dit betekent ingeval van een vrijspraak of een ontslag van alle rechtsvervolging zonder oplegging van een maatregel, dat de benadeelde niet-ontvankelijk dient te worden verklaard. Ook wanneer een van de beslissingen genoemd in artikel 349 Sv wordt genomen, zal dit het geval zijn (nietigheid dagvaarding, niet-ontvankelijkheid OM, onbevoegdheid rechter en schorsing van de vervolging).

Ad informandum feiten

Ten aanzien van ad informandum gevoegde feiten komt het wel eens voor dat de verdachte ter terechtzitting deze feiten alsnog (gedeeltelijk) ontkent. In dat geval mag de rechter deze feiten niet meenemen in de strafoplegging en zal de benadeelde partij niet-ontvankelijk in de vordering worden verklaard. Wanneer de officier van justitie vervolgens deze feiten later alsnog middels een aparte dagvaarding bij de rechter aanbrengt, kan de benadeelde partij zich opnieuw voegen.

Plaatsing in een psych. ziekenhuis en TBS geen reden tot niet-ontvankelijkheid

Wanneer bij een ontslag van alle rechtsvervolging de maatregel van plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis of TBS wordt opgelegd, is de benadeelde partij ontvankelijk in haar vordering.[110] In een dergelijk geval is het sinds 1 januari 2014 met de wijziging van artikel 36f lid 1 Sr mogelijk de schadevergoedingsmaatregel op te leggen.[111] Artikel 36f lid 1 Sr is zo gewijzigd dat de oplegging van een schadevergoedingsmaatregel mogelijk is wanneer de verdachte wordt veroordeeld tot een straf of aan wie bij rechterlijke uitspraak een maatregel of een last als bedoeld in artikel

110 Hoge Raad 23 juni 1998, NJ 1998, 860.

111 Wet van 26 juni 2013 tot aanpassing van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en de Uitvoeringswet Internationaal Strafhof in verband met de introductie van de mogelijkheid conservatoir beslag te leggen op het vermogen van de verdachte ten behoeve van het slachtoffer (Stb. 2013, 278) (33 295). Inwerkingtreding 1 januari 2014 (Stb. 2013, 336).

37 Sr wordt opgelegd. Met andere woorden: ook bij ontslag van alle rechtsvervolging en plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis (of oplegging TBS) kan voortaan een schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd.

4.2.2.2 Rechtstreeks gevolg

De voorwaarde dat sprake is van schade rechtstreeks toegebracht door het bewezenverklaarde feit, betekent een belangrijke afbakening van de kring van gerechtigden tot schadevergoeding in de strafprocedure. Voorts vormt het een afbakening ten aanzien van de schade die voor vergoeding in aanmerking komt.

Rechtstreekse schade

Blijkens de parlementaire geschiedenis is van rechtstreekse schade sprake indien iemand is getroffen in een belang dat door de overtreden strafbepaling wordt beschermd. In het algemeen beschermen strafbepalingen noch het belang van rechtsopvolgers noch van derde belanghebbenden, zodat doorgaans alleen het slachtoffer zelf zich als benadeelde partij kan voegen in het strafproces.[112] De wetgever wilde voorkomen dat de verdachte en het slachtoffer voor een en hetzelfde voorval in twee procedures (straf- en civielrechtelijk) werden betrokken. Daarnaast argumenteerde de wetgever dat door een strafbaar feit inbreuk wordt gemaakt op de rechten van het slachtoffer en dat dit een goed argument vormt om dit slachtoffer toe te laten met een vordering in het strafgeding. Nu deze argumenten niet gelden voor de rechtsopvolgers van het slachtoffer, werd er voor gekozen hen niet toe te laten als benadeelde partij in het strafproces.

Heel algemeen kan worden gesteld dat aan de eis van rechtstreeksheid niet is voldaan als het gaat om schade van bijvoorbeeld een gesubrogeerde verzekeraar of wanneer het gaat om een persoon die wel schade heeft geleden door het strafbare feit, maar dit niet de persoon was tegen wie het strafbare feit was gericht.[113] Dit laatste laat zich illustreren door de casus die ten grondslag lag aan de uitspraak van de Hoge Raad op

112 Kamerstukken II 1989-1990, 21 345, nr. 3, p. 11 (MvT).

113 Ontleend aan noot van M.S. Groenhuijsen bij Hoge Raad 18 april 2006,NJ 2007, 295.

7 december 1993.[114] Verdachte werd veroordeeld voor mishandeling van de schoonzoon van de benadeelde partij aangezien hij met een gaspistool in diens richting had geschoten. De benadeelde partij had vlakbij de schutter gestaan en had hierdoor gehoorbeschadigingen opgelopen. Het gerechtshof besliste echter dat de benadeelde partij niet-ontvankelijk was in zijn vordering aangezien het tenlastegelegde feit alleen een strafbaar feit gericht op de schoonzoon betrof. De Hoge Raad achtte dit de juiste maatstaf en liet het oordeel in stand.

Claassens en Wabeke[115] onderscheiden drie bruikbare hulpregels voor het begrip 'rechtstreekse schade' die elkaar deels overlappen:

- Relativiteit: is de benadeelde getroffen in het belang dat door de geschonden strafbepaling wordt beschermd;
- Subject (wie kan vorderen): het subject moet in de bewezenverklaring worden geduid of aan de hand van de bewezenverklaring kunnen worden aangewezen als direct slachtoffer van het delict;
- Object (schade): de schade moet zijn veroorzaakt door het bewezen verklaarde feit, maar hoeft in de bewezenverklaring niet te zijn genoemd of gespecificeerd.

Hulpregels bepaling rechtstreekse schade

Om nadere invulling te geven aan het begrip 'rechtstreekse schade' volgt een aantal uitspraken waaruit zal blijken dat de rechtspraak het criterium vrij ruim hanteert.

In de zaak die ten grondslag lag aan het arrest van de Hoge Raad van 12 februari 2002 [116] had een bank zich als benadeelde partij gevoegd. De schade die zij had geleden, bestond uit het aanvullen van het saldo op de rekening van A. Van deze rekening was met een valse betalingsopdracht geld naar de rekening van B gesluisd. B werd veroordeeld voor opzetheling. De Hoge Raad gaf in zijn arrest een ruime uitleg aan het beschermings-

114 Hoge Raad 7 december 1993, NJ 1994, 244.

115 J.C.A.M. Claassens en M.A. Wabeke, Schadevergoeding voor slachtoffers in het strafproces, Zutphen, Studiecentrum Rechtspleging 2005, p. 55.

116 Hoge Raad 12 februari 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD6993.

bereik van deze strafbepaling.[117] Het feit was immers niet direct tegen de bank begaan, maar tegen de gedupeerde rekeninghouder. Wanneer de schade die de bestolene heeft geleden in voldoende direct verband staat met het handelen van de verdachte van heling, komt deze schade voor vergoeding in aanmerking.

Diefstal en heling en rechtstreekse schade

Zie ook Hoge Raad 24 maart 1998[118], waarin de Hoge Raad overwoog dat de strafbaarstelling van heling mede strekt ter bescherming van het belang van de rechthebbende op het geheelde goed. Onder omstandigheden kan er voldoende verband zijn tussen de helingshandeling en de door de bestolen rechthebbende geleden schade om te kunnen aannemen dat die schade een gevolg van de helingshandeling is.

Voor diefstal van een bankpas waarmee vervolgens geld is opgenomen, terwijl alleen kon worden vastgesteld dat verdachte deze pas gestolen had, maar niet dat hij degene was die geld had opgenomen, kwam de Hoge Raad tot een vergelijkbaar oordeel, gelet op het feit dat de betalingen kort na de diefstal van het pasje waren verricht.[119]

Tijdsverloop

Iets soortgelijks deed zich voor in de zaak die aan de orde was in het arrest van de Hoge Raad van 29 mei 2012.[120] Verdachte werd veroordeeld voor een (poging) ramkraak, waarbij gebruik was gemaakt van een auto. Hoewel de diefstal van deze auto niet ten laste was gelegd, werd door het gerechtshof de schadevergoedingsmaatregel opgelegd voor de schade die de eigenaar van de auto had geleden (inclusief uit de auto verdwenen zaken) met de overweging dat tussen de diefstal van de auto en de ramkraak een dusdanig kort tijdsverloop was dat met het ontbreken van een redengevende uitleg van de verdachte, het er voor moest worden gehouden dat hij ook aansprakelijk was voor de schade aan de auto en de ontbrekende goederen.

117 M.J. Borgers, Recente rechtspraak over de schadevergoedingsmaatregel en de voeging van de benadeelde partij, Delikt en Delinkwent 2003, p. 449.

118 Hoge Raad 24 maart 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZD0985 en NJ 1998, 537.

119 Hoge Raad 29 januari 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD7013.

120 Hoge Raad 29 mei 2012, ECLI:NL:HR:2012:BR2093.

De vraag of sprake is van rechtstreekse schade doet zich ook nogal eens voor in hennepteelt zaken. Hierbij wordt doorgaans vervolgd voor overtreding van de Opiumwet en diefstal van elektriciteit. Zelden wordt vervolgd voor beschadiging van de huurwoning waar de hennepplantage was gesitueerd. Veelal heeft de verhuurder echter wel schade geleden door de aanleg van de hennepplantage of heeft hij schade geleden door waterovorlast. In de casus die ten grondslag lag aan de uitspraak van de Hoge Raad van 15 februari 2011[121] deed zich een dergelijk geval voor. De rechtbank en het gerechtshof hadden de vergoeding van de schade aan de woning grotendeels toegewezen, maar het middel klaagde over het feit dat deze schade niet rechtstreeks volgde uit de bewezen verklaarde feiten (artikel 3 Opiumwet en artikel 310 Sr). De advocaat-generaal concludeerde dat inderdaad geen sprake was van rechtstreekse schade nu deze strafbepalingen niet beogen te beschermen tegen de schade als gesteld door de benadeelde partij. Ten aanzien van het begrip rechtstreekse schade overwoog de Hoge Raad het volgende:

Verhuurder als benadeelde partij bij schade in huurwoning

"Op grond van artikel 51a, eerste lid, Sv kan degene die rechtstreeks schade heeft geleden door een strafbaar feit, zich ter zake van zijn vordering tot schadevergoeding als benadeelde partij voegen in het strafproces. Van rechtstreekse schade is sprake indien iemand is getroffen in een belang dat door de overtreden strafbepaling wordt beschermd (vgl. HR 11 april 2006, LJN AV4007, NJ 2006/263 en HR 22 april 2008, LJN BB7077, NJ 2008/468)."

Op basis van deze overweging ligt het oordeel in de rede dat de schade veroorzaakt aan de woning niet rechtstreeks volgt uit de bewezen verklaarde feiten, zoals ook door de advocaat-generaal geconcludeerd. Zo ver kwam het niet, aangezien de Hoge Raad de zaak uiteindelijk af deed op een motiveringsgebrek. De benadeelde had twee schadeposten opgevoerd, terwijl door het gerechtshof één bedrag (lager dan de optelsom van de twee schadeposten) was toegewezen zonder inzichtelijk te maken welk deel van de vordering rechtstreekse schade betrof.

Naast het voorbeeld van de gesubrogeerde verzekeraar kan ook

121 Hoge Raad 15 februari 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP0095.

een werkgever die bijvoorbeeld loon bij ziekte doorbetaalt niet als direct slachtoffer worden erkend wanneer het strafbare feit (bijvoorbeeld bedreiging of mishandeling) tegen zijn werknemer is begaan. Iets dergelijks deed zich voor in Hoge Raad 23 december 2008,[122] in welke zaak een verdachte werd veroordeeld voor de bedreiging van een persoon. De werkgever van deze persoon vorderde het loon dat hij had doorbetaald aan het slachtoffer tijdens zijn arbeidsongeschiktheid. De Hoge Raad overwoog dat het oordeel van het gerechtshof dat de benadeelde partij als rechtstreeks gevolg van het bewezenverklaarde handelen schade heeft geleden, blijk geeft van een onjuiste rechtsopvatting omtrent het begrip rechtstreekse schade als bedoeld in artikel 51a lid 1 en artikel 361 lid 2 Sv. De werkgever was immers niet zelf getroffen in enig belang dat door de overtreden strafbepaling (bedreiging) werd beschermd.

Werkgever als benadeelde partij

De Hoge Raad oordeelde dat er ook geen sprake van rechtstreekse schade was in een zaak waarbij de moeder van een slachtoffer vergoeding van de schade aan haar woning vorderde die was ontstaan bij de poging doodslag op haar zoon in deze woning. De Hoge Raad overwoog dat de moeder niet getroffen was in enig belang dat door de met dat feit overtreden strafbepaling (poging doodslag) werd beschermd.[123]

Schade omgeving vanwege strafbaar feit

De faillissementscurator kan onder omstandigheden ontvankelijk zijn in zijn vordering als benadeelde partij. Dit was het geval in de zaak waarin de curator namens de gezamenlijke schuldeisers optrad en waarbij de verdachte werd veroordeeld voor feitelijk leidinggeven aan bedrieglijke bankbreuk door de gefailleerde vennootschap.[124] De Hoge Raad overwoog dat de curator van de gefailleerde vennootschap uit hoofde van zijn bijzondere positie als vertegenwoordiger van de gezamenlijke schuldeisers bevoegd is voor de belangen van die schuldeisers in rechte op te komen en dat hij zich kan voegen terzake van de schade die de verdachte als gevolg van het bewezen verklaarde feit rechtstreeks heeft toegebracht aan de daardoor benadeelde gezamenlijke schuldeisers van de vennootschap.

Faillisementscurator als benadeelde partij

122 Hoge Raad 23 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BG3449.

123 Hoge Raad 10 juni 1997, NJ 1998, 54.

124 Hoge Raad 15 april 2003, NJ 2003, 377.

4.2.2.3 Onevenredige belasting

Per 1 januari 2011 is het criterium voor de ontvankelijkheid van de vordering benadeelde partij uit artikel 361 lid 3 Sv gewijzigd. Kort gezegd is het criterium 'niet eenvoudig van aard' vervangen door het criterium van de 'onevenredige belasting van het strafgeding'.

Wat bij de eerste lezing van artikel 361 lid 3 Sv opvalt, is dat de woorden 'onevenredige belasting van het strafgeding' lijken te verwijzen naar de ondergeschiktheid van de vordering benadeelde partij aan het strafproces. Daarmee benadrukt het onevenredigheidscriterium (meer dan het oude eenvoudscriterium) het accessoire karakter van de vordering benadeelde partij. De minister heeft – bij de behandeling van een ander wetsvoorstel[125] – aangegeven dat met de invoering van het onevenredigheidscriterium weliswaar het criterium voor de behandeling van de schadezaak in de strafzaak is verruimd, maar dat het accessoire karakter van de vordering gehandhaafd is.

De wetswijziging is het gevolg van een amendement. De toelichting bij het amendement noemt enkele omstandigheden die niet (meer) mogen leiden tot niet-ontvankelijkheid van de vordering benadeelde partij. De omstandigheden die genoemd worden, zijn de volgende:

a) het enkele feit dat een vordering wordt betwist;
b) het niet onmiddellijk onderbouwen van de vordering met voldoende bewijsmiddelen;
c) het feit dat een enkele getuige of deskundige moet worden gehoord of
d) dat het gevorderde bedrag hoger is dan gemiddeld.

De omstandigheden zijn niet erg gelukkig gekozen[126] nu de meeste van deze omstandigheden (a, b en d) ook onder het oude criterium niet tot niet-ontvankelijkheid mochten leiden.[127]

125 Kamerstukken II, 2007-2008, 31 241, 6, p. 9 en 10

126 J.C.A.M. Claassens, Het slachtoffer in het strafproces, Strafblad 2012, aflevering 4, p. 245.

127 Zie hierover uitgebreider: J. Candido, De vordering benadeelde partij in het strafproces en de onevenredige belasting van het strafgeding, Trema 2011, p. 354-359.

Uit een uitgebreid onderzoek naar de vordering benadeelde partij volgde echter dat de rechter vrij snel greep naar de niet-ontvankelijkverklaring van de benadeelde partij.[128] In dat licht dient de verandering van het criterium vooral gezien te worden als opdracht aan de rechter om de vordering benadeelde partij vaker inhoudelijk af te doen.

Voor de omstandigheid dat een enkele getuige of deskundige gehoord dient te worden (omstandigheid c), lijkt de vraag gerechtvaardigd op welke wijze de wetgever dit heeft bedoeld. Binnen het kader van de behandeling van de vordering benadeelde partij is het voor de benadeelde partij immers niet mogelijk getuigen of deskundigen aan te brengen (artikel 334 Sv). Dit artikel is met de inwerkingtreding van de Wet versterking positie slachtoffer niet gewijzigd.

De rechter kan overigens een aantal dingen doen om toch te komen tot een meer inhoudelijke beoordeling van een vordering benadeelde partij, hetgeen toch duidelijk de wens van de wetgever is. Allereerst kan de rechter vaker gebruik maken van de mogelijkheid de schade te schatten. Voorts kan de rechter meer gebruik maken van de mogelijkheid om partijen een vordering beter te laten onderbouwen zonder dat dit direct tot aanhouding van de strafzaak leidt. Dit kan door tijdens een pro-forma zitting aandacht te besteden aan de vordering of in de voorbereiding van de zitting reeds extra onderbouwing van de vordering te vragen. Tot slot kan onder omstandigheden een schriftelijke ronde worden ingelast zoals omschreven in paragraaf 3.2.

Vaker inhoudelijke beoordeling door meer aandacht voor de noodzakelijke onderbouwing en, zo mogelijk, vaker de schade te schatten

4.2.2.4 Overige ontvankelijkheidskwesties

Wanneer een strafbaar feit is verjaard, zal dit leiden tot niet-ontvankelijkheid van het Openbaar Ministerie en daarmee tot niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij, aangezien geen straf of maatregel wordt opgelegd. Voor wat betreft de vordering zelf geldt ook dat deze niet verjaard mag zijn, zij het dat de verdachte hierop uitdrukkelijk een beroep zal moeten doen. Verjaring staat immers niet in de weg aan de nakoming van de resterende (natuurlijke) verbintenis.

Verjaring en ontvankelijkheid

128 S.G.C. van Wingerden e.a., De praktijk van schadevergoeding van slachtoffers van misdrijven, Boom juridische uitgevers, Den Haag, 2007, p. 74 e.v.

Ontbreken machtiging

Mogelijkheid tot herstel bieden

Het ontbreken van een machtiging (in geval van een minderjarige benadeelde partij of een onder curatele gestelde) of wanneer onduidelijk is of een persoon een vennootschap mag vertegenwoordigen, zal eveneens leiden tot niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij in de vordering nu niet kan worden vastgesteld of daadwerkelijk een vordering is ingesteld door de aangeduide (rechts)persoon. De Hoge Raad heeft evenwel uitgemaakt dat beginselen van een behoorlijke procesorde meebrengen dat bij een gebrek in de volmacht niet-ontvankelijkverklaring niet aan de orde is dan nadat de benadeelde eerst door het Openbaar Ministerie dan wel de rechter in de gelegenheid is gesteld het verzuim te herstellen en die gelegenheid niet is benut.[129] Om aanhouding van de behandeling van een zaak te voorkomen, is het daarom van belang bij de voorbereiding de eventuele volmacht of vertegenwoordigingsbevoegdheid te controleren. Dit voorkomt dat de benadeelde alsnog in de gelegenheid moet worden gesteld dit verzuim te herstellen en de zaak om die reden moet worden aangehouden. Wanneer de benadeelde dit nalaat, zal dit kunnen leiden tot niet-ontvankelijkverklaring van de benadeelde. Wanneer een dergelijk gebrek eerst ter terechtzitting wordt opgemerkt, kan dit ertoe leiden dat enkel om die reden de behandeling van de zaak moet worden aangehouden

Overigens liet de Hoge Raad het oordeel van het hof in stand in een zaak waarbij de vestigingsmanager van een vervoersbedrijf de vordering benadeelde partij had ingediend terwijl zijn vertegenwoordigingsbevoegdheid niet bleek uit een overgelegd uittreksel van het register van de Kamer van Koophandel dan wel een schriftelijke volmacht. Wel was duidelijk dat deze persoon vestigingsmanager was bij de rechtspersoon.[130] Namens verdachte was verweer gevoerd door te stellen dat niet was gebleken dat deze vestigingsmanager bevoegd was de rechtspersoon te vertegenwoordigen. Volgens de Hoge Raad hoefde het hof deze stelling niet als gemotiveerd verweer ten aanzien van de bevoegdheid van de vestigingsmanager op te vatten aangezien het verweer niet met enig concreet bezwaar tegen de vertegenwoordigingsbevoegdheid van de vestigingsmanager was

129 Hoge Raad 5 februari 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD5371.

130 Hoge Raad 16 november 2004, ECLI:NL:HR:2004:AR3043.

onderbouwd. Uit deze uitspraak valt af te leiden dat wanneer de vertegenwoordigingsbevoegdheid gemotiveerd wordt betwist, de rechter gehouden is deze bevoegdheid te onderzoeken.

Ontbreken bedrag in vordering

Ook het ontbreken van een bedrag van de vordering leidt tot niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij.

4.2.3 Uitspraak

Ten aanzien van de inhoudelijke (civiele) beoordeling van de vordering wordt verwezen naar het volgende deel van dit hoofdstuk waarin het toepasselijke civiele recht wordt behandeld.

Verschil met het civiel vonnis

Niet uitvoerbaar bij voorraad

Schadestaat procedure ook niet mogelijk

Anders dan vaak in een civiel vonnis gebeurt, is het niet mogelijk de (gedeeltelijke) toewijzing van de vordering in het kader van het strafproces uitvoerbaar bij voorraad te verklaren. Binnen het strafproces bestaat ook niet de mogelijkheid slechts de (civielrechtelijke) aansprakelijkheid van de verdachte vast te stellen en te verwijzen naar een zogenaamde schadestaat procedure (als bedoeld in artikel 612 Rv). Deze mogelijkheid heeft de wetgever niet willen creëren[131] en zou ook een onmogelijkheid met zich brengen, aangezien deze vervolgprocedure bij dezelfde rechter dient te worden gevoerd (volgens artikel 613 lid 2 Rv). Tot slot verzetten het karakter van het strafproces, de rol van de verdachte hierin en het accessoire karakter van de vordering benadeelde partij zich tegen het opdragen van het leveren van bewijs door een van de partijen.

Voor de benadeelde is het mogelijk zijn vordering te splitsen en slechts deels aan de strafrechter voor te leggen. Voor de strafrechter zelf is het ook mogelijk een dergelijke splitsing te maken door over een deel van de vordering inhoudelijk te beslissen en de vordering voor het overige niet-ontvankelijk te verklaren en naar de burgerlijke rechter te verwijzen.

Strafrechter kan geen voorschot toewijzen

Voor het deel van de vordering dat de strafrechter inhoudelijk beoordeelt, geeft hij een definitieve vaststelling (behoudens hoger beroep). Het is een misverstand dat de benadeelde partij

131 Kamerstukken I 1991/92, 21 345, 36b, p. 2.

een deel van de schadevergoeding als voorschot kan vorderen en dat de strafrechter een (schade)bedrag bij wijze van voorschot kan toewijzen. Slechts de voorzieningenrechter (kort gedingrechter) wijst bedragen bij wijze van voorschot toe. In zijn uitspraak van 19 maart 2002 oordeelde de Hoge Raad dat het oordeel van de rechtbank dat de vordering van de benadeelde partijen voor wat betreft het materiële en immateriële deel als voorschot wordt toegewezen, aldus moet worden verstaan dat de gevorderde bedragen strekken tot vergoeding van een gedeelte van de schade die door de benadeelde partijen rechtstreeks is geleden door het bewezen verklaarde feit en voorts dat de vorderingen ten aanzien van die bedragen eenvoudig van aard zijn, zodat zij zich lenen voor toewijzing door de strafrechter.[132]

Veroordelen tot betaling?

Bij toewijzing van de vordering of een gedeelte daarvan kan de rechter volstaan met het opnemen in het dictum dat de rechter een bepaald bedrag toewijst. Geen rechtsregel verzet zich er tegen hieraan toe te voegen dat de verdachte (tevens) wordt veroordeeld tot betaling van dit bedrag aan de benadeelde.[133]

Betaling aan benadeelde

In civiele vonnissen is het gebruikelijk een toewijzing op dergelijke wijze te formuleren. Feitelijk impliceert het toewijzen evenwel dat verdachte wordt veroordeeld in de betaling aan de benadeelde. Dit expliciet maken kan echter geen kwaad.

Uitsplitsen toegewezen bedragen

Uitsplitsen van schadeposten in vonnis van belang

Veelal bevat een vordering benadeelde partij verschillende schadeposten. Het is van belang dat deze posten afzonderlijk worden behandeld en dat in het vonnis inzichtelijk wordt gemaakt in hoeverre ten aanzien van elke afzonderlijke post een bedrag wordt toe- en/of afgewezen dan wel de benadeelde partij (deels) niet-ontvankelijk wordt verklaard.

Het voorgaande is niet alleen van belang voor verdachte, benadeelde partij en een eventuele hogere rechter of de civiele rechter voor zover die krijgt te oordelen over het gedeelte van de vordering waarin de benadeelde partij niet-ontvankelijk is

132 Hoge Raad 19 maart 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD8963; NJ 2002, 497.

133 Hoge Raad 2 november 2010, ECLI:NL:HR:2010:BN2366 en Hoge Raad 20 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BV3442.

verklaard, maar ook voor de executie van het vonnis door het CJIB in geval van een schadevergoedingsmaatregel of door de benadeelde zelf.

Afwijzen of niet-ontvankelijk

De onherroepelijke afwijzing van een vordering in het strafgeding maakt dat voor de benadeelde partij de gang naar de civiele rechter feitelijk wordt afgesneden. Wanneer de benadeelde partij een dergelijke vordering immers aan de civiele rechter voorlegt, kan de gedaagde (lees: de verdachte) zich beroepen op een in gezag van gewijsde gegaan vonnis (artikel 236 Rv).

Onevenredige belasting vereist expliciet verwijzing naar de burgerlijke rechter

Beslissing op vordering benadeelde partij moet worden gemotiveerd

Dit is anders wanneer de strafrechter de benadeelde partij niet-ontvankelijk verklaart. In dat geval heeft hij immers geen inhoudelijk oordeel over de vordering gegeven en kan deze nog aan de civiele rechter worden voorgelegd. Wanneer de (gedeeltelijke) niet-ontvankelijkheid wordt uitgesproken vanwege het feit dat de behandeling van de vordering een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert, dient de rechter expliciet te bepalen dat de benadeelde partij de (resterende) vordering aan de burgerlijke rechter kan voorleggen (artikel 361 lid 3 Sv). Ten aanzien van de andere gronden waarop de niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij kan worden uitgesproken, regelt de wet dit niet. Ondanks dat de rechter dit alsdan niet expliciet kan bepalen, heeft de benadeelde partij ook in die gevallen de mogelijkheid zich te wenden tot de civiele rechter.

Proceskosten, kosten tenuitvoerlegging, buitengerechtelijke incassokosten

Artikel 361 lid 6 Sv verplicht de rechter apart een beslissing te nemen ten aanzien van de proceskosten, ook wanneer deze niet zijn gevorderd. De wet verplicht de rechter niet deze beslissing te motiveren. Zie voor de beoordeling van de verwijzing in de kosten paragraaf 4.3.9.

4.2.4 Motiveringsverplichting

Artikel 361 lid 4 Sv bepaalt dat de beslissing op de vordering benadeelde partij met redenen omkleed dient te zijn. De wet bepaalt overigens niet dat dit op straffe van nietigheid is, zoals wel het geval is bij de motiveringsvoorschriften als bedoeld in

artikel 359 Sv, maar onder omstandigheden vernietigt de Hoge Raad uitspraken die onvoldoende zijn gemotiveerd.[134] Overigens heeft de Hoge Raad ook expliciet bepaald dat het bepaalde in artikel 359 lid 2 tweede volzin Sv (verplichting om te reageren op uitdrukkelijk onderbouwde standpunten) niet van toepassing is op de vordering benadeelde partij.[135]

Een veel gehoorde klacht van benadeelde partijen is dat de beslissing op hun vordering niet of nauwelijks wordt gemotiveerd. Wanneer men uitspraken van rechters op dit punt beziet, lijken dergelijke klachten niet zonder grond, aangezien in de meeste uitspraken de beslissing op de vordering benadeelde partij inderdaad niet of nauwelijks wordt gemotiveerd.

Voldoende inzicht in de gedachtegang

Bij arrest van 4 juni 1993 bepaalde de Hoge Raad dat tot de grondbeginselen van een goede procesorde behoort dat een vonnis zodanig behoort te zijn gemotiveerd dat het voldoende inzicht geeft in de gedachtegang van de rechter om de beslissing voor de procespartijen en derden (waaronder de hogere rechter) controleerbaar en aanvaardbaar te maken.[136] Uiteraard geldt dit ook voor de beslissing op de vordering benadeelde partij.

Naast het feit dat een goede motivering de uitspraak controleerbaar en aanvaardbaar(der) maakt, zorgt de plicht tot motiveren er ook voor dat de uitspraak inhoudelijk beter wordt. Door daadwerkelijk te verwoorden waarom een bepaalde beslissing wordt genomen, dwingt de rechter zich alle feiten en omstandigheden en de door partijen ingenomen standpunten te wegen en wordt de uitspraak rationeler. Dit is ook een van de onderliggende gedachten bij het promis-project.

Daarnaast is van belang te onderkennen dat de rechtspraak van de Hoge Raad een bepaald minimum aangeeft waaraan de uitspraak dient te voldoen. De rechter mag altijd uitgebreider motiveren. Uit de rechtspraak van de Hoge Raad kunnen enkele regels worden afgeleid.

134 Hoge Raad 17 februari 2009, ECLI:NL:HR:2009:BG7762

135 Hoge Raad 17 februari 2009, ECLI:NL:HR:2009:BG7762.

136 Hoge Raad 4 juni 1993, NJ 1993, 659 (civiel arrest).

De rechter hoeft niet in te gaan op het beroep van de verdediging dat de vordering zich niet leent voor behandeling in het strafgeding wanneer hij de vordering wel inhoudelijk afdoet. In de ongepubliceerde uitspraak van 17 juni 1997 van de Hoge Raad was dit het geval.[137] De verdediging had betoogd dat de vordering niet eenvoudig van aard was. Aangezien het gerechtshof de vordering ondanks dit verweer wel gewoon behandelde, mocht hieruit afgeleid worden dat dit beroep kennelijk verworpen werd.

Verweer dat vordering zich niet leent voor het strafgeding onbesproken wanneer vordering afgedaan

Ook het oordeel dat de behandeling van een bepaald deel van de vordering een onevenredige belasting van het strafgeding vormt, was, gelet op de overweging ten aanzien van de rol van het slachtoffer (beroep op noodweerexces door de verdachte), zonder nadere motivering niet onbegrijpelijk. Oftewel, het gerechtshof besliste zonder motivering dat de behandeling van een vordering een onevenredige belasting vormde, maar de Hoge Raad las in de overweging ten aanzien van het door de verdachte gedane beroep op noodweerexces de reden hiervoor (terwijl dit beroep op noodweerexces uiteindelijk niet opging). Opmerking verdient dat uit het arrest niet blijkt dat de verdachte een beroep op eigen schuld aan de zijde van de benadeelde had gedaan.[138]

Verweer in strafzaak kan impliciet leiden tot een onevenredige belasting vordering benadeelde partij

Voor het oordeel dat de behandeling van een vordering een onevenredige belasting vormt, lijken aan de motivering niet al te hoge eisen te worden gesteld wanneer het een vordering van een grote omvang betreft of met een flink aantal schadeposten. Voor wat betreft de omvang is illustratief de zaak die ten grondslag lag aan het arrest van de Hoge Raad van 3 juli 2012.[139]

De zaak ging om een verdenking van mensenhandel waarbij de benadeelde als schadevergoeding had gevorderd het bedrag dat zij per gewerkte dag aan verdachte had moeten afstaan. Het gerechtshof had bewezen verklaard dat het slachtoffer gedurende 8 jaar was uitgebuit en gemiddeld € 1.000,- per dag verdiende. De vordering beliep een bedrag van ruim € 1.500.000,-

137 Hoge Raad 17 juni 1997, nr. 103.926.

138 Hoge Raad 20 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU7349.

139 Hoge Raad 3 juli 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW3751.

en was uitgebreid onderbouwd. Het verweer van de verdachte kwam er op neer dat de tenlastegelegde feiten werden ontkend, althans de bedragen uit de lucht gegrepen waren dan wel dat de vordering niet eenvoudig van aard was. Het gerechtshof oordeelde dat een verantwoorde behandeling en beoordeling van de vordering een onevenredige belasting van het strafgeding vormde. De Hoge Raad achtte dit oordeel niet onbegrijpelijk (anders A-G).[140]

Geen hoge eisen motivering onevenredig belasting

In het kader van de vordering benadeelde partij hoeven bewijsmiddelen niet expliciet te worden benoemd zoals bij de bewijsbeslissing van artikel 350 Sv. Ook kan acht worden geslagen op hetgeen overigens ter zitting is gebleken en uit het procesdossier blijkt ook al is dit niet expliciet door een der partijen gesteld.[141] Dit is in zichzelf begrijpelijk nu de benadeelde voor een groot deel van de onderbouwing van zijn vordering afhankelijk is van het dossier als door de officier van justitie gepresenteerd.

Benadeelde partij kan bewijs ontlenen aan bewijsmiddelen procesdossier en behandeling ter terechtzitting

Soms wordt een gebrek in de motivering van een beslissing op een vordering door de Hoge Raad ingelezen omdat uit bijvoorbeeld de overwegingen ten aanzien van het strafbare feit genoegzaam blijkt waarom een bepaalde beslissing ten aanzien van de vordering genomen is. Verwerping van een beroep op eigen schuld aan de zijde van de benadeelde partij kan afgeleid worden uit de omstandigheid dat de rechter de feitelijke onderbouwing van een door de verdachte gevoerd verweer niet aannemelijk acht. Dit was het geval bij een verdachte die zich erop beriep uit noodweer te hebben gehandeld en ten aanzien van de vordering benadeelde partij vervolgens een beroep op de eigen schuld van de benadeelde deed. Het hof achtte niet aannemelijk dat verdachte was aangevallen en verwierp het beroep op noodweer. Vervolgens ging het hof bij de beoordeling van de

140 Zie ook J.C.A.M. Claassens, Het slachtoffer in het strafproces, Strafblad 2012, aflevering 4, p. 250: Claassens concludeert uit deze twee uitspraken van de Hoge Raad, gehouden tegen de afwijkende conclusies van de AG's dat de Hoge Raad het criterium 'onevenredige belasting' niet strenger lijkt uit te leggen dan het criterium 'eenvoudig van aard' en daarmee ook geen zwaardere eisen aan de motivering van dit oordeel lijkt te stellen.

141 Hoge Raad 30 oktober 1938, NJ 1939, 258.

vordering benadeelde partij niet meer in op de stelling dat sprake was van eigen schuld aan de zijde van de benadeelde. De Hoge Raad keurde dit goed, nu het beroep op eigen schuld zijn weerlegging vond in de verwerping van het beroep op noodweer.[142]

Geen hoge eisen motivering bij niet betwisting

Wanneer de schade nauwelijks wordt betwist en uit de bewijsmiddelen en de vordering voldoende aannemelijk wordt dat de schade is geleden, stelt de Hoge Raad geen hoge eisen aan de motiveringsverplichting van de rechter.[143]

Zwaardere eisen motivering in het geval van een afwijkende beslissing

De Hoge Raad lijkt zwaarder te tillen aan de motiveringsvereisten waar het gaat om een toe- of afwijzing van gevorderde schadevergoeding in weerwil van een onderbouwde stelling waarmee anders wordt betoogd. Of wanneer een en ander niet ondubbelzinnig volgt uit de bewijsmiddelen in de strafzaak zelf (en dus niet 'ingelezen' kan worden). Zie bijvoorbeeld Hoge Raad 17 oktober 2006[144], waarin een hoger bedrag aan schadevergoeding werd toegewezen dan uit de bewijsmiddelen en de bewezenverklaring volgde.

Duidelijke vermelding beslissing tot welke schadepost

Voorts is van belang dat duidelijk wordt welke schadeposten wel en welke niet worden toegewezen dan wel de benadeelde voor dat deel niet-ontvankelijk wordt verklaard. Dit geldt temeer wanneer ten aanzien van een van deze posten verweer is gevoerd. Een vordering opgebouwd uit meer schadeposten voor in totaal een bedrag van NLG 1.500,- kan niet voor NLG 1.000,- worden toegewezen zonder dat duidelijk is op welke schadeposten dit bedrag ziet. De Hoge Raad casseerde in een dergelijke zaak omdat niet kon worden gezegd, met name in het licht van het gevoerde verweer, dat de beslissing van het gerechtshof de gronden inhield waarop deze berustte.[145]

142 Hoge Raad 26 oktober 2004, ECLI:NL:HR:2004:AR2108.

143 Hoge Raad 18 november 2008, ECLI:NL:HR:2008:BF0173; Gelet op zijn uitspraak dat voor de behandeling van de vordering benadeelde partij de civiele regels van stelplicht en bewijslastverdeling gelden, is dit niet onbegrijpelijk (Hoge Raad 14 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU8755).

144 Hoge Raad 17 oktober 2006, ECLI:NL:HR:2006:AY7391.

145 Hoge Raad 17 november 1998, NJ 1999, 151.

Op een onderbouwd betoog dat de schade reeds is vergoed zal door de rechter in zijn beslissing moeten worden ingegaan.[146] Dit geldt doorgaans ook voor een beroep op eigen schuld als bedoeld in artikel 6:101 BW.[147]

Hoge Raad toetst op begrijpelijkheid in het licht van de gehele uitspraak

Uit het voorgaande lijkt te volgen dat de Hoge Raad strikt toetst op de begrijpelijkheid van een beslissing op de vordering benadeelde partij en daarbij kijkt naar het gehele vonnis (arrest) en de diverse onderdelen daarvan in onderlinge samenhang beziet. De Hoge Raad lijkt zaken vaak te 'redden' door bijvoorbeeld de verwerping van een verweer in te lezen in andere onderdelen van een vonnis. Bij het toekennen van een volwaardige rol aan het slachtoffer in het strafproces past echter dat ten aanzien van een door dat slachtoffer ingediende vordering serieus werk wordt gemaakt van de motivering van de beslissing daarop. Dit verhoogt de acceptatie van de beslissing door partijen en laat ook zien dat de rol van het slachtoffer wordt erkend.

4.3 Inhoudelijke (civiele) beoordeling

In het geval de benadeelde partij ontvankelijk is in de door haar in het kader van het strafproces ingediende vordering, moet deze vordering inhoudelijk worden beoordeeld. Bij die beoordeling moet de vraag worden beantwoord of de verdachte naar burgerlijk recht aansprakelijk is voor de schade die de benadeelde partij door het strafbare feit is toegebracht. De vordering benadeelde partij is gebaseerd op dit strafbare feit, dat civielrechtelijk als onrechtmatige daad dient te worden gekwalificeerd. Of de benadeelde partij naar burgerlijk recht aanspraak op schadevergoeding heeft, is een vraag die dus wordt beantwoord aan de hand van het leerstuk van de onrechtmatige daad.

146 Hoge Raad 4 februari 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF1929 en Hoge Raad 14 februari 2012, ECLI:NL:HR:2010:BL0837. Echter met een andere uitkomst (en redenering): Hoge Raad 13 november 2012, ECLI:NL:HR:2012:BX8144.

147 Hoge Raad 16 januari 2001, NJ 2001, 379.

4.3.1 Onrechtmatige daad

Volgens artikel 6:162 van het Burgerlijk Wetboek (verder: BW) is degene die jegens een ander een onrechtmatige daad pleegt welke hem kan worden toegerekend, verplicht de schade die de ander dientengevolge lijdt, te vergoeden.

Vijf vereisten voor onrechtmatige daad

Voor aansprakelijkheid uit hoofde van een onrechtmatige daad moet aan vijf vereisten zijn voldaan.

1 Er moet sprake zijn van een onrechtmatige daad.
2 Deze onrechtmatige daad moet aan de dader (verdachte) kunnen worden toegerekend.
3 Er moet sprake zijn van (enige) geleden of nog te lijden schade.
4 Tussen de schade en de (onrechtmatige) daad moet een causaal verband bestaan.
5 Er bestaat geen verplichting tot schadevergoeding wanneer de geschonden norm niet strekt tot bescherming tegen de schade zoals de benadeelde die heeft geleden (relativiteitsvereiste).

Het laatste vereiste, neergelegd in artikel 6:163 BW, is negatief geformuleerd; het ontbreken ervan moet worden gezien als een omstandigheid waaronder de verplichting tot schadevergoeding niet geldt.

4.3.1.1 Onrechtmatige daad

Artikel 6:162 lid 2 BW onderscheidt drie handelingen die een onrechtmatige daad opleveren, namelijk een inbreuk op een recht, een doen of een nalaten in strijd met een wettelijke plicht en een doen of een nalaten in strijd met hetgeen volgens het ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt. Deze laatste categorie is de samenvoeging van wat voorheen werd verstaan onder handelen in strijd met ‘de goede zeden’ en ‘de zorgvuldigheid die in het maatschappelijk verkeer betaamt’.

Strafbaar feit levert onrechtmatige daad op

In een strafzaak is het de officier van justitie die stelt en bewijst dat de verdachte een strafbaar feit heeft begaan en daarvoor strafbaar is. In het geval de strafrechter vaststelt dat de verdachte een strafbaar feit heeft begaan en daarvoor strafbaar is, volgt daaruit dat de verdachte heeft gehandeld in strijd met de wet, hetgeen een onrechtmatige daad oplevert.

Of sprake is van onrechtmatig handelen jegens het slachtoffer (de benadeelde partij) hangt af van de vraag of de overtreden rechtsnorm strekt tot bescherming van de door het slachtoffer geleden schade (zie onder 4.3.1.5).

De rol van rechtvaardigingsgronden

De aanwezigheid van een rechtvaardigingsgrond maakt dat de gedraging haar onrechtmatige karakter verliest. Het Wetboek van Strafrecht kent een viertal rechtvaardigingsgronden: overmacht in de zin van noodtoestand (artikel 40 Sr), noodweer (artikel 41 Sr), wettelijk voorschrift (artikel 42 Sr) en een bevoegd gegeven ambtelijk bevel (artikel 43 lid 1 Sr). Wordt in het kader van het strafproces een dergelijk verweer gevoerd en door de rechter aanvaard, dan leidt dit ertoe dat er geen veroordeling volgt (maar een ontslag van alle rechtsvervolging). Daarmee komt de strafrechter ook niet meer toe aan de vraag of er naar burgerlijk recht sprake is van een rechtvaardigingsgrond. De vordering van de benadeelde partij zal in dat geval niet-ontvankelijk moeten worden verklaard. Van afwijzing van de vordering kan geen sprake zijn, aangezien het civielrechtelijk wel eens anders zou kunnen liggen.

4.3.1.2 Toerekening

Voor aansprakelijkheid uit hoofde van een onrechtmatige daad is daarnaast vereist dat de onrechtmatige gedraging aan de dader moet kunnen worden toegerekend. Dat is iets anders dan de toerekening van de schade aan een bepaalde gebeurtenis/gedraging die hierna onder 4.3.1.3 aan de orde komt. Volgens artikel 6:162 lid 3 BW kan een onrechtmatige daad aan de dader worden toegerekend indien zij:

- te wijten is aan zijn schuld of
- te wijten is aan een oorzaak die krachtens de wet of de in het verkeer geldende opvattingen voor zijn rekening komt.

Wanneer de strafrechter het aan verdachte ten laste gelegde feit bewezen verklaart en verdachte daarvoor strafbaar acht, zal naar burgerlijk recht sprake zijn van toerekening wegens schuld. De gedraging (het strafbare feit) is te wijten aan de schuld van de verdachte.

De rol van schulduitsluitingsgronden

Schulduitsluitingsgronden staan aan aansprakelijkheid in de weg tenzij de gedraging de dader krachtens de wet of de verkeersopvatting kan worden toegerekend.

Schulduitsluiting leidt tot niet-ontvankelijkheid

Het door de strafrechter aannemen van een schulduitsluitingsgrond (psychische overmacht, noodweerexces, een onbevoegd gegeven ambtelijk bevel waarop mocht worden vertrouwd) leidt tot een ontslag van alle rechtsvervolging (verdachte niet strafbaar); nu er geen veroordeling volgt omdat de schuld (in de zin van verwijtbaarheid) ontbreekt, strandt op die grond reeds de in het kader van het strafproces ingediende vordering van de benadeelde partij en volgt een niet-ontvankelijk verklaring.

Personen met een gebrek

Iets anders ligt het bij een verminderd toerekeningsvatbare – of ontoerekeningsvatbare dader. In het strafproces leidt dit ertoe dat het strafbare feit de dader niet of in verminderde mate kan worden toegerekend. In het civiele recht kan in zo'n geval toerekening toch plaatsvinden op grond van de wet. Ingevolge artikel 6:165 BW wordt immers een actieve gedraging van een persoon van 14 jaar of ouder als een onrechtmatige daad aan de dader toegerekend, ook al is zij verricht onder invloed van een geestelijke of lichamelijke tekortkoming. Dit geldt zowel voor het geval dat de daad als gevolg van de tekortkoming de dader niet kan worden verweten als voor het geval dat de tekortkoming de onrechtmatigheid van de daad zelf wegneemt (iemand raakt bewusteloos en is daardoor oorzaak van een ongeval tussen anderen). Met de woorden *'een als een doen te beschouwen gedraging'* wordt tot uitdrukking gebracht dat geen aansprakelijkheid bestaat voor een als een zuiver nalaten te kwalificeren gedraging die zich buiten schuld afspeelt. Wel kan toerekening op grond van voornoemd artikel leiden tot matiging van de omvang van de schadevergoedingsverplichting ex artikel 6:109 BW en wel op grond van de aard van de aansprakelijkheid.

Ondanks niet of verminderd toerekeningsvatbaarheid toch toerekening naar civiel recht mogelijk

Kinderen jonger dan 14 jaar

Tegen kinderen die ten tijde van het plegen van het feit nog geen 12 jaar oud zijn, kan geen strafvervolging worden ingesteld (artikel 486 Sv). De ouders of voogd van 12- en 13-jarige verdachten kunnen door de benadeelde tot schadevergoeding wor-

den aangesproken in een procedure bij de burgerlijke rechter of in het kader van de strafzaak bij de kinderrechter.
Sinds 1 januari 2011[148] is het namelijk voor de benadeelde partij mogelijk in het kader van de strafprocedure een vordering in te dienen die betrekking heeft op een strafbare gedraging van verdachten van 12 en 13 jaar oud. De vordering van de benadeelde partij wordt in zo'n geval geacht te zijn gericht tegen degene die het ouderlijk gezag of de voogdij over het kind uitoefent (51g lid 4 Sv). Deze ouder(s) of voogd kunnen zich ter terechtzitting tegen de vordering verweren. De beslissing op de vordering maakt deel uit van het strafvonnis tegen de minderjarige (335 Sv), maar geldt als een veroordeling van de ouder(s) of voogd zelf (niet in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van de minderjarige verdachte) (artikel 361 lid 5 Sv).

Kinderen 12 en 13 jaar: Ouders of voogd aansprakelijk

Van toerekening wegens schuld kan geen sprake zijn bij gedragingen van een kind jonger dan 14 jaar. Dit volgt uit artikel 6:164 BW, welk artikel eigen aansprakelijkheid van kinderen tot 14 jaar uit hoofde van een onrechtmatige daad uitsluit. Wel rust op de ouders of de voogd uit hoofde van artikel 6:169 BW een risicoaansprakelijkheid voor de schade die het gevolg is van de actieve gedraging van hun kind. Zij kunnen dan ook verantwoordelijk worden gehouden voor de onrechtmatige gedraging van het kind en zijn uit dien hoofde schadeplichtig. Aansprakelijk is diegene die het ouderlijk gezag of de voogdij uitoefent (artikelen 1:245 en 1:280 BW), ook tijdens en na een echtscheidingsprocedure. In beginsel oefenen beide ouders gedurende het huwelijk gezamenlijk het gezag uit en behouden zij ook na echtscheiding van rechtswege het gezamenlijke ouderlijk gezag, tenzij de rechter anders bepaalt (artikel 1:251 lid 2 BW). De werking van dit artikel omvat dus ook de ouder die weliswaar de ouderlijke macht uitoefent, maar aan wie het kind bij voorlopige voorziening in de echtscheidingsprocedure niet is toevertrouwd.
Voor aansprakelijkheid van de ouders is niet vereist dat het kind bij hen woont. Ook wanneer het kind gedurende geruime tijd onder toezicht staat (logeeradres, kostschool, internaat, een psychiatrische inrichting) blijven de ouders aansprakelijk, waarbij zij eventueel een regresmogelijkheid hebben ten aanzien van de toezichthouder. Ingevolge artikel 6:169 BW is voor aansprakelijk-

148 Bij de inwerkingtreding van de Wet van 17 december 2009, Stb 2010, 1.

heid van de ouders voor gedragingen van kinderen tot 14 jaar wel vereist dat er sprake is van een *als een doen te beschouwen* gedraging, waaronder niet valt een zuiver nalaten van het kind dat tot schade leidt. Wil deze risicoaansprakelijkheid van de ouders intreden, dan dient bovendien beoordeeld te worden of de gedraging een toerekenbare onrechtmatige daad zou hebben opgeleverd indien deze zou zijn verricht door een volwassene. Daarbij moet volledig worden geabstraheerd van de jeugdige leeftijd van het kind dat de schade heeft toegebracht (hypothetische maatstaf).

Voor 14- en 15-jarigen geldt dat zij zelf aansprakelijk kunnen zijn voor een door hen gepleegde onrechtmatige daad, naast het feit dat ook de ouders of voogd aansprakelijk kunnen worden gehouden. Laatstgenoemden kunnen in zo'n geval echter alleen in een civiele procedure door het slachtoffer worden aangesproken, nu het strafrecht daartoe – anders dan bij de hiervoor genoemde gedragingen van 12- en 13-jarige verdachten – geen voorziening biedt. Ouders of voogd kunnen in een civiele procedure aansprakelijkheid ontlopen door aannemelijk te maken dat hun geen verwijt treft dat zij de gedraging van het kind niet hebben belet (zie artikel 6:169 lid 2 BW).

4.3.1.3 Schade

Voor de vestiging van aansprakelijkheid is voldoende dat enige schade is geleden. Aan de hand van de artikelen 6:95 BW en verder wordt vervolgens de omvang van de verplichting tot schadevergoeding vastgesteld. Voor sommige rechtsvorderingen die in het kader van een civiele procedure op grond van een onrechtmatige daad kunnen worden ingesteld (gebod, bevel, verbod) is de dreiging van schade voldoende. Voor de in het kader van de strafprocedure ingediende vordering geldt evenwel dat er aan de benadeelde partij (rechtstreeks) schade moet zijn toegebracht. De omvang van de schadevergoedingsverplichting zal later in dit hoofdstuk nog uitgebreid aan de orde komen, evenals de diverse soorten schade.

4.3.1.4 Causaal verband

Bij causaal verband wordt doorgaans een onderscheid gemaakt tussen de *vestiging* van de aansprakelijkheid en de omvang van de aansprakelijkheid (de schadevergoedingsverplichting). Voor

vestiging van de aansprakelijkheid (uit hoofde van een onrechtmatige daad) is voldoende dat tussen de daad en de geleden schade een conditio sine qua non verband bestaat. De strafrechter gaat daarbij na of de strafbare gedraging een noodzakelijke voorwaarde is voor het ontstaan van de schade, zoals de benadeelde partij die stelt te hebben geleden. Dit duidt op een logisch verband tussen de gebeurtenis en de schade. Indien aannemelijk is dat de schade zonder de strafbare gedraging niet zou zijn ingetreden, bestaat er causaal verband tussen die gedraging en de schade.

Vestiging aansprakelijkheid middels conditio sine qua non verband

Als het gaat om het vaststellen van de *omvang* van de schadevergoedingsverplichting stelt artikel 6:98 BW nadere eisen aan de causaliteit. Beoordeeld moet dan worden of de schade in een zodanig verband staat met de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid van de schuldenaar berust (het bewezen verklaarde feit) dat de schade hem, mede gezien de aard van de aansprakelijkheid en de aard van de schade, als een gevolg van deze gebeurtenis kan worden toegerekend. Deze regel wordt wel aangeduid als de leer van de redelijke toerekening en is bedoeld om de aansprakelijkheid van degene die verplicht is de door hem aan een ander toegebrachte schade te vergoeden, op een redelijke wijze te beperken. In zoverre kan artikel 6:98 BW worden gezien als een inperking van het uitgangspunt dat de volledige schade behoort te worden vergoed. Het in artikel 361 lid 2 onder b Sv neergelegde vereiste dat het moet gaan om *rechtstreeks* toegebrachte schade, betekent – naar algemeen wordt verondersteld – niet dat aan het oorzakelijk verband met de schade hogere eisen worden gesteld dan in het burgerlijke recht.

Omvang middels leer van de redelijke toerekening

Hulpregels voor beslissing toerekening schade

Bij de beantwoording van de vraag naar het causale verband als bedoeld in artikel 6:98 BW is in de literatuur een aantal deelregels ontwikkeld die helpen om in concrete gevallen te beslissen of een bepaalde schade al dan niet moet worden toegerekend.[149]

I. Naarmate het gevolg (de schade) naar ervaringsregels waarschijnlijker is en derhalve beter voorzienbaar, is toerekening

149 Zie uitgebreid Asser/Hartkamp en Sieburgh 6-II, 2009, nrs. 63-68.

eerder gerechtvaardigd en ook omgekeerd geldt: naarmate het gevolg uitzonderlijker, abnormaler of minder waarschijnlijk is, is toerekening minder aanvaardbaar.

II. Naarmate het gevolg (de schade) minder ver verwijderd is van de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid is gebaseerd, is toerekening eerder gerechtvaardigd.

III. De aard van de aansprakelijkheid en de aard van de schade kunnen meebrengen dat de schade ruim(er) of juist beperkt(er) moet worden toegerekend.

Beschermingsnorm bepaalt beschermingsomvang

Zo bepaalt – kort gezegd – het doel van de beschermingsnorm de beschermingsomvang en daarmee of toerekening van in een concreet geval geleden schade gerechtvaardigd is. In deze benadering rechtvaardigt de schending van verkeers- en veiligheidsnormen die zijn opgesteld met het oog op het voorkomen van ongevallen en daarmee dus strekken ter bescherming van leven en gezondheid, een ruime toerekening van dood- en letselschade. Als het gaat om de aard van de aansprakelijkheid geldt verder dat naarmate de schuld aan de schadeveroorzakende gebeurtenis groter is, een ruimere toerekening gerechtvaardigd zal zijn. Ook de aard van de activiteit of de gebeurtenis waarbij de schade is toegebracht kan meebrengen dat een ruimere of een minder ruime toerekening plaatsvindt.

IV. De aard van de geleden schade kan van invloed zijn op de mate waarin deze kan worden toegerekend. Zo wordt schade door dood of letsel eerder toegerekend dan zaakschade, zaakschade eerder dan schade die bestaat in extra kosten en uitgaven en schade door vermogensverlies eerder dan schade door derving van winst.

De hiervoor weergegeven deelregels zijn niet limitatief bedoeld. De rechter dient bij de vraag naar het causale verband tussen de schade en de onrechtmatige gedraging rekening te houden met alle omstandigheden van het geval.

Groepsaansprakelijkheid

Artikel 6:166 BW bevat een aanvullende regel als het gaat om het causale verband bij een onrechtmatige daad die is gepleegd

door één van tot een groep behorende personen. Indien de kans op het toebrengen van schade deze personen had behoren te weerhouden van hun gedragingen in groepsverband, zijn zij voor de (gehele) schade hoofdelijk aansprakelijk indien deze gedragingen hun kunnen worden toegerekend.

Het doel van deze bepaling is te voorkomen dat een deelnemer zich met een beroep op het ontbreken van causaal verband tussen zijn eigen gedraging en de door de benadeelde geleden schade aan mede-aansprakelijkheid zou kunnen onttrekken. Het deelnemen zelf vormt de onrechtmatige gedraging (tegenover de benadeelde) waarvan de bepaling doet vaststaan dat zij in voldoende causaal verband met de schade staat.

Vereisten voor aansprakelijkheid als deelnemer naar burgerlijk recht

Voor aansprakelijkheid van een deelnemer naar burgerlijk recht is vereist:

Handelen in groepsverband

1. dat sprake is van handelen in groepsverband.

Kans op schade had hem moeten weerhouden op te treden met de groep.

2. dat sprake is van een eigen onrechtmatige daad van de deelnemer, zijn deelneming aan de gedragingen in groepsverband moet een onrechtmatige daad opleveren, die hierin bestaat dat de kans op het toebrengen van schade hem van zijn deelneming aan de gemeenschappelijke gedragingen had behoren te weerhouden. Dit criterium impliceert dat de deelnemer wist of behoorde te begrijpen dat het groepsoptreden gevaar schiep voor het ontstaan van schade zoals die in het concrete geval is geleden. De deelnemer had de kans op het toebrengen van de schade behoren te voorzien.

Nodig is dat de gezamenlijkheid van het handelen de kans op schade vergroot, met name door het ontstaan van een sfeer die het gevaar oproept of vergroot, en dat de deelnemer die kans bewust heeft aanvaard.[150]

Deelneming in groepsverband kan worden toegerekend

3. dat zijn deelneming aan de gedragingen in groepsverband hem als een onrechtmatige daad kan worden toegerekend. Hierbij kunnen ook de artikelen 6:164 en 6:165 BW weer van belang zijn. Een geestelijke of lichamelijke tekortkoming is geen beletsel voor aansprakelijkheid van een lid van de groep.

150 Asser/Hartkamp en Sieburgh 6-IV, 2011/127.

En als toerekening niet mogelijk is omdat de deelnemer nog geen veertien jaar is, zal op grond van artikel 6:169 BW de ouder of voogd aansprakelijk kunnen worden gehouden, mits sprake is van een 'als een doen te beschouwen gedraging'.

4. dat de handeling of gedraging van de persoon die de schade rechtstreeks heeft toegebracht, een onrechtmatige daad oplevert. Voor de vraag of andere leden van de groep aansprakelijk zijn, is niet relevant of degene die de schade heeft veroorzaakt daaraan ook schuld heeft of dat de onrechtmatige gedraging hem niet kan worden toegerekend omdat hij bijvoorbeeld de leeftijd van 14 jaren nog niet heeft bereikt.

Er is sprake van onrechtmatige daad door degene die de schade rechtstreeks heeft toegebracht

Het bepaalde in artikel 6:166 BW kan worden toegepast bij een veroordeling wegens openlijke geweldpleging (artikel 141 Sr)[151] of bij deelneming aan een vechterij (artikel 306 Sr).[152] Het tweede lid van artikel 6:166 BW geeft een regeling voor het onderlinge regres tussen groepsleden. Het slachtoffer staat daar overigens verder buiten. Uitgangspunt daarbij is dat de aansprakelijke groepsleden in gelijke delen bijdragen aan de schadevergoeding, tenzij de billijkheid een andere verdeling vordert. Deze bepaling vormt een uitwerking van artikel 6:102 BW (medeschuld) en artikel 6:101 BW (eigen schuld). Uit eerstgenoemd artikel volgt immers dat in het geval twee of meer personen aansprakelijk zijn voor dezelfde schade, het slachtoffer ieder van hen kan aanspreken voor het geheel.

Onderling regres

In het kader van de vordering benadeelde partij zijn de deelnemers aan een strafbaar feit dientengevolge hoofdelijk aansprakelijk voor de schade die door dit feit is veroorzaakt. Het strafrecht kent vier soorten deelnemers: zij die een delict medeplegen, doen plegen, uitlokken en zij die aan een misdrijf medeplichtig zijn. De rechter zal in die gevallen steeds aan de hand van de hiervoor genoemde regels moeten beslissen of de gestelde schade aan de verdachte kan worden toegerekend.

151 Hoge Raad 1 juli 1998, NJ 1998, 876.

152 Hoge Raad 16 januari 2001, NJ 2001, 379.

4.3.1.5 Relativiteitsvereiste (geschonden norm moet strekken tot bescherming tegen schade)

In het civiele recht vormt niet iedere onrechtmatige daad waardoor aan een ander schade wordt toegebracht grond voor aansprakelijkheid en een verplichting tot schadevergoeding.

Relativiteitsvereiste

Vereist is namelijk dat de geschonden norm strekt tot bescherming tegen de schade zoals de benadeelde die heeft geleden. Dit wordt wel aangeduid als het relativiteitsvereiste en is neergelegd in artikel 6:163 BW.

Wanneer dit vereiste wordt toegepast op de categorie onrechtmatige daad waarbij wordt gehandeld in strijd met een wettelijke plicht - zoals het geval is bij het plegen van een strafbaar feit -, zal aan de hand van het doel en de strekking van de geschonden wettelijke norm moeten worden onderzocht tot welke personen, tot welke schade en tot welke wijze van ontstaan van de schade de met de geschonden norm beoogde bescherming zich uitstrekt. Het gaat daarbij om de objectieve strekking van de norm. Niet relevant is dus of de dader zelf bedacht was op de belangen van de benadeelde partij die de geschonden strafbepaling probeert te beschermen. Verder is van belang dat aan het relativiteitsvereiste is voldaan als de geschonden norm (de overtreden wetsbepaling) mede strekt tot bescherming tegen schade zoals de benadeelde partij die stelt te hebben geleden. Dit kan van belang zijn wanneer de norm die een overtreden strafbepaling beoogt te beschermen meerdere doeleinden heeft.

Beschermingsbereik van de overtreden strafbepaling is van belang

Bij de beoordeling van de vordering die een benadeelde partij in het kader van het strafproces heeft ingediend, is het beschermingsbereik van de overtreden strafbepaling van belang bij de vraag of sprake is van *rechtstreekse schade tengevolge van het strafbare feit* (artikel 51f lid 1 en artikel 361 lid 2 onder b Sv). (zie hierover ook paragraaf 4.2.2.2)

Tot slot is nog van belang dat het civiele recht de zogeheten correctie Langemeijer kent, die er op neerkomt dat ondanks strijd met een wettelijke norm die naar haar strekking geen bescherming biedt tegen de geleden schade, toch aansprakelijk-

heid kan bestaan omdat tegelijkertijd sprake is van schending van een zorgvuldigheidsnorm die tegen de geleden schade wel bescherming biedt. Schending van ongeschreven zorgvuldigheidsnormen kan binnen een strafprocedure geen toepassing vinden, omdat de strafrechter zich bij zijn beslissingen heeft te houden aan hetgeen de verdachte is ten laste gelegd. Illustratief is de eerder onder 4.2.2.2 genoemd uitspraak van de Hoge Raad van 7 december 1993 waarbij een omstander gehoorschade had opgelopen doordat de verdachte een gaspistool richting een ander had afgevuurd. De vordering werd door het gerechtshof niet-ontvankelijk verklaard onder de overweging dat het bewezenverklaarde feit jegens een ander persoon was gepleegd.[153] Bij de civiele rechter zou een dergelijke vordering weldegelijk kans van slagen hebben wegens schending van een zorgvuldigheidsnorm.

4.3.2 Schade

De vordering van de benadeelde partij is gebaseerd op de onrechtmatige daad zoals hiervoor omschreven. De schadevergoeding die de benadeelde partij op grond daarvan vordert moet worden beoordeeld aan de hand van Boek 6, titel 1, afdeling 10 van het Burgerlijk Wetboek. Artikel 6:95 BW bepaalt dat de schade die op grond van een wettelijke verplichting tot schadevergoeding moet worden vergoed, bestaat in vermogensschade en dat ander nadeel slechts voor vergoeding in aanmerking komt voor zover de wet op vergoeding hiervan recht geeft. Wat onder vermogensschade moet worden verstaan is in artikel 6:96 BW nader uitgewerkt. De belangrijkste wettelijke grondslag voor 'ander nadeel' is te vinden in artikel 6:106 BW.

Vermogensschade

Het gemaakte onderscheid tussen vermogensschade enerzijds en ander nadeel anderzijds is van belang voor de wijze waarop de schade wordt gewaardeerd en voorts voor de overgang van een vordering bij overlijden. Het recht op vergoeding van ander nadeel (immateriële schade) wordt beschouwd als hoogstpersoonlijk. Alleen de benadeelde zelf kan een dergelijke vordering instellen. Indien de benadeelde komt te overlijden gaat dit recht slechts onder algemene titel over op diens erfgenamen wanneer

Immateriële schade is persoonlijk en alleen overerfbaar als overledene aanspraak heeft gemaakt

153 Hoge Raad 7 december 1993, NJ 1994, 244.

de benadeelde bij leven aan de aansprakelijke persoon heeft laten weten op vergoeding aanspraak te maken (artikel 6:106 lid 2 BW).

Uitgangspunt in het Nederlands schadevergoedingsrecht is volledige schadevergoeding. Het streven is om de benadeelde zoveel mogelijk in de toestand te brengen waarin hij verkeerd zou hebben als het schadeveroorzakende feit niet was voorgevallen.[154]

4.3.2.1 Vermogensschade (artikel 6:96 BW)

Vermogensschade omvat geleden verlies en gederfde winst

Vermogensschade omvat zowel geleden verlies als gederfde winst (artikel 6:96 lid 1 BW). Aldus wordt niet alleen de daling in waarde van een object of de daling van het vermogen tot schade gerekend maar ook de winst die niet gemaakt is als gevolg van het schadeveroorzakende voorval. Een duidelijk geval van vermogensschade is zaakschade, zoals een beschadigde (of gestolen) auto of kapotte kleding. Onder geleden verlies wordt ook verstaan de kosten aan medische verzorging die iemand gemaakt heeft.[155] Deze kosten zijn aan te merken als vermogensschade. Gederfde winst is bijvoorbeeld het verlies aan arbeidsvermogen waardoor iemand inkomsten misloopt. Voor zover de werkgever loon heeft doorbetaald, is geen sprake van inkomstenderving.

Kosten die ook als vermogensschade in aanmerking komen

In artikel 6:96 lid 2 BW is voorts geregeld dat de volgende kosten ook voor vergoeding in aanmerking komen als vermogensschade:

a de redelijke kosten ter voorkoming of beperking van de schade die als gevolg van de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid berust mocht worden verwacht;
b de redelijke kosten ter vaststelling van de schade en aansprakelijkheid;

154 Asser 6-II De verbintenis in het algemeen, tweede gedeelte, nr. 31.

155 Hieronder vallen niet alleen de kosten van de behandeling zelf (al dan niet enkel bestaand uit het eigen risico van een zorgverzekering) maar ook bijkomende redelijke kosten van vervoer, eigen bijdragen medicijnen en extra kosten gemaakt in een ziekenhuis. Voor deze laatste categorie hanteert de Letstelschaderaad een standaard dagvergoeding van € 28,- (huur televisie, telefoonkosten, lectuur, extra nachtkleding, fruit, parkeerkosten bezoek, bloemetje etc.) (per 1 januari 2013, voor verblijf in een revalidatiecentrum geldt een vergoeding van € 14,-).

c de redelijke kosten ter verkrijging van voldoening buiten rechte.

Het betreft aldus meer afgeleide vormen van schade die wel te karakteriseren zijn als vermogensschade. Zoals in Asser wordt omschreven gaat het om 'enige categorieën van kosten die mede voor vergoeding in aanmerking komen en waarover zonder wettelijke bepaling in meer of mindere mate twijfel mogelijk zou zijn'.[156]

Enkele opmerkingen ten aanzien van deze categorieën:

Ad a: De hier omschreven kosten vormen het complement van de uit artikel 6:101 BW afgeleide verplichting van de benadeelde maatregelen te nemen die schade voorkomen of beperken. De ratio van de regeling is dat het alleen redelijk is van de benadeelde te verwachten zijn schade te beperken wanneer hij ook vergoeding tegemoet kan zien van de redelijke kosten die gemoeid zijn met de beperking van de schade. Een vordering ter zake de kosten van schadevoorkomende of schade beperkende maatregelen wordt onderworpen aan een dubbele redelijkheidstoets, die ook is terug te vinden bij de onder b en c genoemde categorieën; de beslissing tot het maken van de kosten moet redelijk zijn (geweest) en de hoogte van de kosten moet redelijk zijn. Het slachtoffer hoeft niet te bewijzen dat een genomen maatregel werkelijk heeft geleid tot beperking van de schade. Voldoende is dat ten tijde van het nemen van de maatregel naar redelijke verwachting de schade door de maatregel zou worden beperkt. Schade beperkende maatregelen bestaan in allerlei vormen. De kosten ervan worden concreet berekend; alleen werkelijk gemaakte kosten worden vergoed. Voor zover kosten door een verzekering worden gedekt, heeft het slachtoffer geen kosten en kan van vergoeding van die kosten geen sprake zijn.

Dubbele redelijkheidstoets bij schadevoorkomende en-beperkende maatregelen

Kosten ter beperking van de schade zullen in het kader van de vordering benadeelde partij zelden voorkomen. Een geëigend voorbeeld is de inzet van een huurvrachtauto na beschadiging van een vrachtauto waardoor verdere bedrijfsschade beperkt

156 Asser 6-II De verbintenis in het algemeen, tweede gedeelte, nr. 28.

blijft.[157] Wanneer een slachtoffer van een aanranding een judocursus gaat volgen om zijn weerbaarheid te vergroten, is voor discussie vatbaar of de kosten daarvan voor vergoeding in aanmerking komen. Indien het volgen van de cursus als een algemeen preventieve maatregel wordt beschouwd zijn de kosten niet vergoedbaar. Moet het volgen van de cursus echter worden gezien als een vorm van beperking van het aan het slachtoffer toegebrachte psychische letsel, dan komen de kosten daarvan wel voor vergoeding in aanmerking. Ook kosten ter voorkoming van de schade zullen in de praktijk bij een vordering benadeelde partij weinig voorkomen en zullen om die reden hier buiten beschouwing blijven.[158]

Algemene preventiekosten niet toe te rekenen

Opmerking verdient nog dat onder de in artikel 6:96 BW bedoelde kosten niet vallen kosten die het slachtoffer maakt om schade in het algemeen te voorkomen. Het komt nog al eens voor dat een slachtoffer van een inbraak als benadeelde partij de kosten vordert van een alarminstallatie, hang- en sluitwerk of andere maatregelen, aangebracht/genomen naar aanleiding van het strafbare feit. Deze maatregelen zijn niet als een gevolg van de onrechtmatige daad aan de dader toe te rekenen.[159] *Wanneer een slachtoffer op voorhand maatregelen heeft getroffen om bij eventuele calamiteiten de gevolgen daarvan op te vangen, bijvoorbeeld door reservematerieel in gereedheid te houden, komen alleen de kosten van de feitelijke inzet van dit reservematerieel voor vergoeding in aanmerking.*[160]

Ad b: Hierbij valt te denken aan de kosten die gemaakt worden voor het verzamelen van bewijs, expertisekosten en het inwinnen van juridisch advies. Zo kan het bijvoorbeeld gaan om de kosten die gemoeid zijn met het doen van aangifte en het ten behoeve daarvan verzamelen van gegevens, het laten opstellen van een medisch rapport of een schade-expertise. Ook kan gedacht worden aan het inschakelen van een gespeciali-

157 Nogmaals Asser 6-II De verbintenis in het algemeen, tweede gedeelte, nr. 28.

158 Zie voor voorbeelden en uitvoeriger wederom Asser 6-II De verbintenis in het algemeen, tweede gedeelte, nr. 28.

159 Parl. Gesch. Boek 6, p. 336.

160 Hoge Raad 31 maart 1950, NJ 1950, 592 en Hoge Raad 4 oktober 1957, NJ 1958, 12.

seerd bureau dat een berekening maakt ten aanzien van het verlies aan verdienvermogen. Ook voor deze kosten geldt dat de (straf)rechter dient te toetsen of de kosten in redelijkheid gemaakt zijn en of de kosten in zichzelf redelijk zijn. In de zaak die ten grondslag lag aan Hoge Raad 22 april 2008[161], ging het om het inschakelen van een bedrijf dat het strafbare feit zelf aan het licht diende te brengen (oplichting door een onjuiste schademelding aan de verzekeraar). Volgens de Hoge Raad konden deze kosten als rechtstreekse schade worden beschouwd mede gelet op het bepaalde in artikel 6:96 BW.

In geval van winkeldiefstal komt het vaak voor dat de winkelier (op instigatie van de branchevereniging, Hoofdbedrijfschap Detailhandel) met de verdachte overeenkomt dat deze laatste aansprakelijkheid erkent voor het schadebedrag in verband met de gestolen goederen en een standaardbedrag van € 181,-. Dit laatste bedrag ziet op de door de winkelier geleden 'schade door oponthoud en overlast ten gevolge van de diefstal'.[162] De winkelier draagt vervolgens de inning van dit bedrag over aan de Stichting Afrekenen met Winkeldieven. Let wel: dit betreft aldus een overeenkomst tussen de verdachte en de winkel(ier) waarbij de vordering wordt gecedeerd aan de Stichting Afrekenen met Winkeldieven. Dit maakt dat de winkelier in het kader van het strafproces niet als benadeelde partij ditzelfde bedrag kan vorderen (laat staan nakoming van de gesloten overeenkomst vorderen).

Winkelier kan rechten als benadeelde partij verliezen door cessie aan Stichting Afrekenen met Winkeldieven

Ad c: Kort gezegd vallen onder deze kosten de buitengerechtelijke kosten. Dit betreft de kosten die zijn gemaakt voordat het geding aanhangig is gemaakt (voor de vordering benadeelde partij zal dit het moment van indiening van de vordering zijn). De voorbereiding en het invullen van het voegingsformulier worden tot de gerechtelijke handelingen gerekend. De kosten die hieraan voorafgaand zijn gemaakt kunnen als buitengerechtelijk worden aangemerkt. Hierbij valt onder meer te denken aan het samenstellen van het dossier, het inwinnen van inlichtingen, het opstellen en verzenden van aanmaningen, het voeren van

161 Hoge Raad 22 april 2008, ECLI:NL:HR:2008:BB7077.

162 Zie Schadeformulier 'Afrekenen met winkeldieven' van de Stichting Afrekenen met Winkeldieven,
URL: afrekenenmetwinkeldieven.dedetailhandel.nl

inhoudelijke correspondentie en het doen van schikkingsvoorstellen en het voeren van schikkingsonderhandelingen.

Artikel 6:96 lid 3 BW regelt dat de kosten onder b en c voor vergoeding in aanmerking komen, behoudens voor zover in het gegeven geval krachtens artikel 241 Rv de regels betreffende proceskosten van toepassing zijn. De uitzondering in dit lid verwijst naar de overlap die een proceskostenveroordeling kan hebben voor wat betreft de buitengerechtelijke kosten en de kosten gemaakt ter vaststelling van de aansprakelijkheid en de schade. Aanvankelijk zijn deze kosten weliswaar buitengerechtelijk gemaakt, maar deze kunnen van kleur verschieten en daarmee onder de proceskosten vallen wanneer daadwerkelijk een vordering in rechte is ingesteld. Strikt genomen verwijst artikel 6:96 lid 3 BW naar artikel 241 Rv en niet (ook) naar artikel 592a Sv in welk laatstgenoemd artikel de proceskostenbeslissing ten aanzien van de vordering benadeelde partij is opgenomen. In de praktijk zal een en ander evenwel niet tot problemen leiden, nu evident is dat overlap in de vergoeding ex 6:96 BW en de proceskostenveroordeling voorkomen moet worden.

4.3.2.2 Ander nadeel dan vermogensschade

De wet regelt in artikel 6:106 BW de vergoeding van 'ander nadeel' dan vermogensschade.

Gevallen voor vergoeding smartengeld

Volgens artikel 6:106 lid 1 BW komt in de volgende gevallen (samengevat) vergoeding van ander nadeel in aanmerking:

a wanneer het oogmerk bestond zodanig nadeel toe te brengen (het oogmerk is gericht op smart);
b bij lichamelijk letsel, aantasting in de eer of goede naam of aantasting van de persoon op andere wijze;
c bij aantasting van de nagedachtenis van de overledene.

Ten aanzien van de vordering benadeelde partij zijn vooral de categorieën onder b genoemd van belang.[163] Zeker wanneer sprake is van lichamelijk letsel zal de vaststelling dat sprake is van ander nadeel niet op grote moeilijkheden stuiten.[164]

163 'Oogmerk zodanig nadeel toe te brengen' zal nauwelijks voorkomen. Zie voor een voorbeeld: Hoge Raad 26 oktober 2001, NJ 2002, 216.

164 Zij het dat verwacht mag worden dat ook deze vordering onderbouwd wordt en dat soms nog geen sprake is van een medische eindtoestand.

De moeilijkheid zit dan vooral in het bepalen van de omvang van de schadevergoeding. De rechter heeft hierin een grote discretionaire bevoegdheid en dient de schade naar billijkheid vast te stellen (artikel 6:106 lid 1 aanhef BW). Daarbij kunnen volgens vaste rechtspraak alle omstandigheden van het geval in aanmerking worden genomen.

Schade vaststellen naar billijkheid

Wanneer de poort naar artikel 6:106 lid 1 BW is geopend, hoeft niet te worden gedifferentieerd naar de daar genoemde aparte categorieën.[165] Met andere woorden: wanneer sprake is van een blauw oog of een verwonding mogen ook de andere niet als lichamelijk letsel te kwalificeren gevolgen worden meegewogen in de vaststelling van de omvang van de schade naar billijkheid. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het feit dat de benadeelde, onderbouwd, aanvoert dat hij als gevolg van de mishandeling slapeloze nachten heeft gehad en niet meer alleen de straat op durft. Het verweer dat deze omstandigheden geen in de psychiatrie erkend ziektebeeld opleveren, gaat in dat geval niet op.

Anders ligt het bij delicten die geen lichamelijk letsel tot gevolg hebben gehad. Denk bijvoorbeeld aan bedreiging, stalking, belediging of diefstal met geweld zonder letsel, maar ook aan zedendelicten en vrijheidsberoving zonder aanwijsbaar lichamelijk letsel. In die gevallen dient de 'poort' naar het smartengeld op een andere wijze te worden geopend.

Zonder aanwijsbaar letsel eventueel opening via aantasting eer, goede naam of aantasting persoon op andere wijze

Als van fysiek letsel geen sprake is, dient te worden bezien of sprake is van aantasting in de eer of goede naam of aantasting van de persoon op andere wijze (in de zin van artikel 6:106 lid 1 onder b BW).[166]

Voor de toewijsbaarheid van een vordering gebaseerd op de aantasting van de persoon op andere wijze is volgens de Hoge

165 Zie de annotatie van S.D. Lindenbergh bij Hoge Raad 29 juni 2012ECLI:NL:HR:2012:BW1519 in JA 2012, 147.

166 Zie hierover uitgebreid De emancipatie van psychisch letsel in privaatrecht en strafrecht, S.D. Lindenbergh en S. Riege, Trema nr. 5, 2012, p. 163.

Raad[167] het uitgangspunt dat de benadeelde geestelijk letsel heeft opgelopen. Een 'enkel psychisch onbehagen' of een zich gekwetst voelen is niet genoeg.[168] Het dient te gaan om een 'in de psychiatrie erkend ziektebeeld'[169] althans de benadeelde zal 'voldoende concrete gegevens moeten aanvoeren waaruit kan volgen dat in verband met de omstandigheden van het geval een psychische beschadiging is ontstaan waartoe nodig is dat naar objectieve maatstaven het bestaan van geestelijk letsel is of had kunnen zijn vastgesteld.'[170] Samengevat kan worden gezegd dat een vordering tot vergoeding van immateriële schade gebaseerd op een 'aantasting op andere wijze' wegens geestelijk letsel alleen toewijsbaar is wanneer sprake is van een aan de hand van objectieve maatstaven vast te stellen psychische beschadiging, daaronder begrepen een in de psychiatrie erkend ziektebeeld.

Aantasting van persoon op andere wijze beoordelen aan de hand van objectieve maatstaven

De Hoge Raad heeft bepaald dat op dit uitgangspunt uitzonderingen kunnen worden aanvaard in verband met de bijzondere ernst van de normschending en de gevolgen daarvan voor het slachtoffer.[171] Denk bijvoorbeeld aan verkrachting waarbij niet per se lichamelijk letsel ontstaat noch geestelijk letsel als hiervoor bedoeld. In dat geval is vergoeding van immateriële schade toch mogelijk in verband met de bijzondere ernst van de normschending en de gevolgen hiervan voor het slachtoffer. Het strafbare feit vormt een dusdanig ernstige inbreuk op een fundamenteel recht (i.c. het zelfbeschikkingsrecht en de lichamelijke integriteit) dat dit in zichzelf als aantasting van de persoon op andere wijze dient te worden beschouwd. Daarmee kan ook zonder dat sprake is van een in de psychiatrie erkend ziektebeeld vergoeding van smartengeld aan de orde zijn.[172] In de literatuur

Uitzondering in het geval van ernstige inbreuk op een fundamenteel recht

167 Hoge Raad 29 juni 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW1519, JA 2012, 147 m.nt. Lindenbergh.

168 Hoge Raad 13 januari 1995, NJ 1997, 366, m.nt. C.J.H. Brunner en Hoge Raad 21 februari 1997, NJ 1999, 145, m.nt. C.J.H. Brunner).

169 Hoge Raad 22 februari 2002, NJ 2002, 240, m.nt. J.B.M. Vranken.

170 Hoge Raad 9 mei 2003, NJ 2005, 168, m.nt. W.D.H. Asser.

171 Hoge Raad 29 juni 2012,ECLI:NL:HR:2012:BW1519, JA 2012, 147 m.nt. S.D. Lindenbergh.

172 Hoge Raad 9 juli 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO7721, NJ 2005, 391, m.nt. J.B.M. Vranken.

wordt deze grond ook wel aangeduid als schending van een persoonlijkheidsrecht. [173]

Opmerking verdient wel dat de Hoge Raad vergoeding van ander nadeel dan vermogensschade in zo'n geval uitdrukkelijk als uitzondering op de hoofdregel formuleert en dat dit ook overigens past in het gesloten stelsel waarin vergoeding van immateriële schade aan de orde kan komen. *Dat betekent dat een zekere terughoudendheid op haar plaats is en dat niet alles wat de persoon onaangenaam raakt, kan worden aangemerkt als persoonsaantasting die recht geeft op vergoeding van immateriële schade.*[174]

Belediging

Belediging zal recht kunnen geven op vergoeding van immateriële schade wegens een aantasting van de eer of goede naam als genoemd in artikel 6:106 lid 1 onder b BW die op zichzelf als een aantasting in de persoon kan worden aangemerkt.[175]

Een laatste moeilijkheid die bespreking verdient, is of het verlies van zeer dierbare foto's door de diefstal van een laptop voor vergoeding in aanmerking komt als ander nadeel dan vermogensschade. Voor een slachtoffer dat door de diefstal van de laptop geen beschikking meer heeft over de foto's van bijvoorbeeld de geboorte van een kind zal dit wel degelijk als een bijzonder groot verlies worden beschouwd. Evenwel zal het verlies niet snel gekwalificeerd kunnen worden als een van de gevallen genoemd in artikel 6:106 lid 1 BW, tenzij kan worden aangetoond dat de verdachte het oogmerk had zodanig nadeel toe te brengen. Dit lijkt in veel gevallen echter een onmogelijke opgave nu doorgaans het opzet gericht was op het zich toe-eigenen van de laptop en de verdachte niet zozeer de foto's wilde wegmaken om daarmee de benadeelde schade te berokkenen.

173 S.D. Lindenbergh, Smartengeld, diss. Leiden 1998, p. 151 en A.J. Verheij, Vergoeding van immateriële schade wegens aantasting in de persoon, diss. VU 2002, p. 35.

174 Aldus a.w. S.D. Lindenbergh, diss. Leiden 1998, p. 130 e.v.

175 Parl. Gesch. Boek 6, p. 380 en Hoge Raad 4 oktober 2013, ECLI:NL:HR:2013:851.

4.3.2.3 Schadevergoeding bij overlijden

Kosten levensonderhoud en lijkbezorging

Artikel 6:108 BW geeft een regeling voor kosten die nabestaanden kunnen vorderen als gevolg van het overlijden van iemand ten gevolge van een gebeurtenis waarvoor een ander jegens hem aansprakelijk is. Het artikel geeft een limitatieve opsomming van personen die een vordering kunnen instellen en van hetgeen kan worden gevorderd. Kort samengevat kunnen naasten die door de overledene (deels) in hun levensonderhoud werden voorzien deze kosten vorderen. Voorts kan degene die de kosten voor de lijkbezorging heeft gedragen deze kosten van de aansprakelijke vorderen.

Ingevolge artikel 51f lid 2 Sv kunnen de personen genoemd in artikel 6:108 leden 1 en 2 BW zich ook als benadeelde voegen in het strafproces indien het slachtoffer *als gevolg van het strafbare feit* is overleden. Het gaat dan om de genoemde kosten van levensonderhoud en lijkbezorging.

Een nabestaande kan voorts als erfgenaam onder algemene titel een vordering van het slachtoffer verkrijgen. Dit betreft dan een vordering voor schade veroorzaakt bij het (inmiddels overleden) slachtoffer waarvoor een derde aansprakelijk is. Doordat deze vordering onder algemene titel overgaat op de erfgenaam treedt deze erfgenaam in de positie van de overledene en is de derde aansprakelijk voor deze schade jegens de erfgenaam. Vermogensschade gaat onder algemene titel over. Voor ander nadeel (immateriële schade) geldt als voorwaarde dat de overledene bij leven kenbaar heeft gemaakt hierop aanspraak te willen maken (artikel 6:106 lid 2 BW). In gevallen waarin het slachtoffer direct is overleden en hiertoe de kans niet heeft gehad, zal dit tot onverkwikkelijke uitkomsten kunnen leiden.

Vordering overgegaan onder algemene titel

Op grond van artikel 51f lid 2 Sv kan de erfgenaam zich voor deze onder algemene titel verkregen vordering voegen in het strafproces wanneer het slachtoffer *als gevolg van het strafbare feit* is overleden. Wanneer het slachtoffer later, door een andere oorzaak, is overleden, kan de nabestaande zich niet voegen als benadeelde voor de door hem onder algemene titel verkregen vordering. Blijkens een arrest van de Hoge Raad[176] is in een der-

176 Hoge Raad 19 april 2005, ECLI:NL:HR:2005:AS9225.

gelijk geval geen sprake van rechtstreekse schade in de zin van artikel 51f lid 1 Sv. Van rechtstreekse schade is sprake indien iemand is getroffen in het belang dat door de overtreden strafbepaling wordt beschermd. In het algemeen beschermen strafbepalingen niet het belang van rechtsopvolgers noch dat van derde belanghebbenden, zodat doorgaans alleen het slachtoffer zelf zich als benadeelde partij kan voegen in het strafproces.[177].

Concluderend kan gesteld worden dat nabestaanden in het strafproces deels voor zichzelf (levensonderhoud en lijkbezorging) en deels op basis van de door hen onder algemene titel verkregen rechten van het slachtoffer (doorgaans vermogensschade en in sommige gevallen immateriële schade) een vordering kunnen instellen. Voorwaarde voor deze laatste categorie is wel dat het slachtoffer als gevolg van het strafbare feit is overleden (artikel 51f lid 2 Sv). Wanneer het slachtoffer later, door een andere oorzaak, is overleden, kunnen de nabestaanden zich niet in het strafproces voegen als benadeelde partij.

Bij de begroting van de kosten voor levensonderhoud heeft de wetgever onderscheid gemaakt naar gehuwde of geregistreerde partners, kinderen en andere gezinsleden. Veelal zal een berekening dienen te worden gemaakt op basis van de hypothetische situatie dat het slachtoffer niet zou zijn overleden, de huidige en toekomstige situatie waarbij diverse componenten een rol spelen zoals de behoeftigheid van kinderen en de financiële situatie toen, nu en in de toekomst. In dat verband kunnen zich vragen voordoen als wat onder kosten van huishoudelijke hulp dient te worden verstaan en wat voor vergoeding in aanmerking komt.

Toekomstige schade vaak onevenredig belastend

Veelal zal de begroting zich uitstrekken tot toekomstige schade die afhankelijk is van een groot aantal variabelen. Om die reden zal van een dergelijke vordering al snel gezegd kunnen worden dat deze onevenredig belastend is. Daarmee is overigens niet gezegd dat de strafrechter zich niet aan zo'n schadebegroting zou mogen wagen, maar hij dient daarbij wel onder ogen te zien dat in de sectie civiel dergelijke zaken vaak meervoudig door gespecialiseerde letselschadekamers worden afgedaan en waar

177 Kamerstukken II 1989-1990, 21 345, nr. 3, p. 11.

bij beide partijen zich doorgaans door gespecialiseerde advocaten (hebben) laten bijstaan.[178]

Kosten lijkbezorging

Een aparte categorie in artikel 6:108 lid 2 BW vormen de kosten van de lijkbezorging. In haar algemeenheid heeft degene die deze kosten heeft gedragen een eigen vorderingsrecht jegens de aansprakelijke/de verdachte. Het moet gaan om in redelijkheid gemaakte kosten gelet op de omstandigheden waarin de overledene leefde. Aldus komen voor vergoeding in aanmerking de kosten voor een passende begrafenis of crematie en de uitvaartplechtigheid, inclusief de kosten van bloemen, rouwkaarten, ontvangst na de plechtigheid en dergelijke. Ook zouden hieronder kunnen vallen de kosten voor repatriëring van het stoffelijk overschot.

4.3.2.4 Nabestaanden en immateriële schade; affectieschade

Affectieschade niet aanvaard in wetgeving

Artikel 6:108 BW geeft een zelfstandige regeling voor schadevergoeding voor nabestaanden. Dit leidt ertoe dat schade buiten de in dit artikel geregelde gevallen, niet voor vergoeding in aanmerking komt. Zo hebben nabestaanden geen recht op smartengeld wegens het verdriet dat het overlijden van een naaste bij henzelf heeft veroorzaakt. Een wetsvoorstel dat voorzag in de vergoeding van een forfaitair bedrag voor deze zogenaamde affectieschade is na een wetgevingstraject van ruim 7 jaar in maart 2010 afgewezen door de Eerste Kamer. Aldus is voor een zelfstandige vordering van nabestaanden voor zogenaamde affectieschade geen ruimte. Als uiteengezet in de vorige paragraaf is het wel mogelijk dat nabestaanden zich voegen voor onder algemene titel verkregen vorderingen van het overleden slachtoffer. Voorwaarde voor de overgang onder algemene titel van de smartengeldvordering (van het slachtoffer zelf) is wel dat het slachtoffer bij leven aan de verdachte heeft medegedeeld aanspraak te maken op de vergoeding hiervan (artikel 6:106 lid 2 BW).[179]

178 Zie voor rechterlijke ervaringen uit het civiele: R.A. Dozy en J.M. Willink, Lessen uit 'letsels' – een kijkje in de keuken van de rechter, TVP 2007, nummer 4, p. 125 e.v. en voor een overzicht van enkele arresten over de materie: R.P. Wijne, Rubriek 'rechtspraak', Overlijdensschade, TVP 2008, nummer 4, p. 140 e.v.

179 Terecht merkt Van der Helm op dat dit moeilijk is voor te stellen in een geval van moord of doodslag (J.J. van der Helm, De immaterieel benadeelde partij in het strafproces, Trema 2006, nr. 7, p. 300).

4.3.2.5 Shockschade[180]

Confrontatie met een schokkende gebeurtenis kan leiden tot psychische aandoeningen die vermogensschade en ander nadeel veroorzaken. Dit betreft dus schade bij anderen dan het 'directe' slachtoffer. Sinds het Taxibus-arrest[181] komt deze zogenoemde shockschade onder omstandigheden voor vergoeding in aanmerking. Er moet sprake zijn van een in de psychiatrie erkend ziektebeeld voortvloeiend uit een hevige emotionele schok door het waarnemen van het misdrijf of door de directe confrontatie met de ernstige gevolgen ervan. Reeds diverse malen heeft de Hoge Raad geoordeeld dat de beoordeling of sprake is van shockschade niet eenvoudig van aard is en daarmee de benadeelde niet-ontvankelijk verklaard.[182] Ondanks het thans geldende criterium van de onevenredige belasting van het strafgeding, is het de vraag of een nader onderzoek naar het bestaan van een in de psychiatrie erkend ziektebeeld ook niet al snel die onevenredige belasting zal opleveren.

Taxibus-arrest

Shockschade niet eenvoudig van aard

Overigens dient de vraag zich aan of shockschade kan worden aangemerkt als schade die de benadeelde rechtstreeks als gevolg van het bewezenverklaarde feit heeft geleden. De wetgever heeft met het vereiste van rechtstreeksheid immers willen aangeven dat de benadeelde moet zijn getroffen in een belang dat door de overtreden strafbepaling wordt beschermd (zie ook 4.2.2.2 en 4.3.2.3). Dit zal ten aanzien van omstanders die geconfronteerd worden met een gruwelijk misdrijf niet zonder meer het geval zijn. Zo oordeelde de Hoge Raad dat de moeder die vergoeding van de schade aan haar woning (bloedspatten op de muur) vorderde wegens de poging tot doodslag op haar zoon in haar woning, niet-ontvankelijk was in de vordering, nu er geen sprake was van rechtstreekse schade. Immers de overtreden norm strekt niet tot bescherming van enig belang van de

180 Zie uitgebreid over dit onderwerp: A.H. Sas, Strafrecht voor civilisten deel II: over de gewijzigde Wet schadefonds geweldsmisdrijven en nog enkele opmerkingen over schadeverhaal via het strafproces, Tijdschrift voor Personenschade, 2012, afl. 2, p. 53; S.D. Lindenbergh, Smartengeld, tien jaar later, Deventer: Kluwer 2008, p. 44 e.v.

181 Hoge Raad 22 februari 2002, NJ 2002, 240, m.nt. J.B.M. Vranken.

182 Hoge Raad 20 december 2005, ECLI:NL:HR:2005:AU5435; Hoge Raad 10 april 2007, ECLI:NL:HR:2007:AZ5670, NJ 2007, 223; .Hoge Raad 3 juli 2007, ECLI:NL:HR:2007:BA5624, NJ 2007, 413.

moeder en is alleen gepleegd tegen de zoon.[183] Weliswaar was de moeder niet geconfronteerd met de schokkende gebeurtenis zelf en vorderde zij enkel de schade aan haar woning als gevolg hiervan, de redenering voor wat betreft de rechtstreeksheid zal ook opgaan voor shockschade. De overtreden norm (bijvoorbeeld doodslag) strekt niet ter bescherming van de belangen van de moeder die ongelukkigerwijs de moord ziet gebeuren, maar strekt ter bescherming van het belang van het kind.

4.3.2.6 Begroting van schade

Uitgangspunt in het schadevergoedingsrecht is dat de volledige schade wordt vergoed. Hierop bestaan vele uitzonderingen, waarvan de belangrijkste (voordeelsverrekening, eigen schuld en matiging) hierna nog aan de orde zullen komen. Juridisch gezien dient de rechter eerst de schade te begroten om vervolgens toe te komen aan de vraag welk bedrag met inachtneming van genoemde leerstukken in het concrete geval moet worden toegewezen. De eisende partij dient feiten te stellen waaruit kan worden afgeleid dat het gaat om een geval waarin krachtens de wet recht op vergoeding van die schade bestaat. Opmerking verdient dat ten aanzien van het bestaan en de omvang van de schade in beginsel de gewone bewijsregels blijven gelden, waarbij de rechter ingevolge artikel 6:97 BW bevoegd is de schade te begroten op de wijze die met de aard van deze schade in overeenstemming is, of de schade te schatten indien deze niet nauwkeurig kan worden vastgesteld.[184] Voor smartengeld geeft artikel 6:106 BW aan dat de begroting van de schade naar billijkheid wordt vastgesteld.

Wijze van begroting volgens de Hoge Raad

Voor de praktijk van de vordering benadeelde partij zijn deze bepalingen van groot belang. Veelal zal doordat het strafbare feit in de strafprocedure bewezen wordt geacht, voldoende zijn komen vast te staan dat voldaan is aan de voorwaarden voor het bestaan van schade. De Hoge Raad[185] verwoordt het als volgt: *"Het is voldoende voor toewijzing van een vordering tot schadevergoeding dat feiten worden gesteld en komen vast te staan waaruit in het algemeen het geleden zijn van schade kan worden*

183 NJ 1998, 54.

184 Hoge Raad 27 november 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH2162, rov. 4.11.3.

185 Hoge Raad 28 juni 1991, NJ 1991, 746.

afgeleid. Alsdan staat het de rechter vrij om, mede in aanmerking genomen de aard van de schade, zonder nader bewijs aannemelijk te achten dat schade is geleden en de omvang hiervan vervolgens te schatten."

Wanneer het volledig te betalen bedrag wordt geschat, zal het meer gevorderde dienen te worden afgewezen.

4.3.2.6.1 Begroting zaakschade

In gevallen van zaaksbeschadiging is uitgangspunt dat de eigenaar door die beschadiging een nadeel in zijn vermogen lijdt dat gelijk is aan de waardevermindering die de zaak heeft ondergaan. Volgens vaste rechtspraak zal het geldbedrag waarin deze waardevermindering kan worden uitgedrukt in het algemeen gelijk zijn aan de – naar objectieve maatstaven berekende – kosten die met het herstel zijn gemoeid. De aard van zodanige schade rechtvaardigt dat de rechter bij het begroten daarvan in beginsel abstraheert van omstandigheden die de bijzondere situatie van de benadeelde eigenaar betreffen.

Zaakschade middels abstracte begroting

De reden voor deze wijze van benadering is de efficiënte en snelle afwikkeling van veelvoorkomende schades.[186] Deze "abstracte" begroting heeft als voordeel voor het slachtoffer dat hij niet hoeft aan te tonen dat hij de zaak heeft laten repareren. Bij dergelijke zaken behoeft dus geen bewijs te worden overgelegd dat daadwerkelijk tot reparatie is overgegaan; wel moet de omvang van de (redelijke) reparatiekosten aannemelijk worden gemaakt. Een offerte kan volstaan. Sterker: een bon is in het geheel niet nodig[187], zij het dat voor de onderbouwing, zeker van hogere bedragen, een offerte of bon zeer handzaam kan zijn. Dit geldt te meer wanneer de hoogte van de schadepost wordt betwist. Wanneer een bon ontbreekt, kan de rechter de schade schatten (artikel 6:97 BW).

Onderbouwing met bonnen niet noodzakelijk

186 Denk aan de blikschade aan auto's waarbij verzekeraars een geheel geautomatiseerd systeem hebben om tot de vaststelling van de herstelkosten te komen (Audatex).

187 Hoge Raad 3 januari 1995, NJ 1995, 274 waarin is bepaald dat wet niet vereist dat de rechter de schade slechts zou kunnen vaststellen aan de hand van schriftelijk bewijs.

Wanneer daadwerkelijk tot herstel van de zaak is overgegaan, dient wel te worden bezien of de zaak van de benadeelde hierdoor niet in waarde is toegenomen ten opzichte van het moment vlak voor het schadeveroorzakende geval. Daarmee kan, indien redelijk, eventueel rekening worden gehouden bij de hoogte van de aan de benadeelde toe te wijzen schadevergoeding. Andersom kan ook na herstel een waardeverlies blijven bestaan: een herstelde auto is minder waard dan een vergelijkbare auto die geen schade heeft geleden. Dit verschil komt ook voor vergoeding in aanmerking.

Wanneer de herstelkosten de dagwaarde van het object overschrijden is deze economisch total loss. In dat geval zal de dagwaarde (marktwaarde) als schade gelden. Ditzelfde geldt wanneer een zaak zich niet goed laat repareren (een kapot kledingstuk bijvoorbeeld).

Begrenzing in dag(markt)waarde van het object

Wanneer informatie ontbreekt over de prijs van een vergelijkbare zaak op de markt, kan worden gekeken naar de vervangingswaarde. Vaak zal dan de nieuwprijs van een vergelijkbare zaak worden genomen om daar vervolgens een percentage van af te trekken (nieuw voor oud). De redenering hierachter is dat de benadeelde bij het verkrijgen van een nieuwe zaak er op vooruit gaat en dit voordeel niet voor vergoeding in aanmerking komt.

Ook ten aanzien van de vervangingswaarde is het zo dat de benadeelde niet daadwerkelijk tot vervanging van de zaak hoeft te zijn overgegaan, wil hij schadevergoeding kunnen krijgen. Sommige zaken worden niet minder waard door het enkele verloop van tijd. Denk bijvoorbeeld aan antiek, zeldzame munten en schilderijen. In die gevallen zal de rechter de waarde moeten schatten, waarbij een taxatierapport of aankoopbon zeer handzaam zal zijn.

Kosten gemis en afhandelen van de schade

Voorts komen voor vergoeding in aanmerking de kosten die het gemis van een zaak met zich brengt. Te denken valt aan kosten van een vervangend voertuig, telefoonkosten, verlies van inkomsten, maar ook aan het doorlopen van een abonnement waarvan geen gebruik meer kan worden gemaakt (bijvoorbeeld bij een gestolen telefoon). Deze kosten worden concreet begroot en komen alleen voor vergoeding in aanmerking wanneer de kosten

in redelijkheid zijn gemaakt en de kosten zelf redelijk zijn. Tijd die wordt besteed aan het afhandelen van schade, het doen van aangifte en dergelijke komt in beginsel niet voor vergoeding in aanmerking tenzij daardoor daadwerkelijk inkomsten zijn gederfd, hetgeen voldoende aannemelijk moet worden gemaakt.

Wanneer een benadeelde partij een ondernemer is, betekent dit doorgaans dat over de omzet omzetbelasting dient te worden betaald. Deze BTW rekent de ondernemer door aan degenen die zijn goederen of diensten afnemen. Anderzijds kan de ondernemer de betaalde BTW over ingekochte diensten en goederen terugvragen bij de belastingdienst. De schade die een ondernemer lijdt bestaat aldus uit het schadebedrag exclusief de omzetbelasting aangezien hij deze omzetbelasting terugkrijgt van de belastingdienst. Wanneer de gevorderde schadevergoeding feitelijk nakoming van een overkomst betreft, zoals bij oplichting de betaling van een geleverde dienst, zal de fiscus over deze schadevergoeding omzetbelasting heffen. In een dergelijk geval zal het schadebedrag mede omvatten de afgedragen of af te dragen BTW.

BTW

Voor alle andere benadeelden, die geen BTW bij de belastingdienst kunnen terugvragen, geldt dat de toegewezen schadebedragen inclusief omzetbelasting zijn.

4.3.2.6.2 Begroting nog niet ingetreden schade

De benadeelde is gerechtigd een vergoeding te vragen van schade die hij bij het instellen van de vordering in de toekomst nog zal lijden. Ingevolge artikel 6:105 BW kan de begroting van nog niet ingetreden schade bij voorbaat geschieden. Het gaat daarbij om schade die de benadeelde in de toekomst nog zal lijden tengevolge van de reeds gepleegde onrechtmatige daad. Denk bijvoorbeeld aan iemand die door de gedraging van een ander zodanig wordt verwond dat hij zijn gehele leven arbeidsongeschikt zal blijven; deze persoon lijdt een vele jaren voortdurende schade bestaande uit toekomstige dokters- en verplegingskosten en ten gevolge van de te verwachten langdurige arbeidsongeschiktheid nog te derven loon. Dergelijke (in de toekomst) doorlopende schade moet worden vastgesteld naar redelijke verwachting en na afweging van de goede en de kwade kansen.

Toekomstige (doorlopende) schade naar redelijke verwachting en afweging van kansen

Toekomstige schade kan worden vastgesteld op een gekapitaliseerd bedrag ineens, maar de rechter kan ook veroordelen tot periodiek uit te keren bedragen.

De vaststelling van dit type schade is meestal niet zo eenvoudig en vergt vaak bijstand van deskundigen (medisch specialist, arbeidsdeskundige, rekenkundige), zodat bij een dergelijke vordering al snel de vraag rijst of deze zich leent voor de behandeling in het kader van het strafproces. Niettemin kan de strafrechter ermee te maken krijgen, met name wanneer de benadeelde partij de schade splitst en vergoeding van een deel van de schade vordert in het kader van het strafproces. Overigens staat het de strafrechter vrij schadevergoeding toe te wijzen tot een bedrag dat hij in elk geval aannemelijk acht.

4.3.2.6.3 Begroting immateriële schade

Immateriële schade begroten naar billijkheid

Wanneer de rechter op grond van de vastgestelde feiten van oordeel is dat sprake is van immateriële schade als bedoeld in artikel 6:106 BW, dient hij deze te begroten. De hoogte van het toe te wijzen smartengeld vinden veel strafrechters in het kader van de vordering benadeelde partij een lastig te beantwoorden vraag. Smart laat zich immers moeilijk in geld uitdrukken en geen enkel geval is hetzelfde. In veel gevallen zal de benadeelde partij een concreet bedrag hebben gevorderd. Dit is tevens het maximaal toe te wijzen bedrag, zoals dat geldt voor elke civiele vordering die op geld is gewaardeerd.

De rechter dient de schade te begroten op de wijze die het meest met de aard ervan in overeenstemming is, aldus artikel 6:97 BW. Immateriële schade dient daarbij, zo volgt uit artikel 6:106 BW, naar billijkheid te worden begroot. De rechter kan deze schade schatten. Bij de begroting heeft de rechter dus een grote vrijheid en mag hij rekening houden met alle omstandigheden van het geval. Deze discretionaire bevoegdheid gaat zelfs zo ver dat de rechter tot het oordeel kan komen om geen schadevergoeding toe te kennen.[188]

188 Hoge Raad 27 april 2001, NJ 2002/91, m.nt. C.J.H. Brunner; TVP 2001, p. 109-110, m.nt. G.J.M. Verburg; NTBR 2001/7, p. 388-389, m.nt. T. Starren.

De Hoge Raad heeft in meerdere arresten een kader ontwikkeld waarbinnen de begroting van het smartengeld dient te geschieden.

Allereerst moet de rechter bij de begroting letten op de bedragen die door Nederlandse rechters in vergelijkbare gevallen zijn toegekend, daaronder begrepen de maximaal toegekende bedragen, met inachtneming van de geldontwaarding.[189] Daarnaast mag de rechter acht slaan op ontwikkelingen in het buitenland[190] maar deze ontwikkelingen zijn niet beslissend voor het in Nederland toe te kennen bedrag.[191] Door diverse auteurs is aan de orde gesteld dat het hiervoor genoemde kader een conserverende werking heeft voor de bedragen die in Nederland aan smartengeld worden toegekend en dat deze bedragen niet worden gecorrigeerd met de geldontwaarding[192] en niet in de pas lopen met de ontwikkelingen in de landen om ons heen.[193]

Begroting smartengeld vereist beoordeling vergelijkbare gevallen

In 2011 kende de rechtbank Den Bosch aan een echtpaar dat als gevolg van opzettelijke brandstichting twee kinderen had verloren en ook zelf ernstig letsel had opgelopen een immateriële schadevergoeding van in totaal € 220.000,- toe[194]; in 2012 heeft de rechtbank Den Haag in het kader van de strafprocedure een schadevergoeding van € 150.000,- aan immateriële schade toegekend aan het slachtoffer dat door de verdachte met zwavelzuur was overgoten en daarmee op gruwelijke wijze voor het leven is verminkt.[195] Dit zijn echter uitschieters als het gaat om de hoogte van toe te kennen immateriële schadevergoeding.

189 Hoge Raad 27 april 2001, NJ 2002/91.

190 Zowel in Engeland als in Duitsland zijn zeer uitgebreide naslagwerken beschikbaar die zeer gedetailleerd omschrijven binnen welke bandbreedte bepaald letsel op geld gewaardeerd moet worden.

191 Hoge Raad 8 juli 1992, NJ 1992, 714 en Hoge Raad 17 november 2000, NJ 2001, 215.

192 Onder andere N. Frenk en C. van Dam, Stagnerende smartengeldbedragen, NJB 2012, afl. 40, p. 2819 e.v.; T. Hartlief, Smartengeld in Nederland anno 2012: tijd voor een steen in stilstaand water?, voorwoord bij Smartengeldgids 2012; G.J.M. Verburg, Vaststelling van smartengeld, blz.128.

193 S.D. Lindenbergh, Smartengeld tien jaar later, Kluwer, 2008, p. 75.

194 Rechtbank 's-Hertogenbosch 3 augustus 2011, ECLI:NL:RBOBR:2011:BR4888.

195 Rechtsbank 's-Gravenhage 8 mei 2012, ECLI:NL:RBDHA:2012:BW5092.

Hoewel de hoogte van het gevorderde bedrag niet noodzakelijkerwijs iets zegt over de ingewikkeldheid van de vordering, laat de praktijk zien dat de strafrechter in het kader van de vordering benadeelde partij niet snel tot het toewijzen van zulke hoge bedragen overgaat. Van een dergelijke vordering wordt vaak geoordeeld dat het een onevenredige belasting van het strafgeding vormt, terwijl het nog maar de vraag is of dat oordeel wel terecht is. Gevalsvergelijking is ook voor de strafrechter van belang. Het probleem met gevalsvergelijking is echter dat de strafrechter doorgaans de toekenning van een bepaald bedrag aan smartengeld nauwelijks motiveert. Voorts zullen weinig strafrechters een uitspraak uitsluitend vanwege de vordering benadeelde partij ter publicatie aanbieden op rechtspraak.nl. Uiteraard klemt dit het meest in het kader van politierechterzittingen, welke uitspraken zich niet voor publicatie lenen nu deze behoudens hoger beroep niet of nauwelijks schriftelijk worden uitgewerkt.

(Nog) geen oriëntatiepunten voor smartengeld

In dit boek is bewust afgezien van het opstellen van een eigen lijstje of systeem ten aanzien van de hoogte van het smartengeld. Elk lijstje geeft aanleiding voor discussie en de vaak gecompliceerde werkelijkheid laat zich nu eenmaal moeilijk in een (beperkt) aantal categorieën dwingen. Reeds bestaande lijsten en overzichten kunnen de strafrechter wel aanknopingspunten bieden om de verzochte bedragen in onderling verband te wegen en vast te stellen. Hierbij kan vooral worden gedacht aan de Smartengeldgids, die driejaarlijks wordt uitgegeven door de ANWB, nu daarin het uitgangspunt bij begroting van immateriële schade gevalsvergelijking is.

Smartengeldgids (ANWB)

Voorts kan ook gekeken worden naar de Letsellijst van het Schadefonds Geweldsmisdrijven om de onderlinge zwaarte van bepaalde zaken met elkaar te kunnen wegen, zij het dat deze lijst bedoeld is voor de toekenning en hoogte van de uitkeringen door het Schadefonds. Hieronder zal nader in worden gegaan op de Smartengeldgids en de Letsellijst.

Letsellijst Schadefonds Geweldsmisdrijven

Tot slot zal ook aandacht worden besteed aan BOS-schade, omdat het Openbaar Ministerie dit systeem hanteert teneinde in veel voorkomende zaken vast te stellen tot welk schadebedrag het een vordering ondersteunt.

Smartengeldgids

De uitspraken in de Smartengeldgids zijn onderverdeeld in vijf hoofdgroepen: smartengeld bij niet-letsel, smartengeld na medische fout, smartengeld na ongeval, smartengeld na mishandeling en smartengeld na voeging. Binnen deze hoofdgroepen kunnen vervolgens zeven letselschadecategorieën worden onderscheiden: gering letsel, licht letsel, matig letsel, ernstig letsel, zwaar letsel, zeer zwaar letsel en uitzonderlijk zwaar letsel.

Elke uitspraak omvat een (summiere) beschrijving met daarbij het toegekende bedrag alsmede het geïndexeerde bedrag. De moeilijkheid bij het gebruik van de Smartengeldgids is dat vaak onduidelijk blijft welk bedrag is gevorderd voor welke schadepost en wat de onderbouwing was. Vervolgens blijkt zelden welke de overwegingen van de rechter waren om te komen tot toewijzing van een bepaald bedrag. In die zin is de Smartengeldgids een grofmazig instrument en lastig te gebruiken als het gaat om gevalsvergelijking, terwijl gevalsvergelijking wel de maatstaf is die de rechter dient te hanteren bij de begroting van immateriële schade.

Smartengeldgids – grofmazig voor gevalsvergelijking

Letsellijst

De Letsellijst is opgesteld door het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Om in aanmerking te komen voor een vergoeding door het Schadefonds dient een geweldsmisdrijf ernstig lichamelijk of psychisch letsel te hebben veroorzaakt. Voorts is het Schadefonds gebonden aan een maximaal uit te keren bedrag (voor materiële schade een bedrag van € 25.000,- en immateriële schade een bedrag van € 10.000,-). Dit betekent dat alle bedragen zijn afgeleid van de hoogst mogelijke uitkering. Met andere woorden: voor de zwaarste gevallen wordt een vergoeding van € 10.000,- toegekend en in minder zware gevallen een lager bedrag gerelateerd aan de onderlinge verhouding met andere gevallen. De lijst bevat acht categorieën (schalen) van letsel oplopend in zwaarte.

Letsellijst – afgeleid van hoogst mogelijke uitkering Schadefonds

De Letsellijst geeft een handvat om de zwaarte van een bepaald letsel te wegen, maar niet zozeer om de hoogte van een schadebedrag aan te relateren gelet op de beperking die de lijst kent, omdat het Schadefonds tegemoetkomingen verstrekt en geen schadevergoedingen, gebaseerd op het civielrechtelijke uitgangspunt van volledige vergoeding.

BOS-schade

BOS-schade – Gericht op veel voorkomende feiten

Het Openbaar Ministerie heeft een normenstelsel ontwikkeld voor schadevorderingen in het strafproces (BOS-schade). Dit normenstelsel is vormgegeven in een computerprogramma dat op basis van een aantal in te voeren variabelen bepaalt voor welk bedrag het Openbaar Ministerie een vordering benadeelde partij ondersteunt. Dit alles om de voorspelbaarheid en de betrouwbaarheid van het proces te waarborgen. BOS-schade is met name bedoeld voor de vaststelling van schadebedragen bij veel voorkomende strafbare feiten. Uiteraard is de uitkomst van BOS-schade niet leidend voor de begroting van de schade door de rechter, maar aangezien het Openbaar Ministerie dit systeem hanteert om tot een oordeel te komen over de vordering benadeelde partij, is het goed dat de rechter enige kennis heeft over de wijze waarop dit oordeel tot stand komt.

Voor tien specifieke delicten die vaak leiden tot immateriële schade (niet zijnde zaken die volgens het Openbaar Ministerie maatwerk vereisen) is ook een normenstelsel ontwikkeld. Hierbij is een aantal wegingsfactoren opgenomen. Dit zijn:

- Ernst van het feit (licht, midden, zwaar, zeer zwaar)
- Ernst van het gevolg (ook vier categorieën)
- Persoonskenmerken slachtoffer (afhankelijkheidsrelatie tov verdachte: kind, verstandelijk beperkt, werknemer, etc.)
- Omstandigheden waaronder het feit is begaan
- Medeschuld slachtoffer
- Één of meer daders
- Bijzondere omstandigheden (niet opgenomen in normenstelsel maar dienen wel te worden meegewogen)

Voor elke factor geldt een aantal punten. Elk punt vertegenwoordigt thans € 50,-.

De delicten waarvoor een uitwerking van de immateriële schade is gegeven betreffen:

- Artikel 266 en 267 Sr, belediging: bandbreedte € 50 - € 450;
- Artikel 285 Sr, bedreiging: bandbreedte € 100 - € 900;
- Artikel 300 Sr, mishandeling: bandbreedte € 50 - € 950;
- Artikel 302 Sr, (poging) zware mishandeling: bandbreedte € 300 - € 1.250;
- Artikel 285b Sr, stalking: bandbreedte € 150 - € 1.100;

- Artikel 141 Sr, openlijk geweld: bandbreedte € 150 - € 1.250;
- Artikel 312 / 317 Sr, diefstal met geweld / afpersing: bandbreedte € 200 - € 1.400;
- Artikel 138 / 311 Sr, huisvredebreuk / inbraak[196]: bandbreedte € 50 – 500;
- Artikel 246 Sr, aanranding[197]: bandbreedte € 150 - € 850;
- Artikel 239 Sr, schennis van de eerbaarheid: bandbreedte € 100 - € 300.

Gelet op de bandbreedte is het niet verwonderlijk dat bij gevallen waarin ernstig lichamelijk letsel is geleden doorgaans niet naar dit normenstelsel wordt verwezen door benadeelde partijen (ondersteund door de voegingscontroleurs van Slachtofferhulp Nederland) maar naar de normen ontwikkeld door het Schadefonds Geweldsmisdrijven (de Letsellijst) wordt gekeken. De normbedragen liggen in die lijst voor zwaardere gevallen hoger. Juist voor minder zware vormen van immateriële schade wordt wel gewerkt met BOS-Schade omdat in die gevallen de bedragen vaak hoger uitkomen dan die vermeld in de Letsellijst.

Voor de rechter blijft het uitgangspunt bij de begroting van immateriële schade gevalsvergelijking, en dit laat zich het best doen door te bezien wat rechters in vergelijkbare gevallen aan schadevergoeding hebben toegewezen. De Smartengeldgids kan hierbij een leidraad zijn.

4.3.2.7 Schadevergoeding anders dan in geld

Hoewel schadevergoeding in geld de hoofdregel is, is het in theorie mogelijk schadevergoeding anders dan in geld toe te wijzen. Volgens artikel 6:103 BW kan de rechter op vordering van de benadeelde schadevergoeding toekennen in een andere vorm, ook wel schadevergoeding in natura genoemd. Te denken valt niet alleen aan feitelijke handelingen (zoals herstel of reparatie van een beschadigd voorwerp), maar ook aan het verrichten van één of meer rechtshandelingen (denk aan afstand doen van een beperkt recht of de overdracht van een goed). Ook combinaties van feitelijke en rechtshandelingen zijn mogelijk, evenals

Schadevergoeding in natura

196 De vraag dient zich aan of in het kader van huisvredebreuk dan wel inbraak sprake is van een persoonsaantasting als bedoeld in artikel 6:106 BW.

197 Alleen de categorieën licht en middel komen in aanmerking in dit normenstelsel, de overige zijn maatwerk.

de combinatie waarbij een gedeelte van de schade in geld en een ander deel in natura wordt vergoed.

Ervan uitgaande dat de benadeelde partij in het kader van het strafproces van de verdachte al datgene mag vorderen, wat zij bevoegd was geweest voor de burgerlijke rechter te vorderen[198], kan de benadeelde partij van de verdachte schadevergoeding in natura vorderen en kan de strafrechter deze ook toewijzen.

Mogelijke executie-problemen

Hoewel de strafrechter een door de benadeelde partij gevorderde schadevergoeding in natura kan toewijzen, dient hij zich bewust te zijn van mogelijke executieproblemen. De strafrechter zal een termijn moeten bepalen waarbinnen de vergoeding in natura moet hebben plaatsgevonden; bij gebreke daarvan geldt een redelijke termijn. Wanneer de verdachte niet binnen de gestelde of redelijke termijn aan de hem opgelegde verplichting heeft voldaan, kan de benadeelde alsnog vergoeding in geld verlangen (artikel 6:103 BW). Daarvoor kan hij echter niet meer bij diezelfde strafrechter terecht maar moet een civiele procedure worden begonnen, tenzij de benadeelde partij subsidiair schadevergoeding in geld heeft gevorderd en toegewezen gekregen voor het geval aan de primaire vordering niet zou worden voldaan.

Het jeugdstrafrecht kent de mogelijkheid een minderjarige als straf op te leggen een taakstraf, bestaande uit een werkstraf, zijnde het verrichten van arbeid tot herstel van de door het strafbare feit aangerichte schade (artikel 77h lid 2 onder a Sr). Deze sanctiemodaliteit komt alleen in aanmerking als het slachtoffer heeft aangegeven prijs te stellen op herstel van de schade door de jeugdige dader zelf en kent een maximum van 200 uren (zie artikel 77m lid 2 Sr).

Voor het opleggen van bijzondere voorwaarden bestaande uit betaling of herstel van schade in het kader van een voorwaardelijk op te leggen straf wordt verwezen naar hoofdstuk 6.

198 Zo bepaalde de Hoge Raad al in zijn arrest van 27 november 1922, NJ 1923, 186.

4.3.3 Verrekening voordeel

Er is een aantal redenen waarom de rechter het bedrag aan schadevergoeding, berekend op grond van de hiervoor besproken regels (artikelen 6:95-99, 6:104-106 BW) kan verminderen. In de eerste plaats worden in mindering gebracht *voordelen* die de schuldeiser als gevolg van de schadeveroorzakende gebeurtenis verkrijgt. Zo bepaalt artikel 6:100 BW dat *wanneer een zelfde gebeurtenis voor de benadeelde naast schade tevens voordeel heeft opgeleverd, dan moet, voor zover dit redelijk is, dit voordeel bij de vaststelling van de te vergoeden schade in rekening worden gebracht.*

De belangrijkste omstandigheid waarmee rekening moet worden gehouden is de uitkering uit een schadeverzekering. Deze wordt aangemerkt als voordeel.[199] Een bedrag dat is uitgekeerd door een ziektekostenverzekering zal verrekend dienen te worden met de gevorderde schadevergoeding. Vaak blijven in dat geval het verplichte eigen risico en eventuele eigen bijdragen die door de benadeelde zijn betaald over. De verzekeringsmaatschappij zal in de rechten treden van de benadeelde waarmee deze een zelfstandig recht verkrijgt de aan de benadeelde uitgekeerde schade te vorderen bij de verdachte (subrogatie). Overigens is het slachtoffer niet verplicht schadevergoeding te vorderen bij zijn verzekering. Hij kan hiervan afzien wegens bijvoorbeeld het verlies van no-claimkorting.

Geen verplichting schade te vorderen bij de verzekeringsmaatschappij

Ter terechtzitting ontstaat nog wel eens een discussie over het eigen risico en in hoeverre dit vergoed zou moeten worden door de verdachte. Strikt genomen betreft dit echter de vraag in hoeverre de gemaakte ziektekosten betaald dienen te worden door de verdachte en welk deel de benadeelde hiervan vergoed heeft gekregen door zijn verzekeraar (het zogenaamde voordeel). Het vorderen van het bedrag van het eigen risico moet dan ook worden uitgelegd als het vorderen van de totale ziektekosten minus het voordeel, bestaande uit de uitkering door de verzekeraar. Dit maakt dat de discussie omtrent een eventueel hoger eigen risico van een benadeelde (waardoor deze lagere premie heeft

Eigen risico

199 Bij de sommenverzekering ligt een en ander complexer, hetgeen hier verder buiten beschouwing blijft.

betaald) ook niet relevant is. In dat geval is het schadebedrag hetzelfde maar het voordeel (de uitkering door de verzekering) lager.

Samenloop uitkering Schadefonds Geweldsmisdrijven en vordering benadeelde partij

Het Schadefonds Geweldsmisdrijven (Schadefonds) kan onder bepaalde voorwaarden aan slachtoffers een uitkering doen ten aanzien van door hen geleden schade als gevolg van bepaalde geweldsmisdrijven. De uitkering is gemaximeerd tot € 25.000,- voor materiële schade en € 10.000,- voor immateriële schade.

Het Schadefonds houdt bij het doen van een uitkering rekening met de mogelijkheid dat een slachtoffer nog langs civiele weg of op andere wijze een vergoeding kan krijgen. In dat geval verbindt het aan de uitkering de voorwaarde dat het Schadefonds de later door het slachtoffer ontvangen vergoeding (bijvoorbeeld een toewijzing van de vordering benadeelde partij) alsnog in mindering kan brengen op het bedrag van de uitkering. Deze voorwaarde werd voor de wijziging van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven (Wsg) (per 1 januari 2012) al zo gehanteerd door het Schadefonds, maar vindt thans zijn basis in artikel 6 lid 2 Wsg.

Artikel 6 lid 4 Wsg bepaalt echter dat de Staat voor het uitgekeerde bedrag in de rechten van het slachtoffer treedt die deze ten aanzien van de door hem geleden schade tegenover derden heeft. Onder de oude wet (tot 1 januari 2012) bestond een vergelijkbare bepaling, zij het dat niet de Staat, maar het Schadefonds in de rechten trad. De vraag is dus hoe de benadeelde na uitkering door het Schadefonds zijn rechten nog geldend kan maken tegenover derden, wanneer de Staat in deze rechten is getreden.

In de (lagere) rechtspraak wordt verschillend omgegaan met deze vraag. Er zijn zowel uitspraken te vinden waarin de vordering wordt toegewezen[200], ondanks een eerdere uitkering door het Schadefonds, als uitspraken waarin de vordering wordt afgewezen[201] dan wel de benadeelde niet-ontvankelijk wordt verklaard.[202] De Hoge Raad heeft bij arrest van 20 april 2004[203], ten aanzien van de door het Schadefonds gehanteerde voorwaarde (welke thans een wettelijke basis heeft, red) bepaald dat deze zo moet worden begrepen dat het Schadefonds aan het slachtoffer weliswaar een bedrag beschikbaar stelt om voorshands te voorzien in de door het slachtoffer geleden schade, maar dat daaraan een einde komt zodra en voor zover de schade wordt vergoed door de verdachte en dus de schade niet is vergoed door het Schadefonds. Op basis van dit arrest wordt wel gepleit voor het toewijzen van de vordering benadeelde partij ondanks een eerder gedane uitkering door het Schadefonds. De redenering is dan dat deze uitkering als voorwaardelijk moet worden beschouwd en deze er niet aan in de weg staat om ditzelfde bedrag alsnog van de verdachte te vorderen.

Uitkering Schadefonds voorwaardelijk

Voor deze redenering is geen wettelijke basis te vinden. Het is weliswaar juist dat de benadeelde onder de gestelde voorwaar-

200 Zie bijvoorbeeld: Rechtbank Oost-Brabant 3 april 2013, ECLI:NL:RBOBR:2013:BZ6010, Rechtbank Amsterdam 14 oktober 2011, ECLI:NL:RBAMS:2011:BT7651, Rechtbank Zwolle-Lelystad 7 juli 2009, ECLI:NL:RBZLY:2009:BJ2133, Rechtbank Assen 28 januari 2004, ECLI:NL:RBASS:2004:AO2520, Gerechtshof Amsterdam 21 november 2008, ECLI:NL:GHAMS:2008:BG5023, Rechtbank Utrecht 20 oktober 2009, ECLI:NL:RBUTR:2009:BK0632, Rechtbank Roermond 14 december 2009, ECLI:NL:RBROE:2009:BK6585 en (civiel) Gerechtshof Arnhem 26 april 2005, ECLI:NL:HR:GHARN:2005:AT4819.

201 Zie bijvoorbeeld: Rechtbank Amsterdam 15 april 2008, ECLI:NL:RBAMS:2008:BD2298, Rechtbank Assen 4 september 2002, ECLI:NL:RBASS:2002:AE7088.

202 Zie bijvoorbeeld: Rechtbank Haarlem 1 oktober 2009, ECLI:NL:RBHAA:2009:BK0365, Rechtbank Breda 9 december 2012, ECLI:NL:RBBRE:2004:AR7281, Rechtbank Breda 20 mei 2009, ECLI:NL:RBRE:2009:BI4782, Rechtbank 's-Gravenhage 4 februari 2010, ECLI:NL:RBSGR:2010:BN7245,Rechtbank Amsterdam 24 februari 2005, ECLI:NL:RBAMS:2005: AS7886, Rechtbank Midden-Nederland 1 februari 2013, ECLI:NL:RBMNE:2013:BZ0209, Rechtbank Haarlem 12 juni 2008, ECLI:NL:RBHAA:2008:BD4753 en Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 27 augustus 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:6262.

203 Hoge Raad 20 april 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO3452.

den een eventueel later te ontvangen bedrag dient te betalen aan het Schadefonds; hem ontbreekt echter door de subrogatie de mogelijkheid deze betaling in rechte af te dwingen. Door de subrogatie heeft de benadeelde immers geen vordering meer op de verdachte: deze is overgegaan naar de Staat. De Staat kan aldus de verdachte aanspreken tot betaling van de door de benadeelde geleden schade, niet de benadeelde zelf.

Subrogatie aan de Staat

Tijdens de parlementaire behandeling van de nieuwe Wsg (per 1 januari 2012) is aandacht aan dit probleem besteed. In het aanvankelijke voorstel werd expliciet bepaald dat de benadeelde zijn vorderingsrecht zou behouden ten opzichte van derden onder de verplichting de uitkering die hij reeds ontvangen had van het Schadefonds terug te betalen bij ontvangst van een vergoeding door derden. Uiteindelijk is deze toevoeging geschrapt in het voorstel zoals dat naar de Tweede Kamer is verstuurd. De subrogatie zoals deze reeds bestond is gehandhaafd, zij het dat de rechten niet meer overgaan naar het Schadefonds maar naar de Staat (artikel 6 lid 4 Wsg). De gedachte hierachter is dat aangezien het CJIB de inning van de schadevergoedingsmaatregel verzorgt (en deze doorgaans samen met de toewijzing van de vordering benadeelde partij wordt opgelegd), zij het ontvangen bedrag zal overmaken aan het Schadefonds (en dus niet naar het slachtoffer ten behoeve van wie de schadevergoedingsmaatregel was opgelegd gelet op de subrogatie van rechten aan de Staat).

Gelet op de wettelijke regeling gaan de rechten die een slachtoffer heeft ten opzichte van een derde (zoals de verdachte) over op de Staat wanneer en voor zover het Schadefonds een uitkering doet ten aanzien van door deze derde veroorzaakte schade. Daarmee heeft de benadeelde voor dat deel geen vordering meer en zal hij niet-ontvankelijk dienen te worden verklaard.

Met subrogatie verdwijnt ook grond tot schadevergoedingsmaatregel

Dit betekent ook dat de rechter ten aanzien van deze schade geen schadevergoedingsmaatregel kan opleggen nu artikel 36f lid 2 Sr bepaalt dat deze maatregel alleen kan worden opgelegd indien en voor zover de verdachte jegens het slachtoffer naar burgerlijk recht aansprakelijk is voor de schade die door het strafbare feit is toegebracht.

Een elegante oplossing die door een enkele rechter gekozen wordt, is niet de vordering van de benadeelde partij toe te wijzen voor zover hij al een uitkering van het Schadefonds heeft ontvangen, maar als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke straf op te leggen betaling van een bedrag aan het Schadefonds gelijk aan het uitgekeerde bedrag. Strikt genomen is het de Staat die als rechthebbende op de vordering dient te worden aangemerkt, maar aangezien deze de geïnde bedragen wanneer sprake is van een eerdere uitkering door Schadefonds ook uitkeert aan het Schadefonds, lijkt hiermee een redelijk bevredigende oplossing te bestaan. Het enige probleem dat zich kan voordoen is dat de Staat alsnog tot effectuering van de aan haar gesubrogeerde vordering overgaat. Dit probleem lijkt echter meer theoretisch.

De verdachte kan weliswaar geen beroep doen op bevrijdende betaling aan het Schadefonds wanneer hij voldaan heeft aan de bijzondere voorwaarde, aangezien de grondslag voor deze betaling een andere is dan voldoening van de vordering van de Staat. Van een redelijk handelende overheid mag echter verwacht worden dat zij niet tot effectuering van haar vorderingsrecht over zal gaan wanneer de verdachte reeds aan de bijzondere voorwaarde heeft voldaan voor hetzelfde bedrag als haar vordering. Daarbij komt dat de praktijk leert dat voorheen het Schadefonds en thans de Staat niet overgaat tot inning van de aan haar gesubrogeerde vordering.

4.3.4 Eigen schuld

Een tweede omstandigheid waardoor de schadevergoedingsverplichting van de dader/verdachte kan worden verminderd is gelegen in de eigen schuld van de schuldenaar in de zin van artikel 6:101 BW: *Wanneer de schade mede het gevolg is van een omstandigheid die de benadeelde kan worden toegerekend, wordt de vergoedingsplicht van de dader verminderd door de schade over de benadeelde en de vergoedingsplichtige te verdelen in evenredigheid met de mate waarin de aan ieder toe te rekenen omstandigheden tot de schade hebben bijgedragen, met dien verstande dat een andere verdeling plaatsvindt of de vergoedingsplicht geheel vervalt of in stand blijft, indien de billijkheid dit wegens de uiteenlopende ernst van de gemaakte*

fouten of andere omstandigheden van het geval eist. De veel gebruikte term 'eigen schuld' is in dit verband eigenlijk niet juist. Voor toerekening van een bepaalde omstandigheid aan de benadeelde is immers niet vereist dat hij daaraan schuld, in de zin van verwijtbaarheid, heeft. Ook omstandigheden waarvoor het slachtoffer wettelijk aansprakelijk is, zoals een fout van zijn ondergeschikte (artikel 6:170 BW) of van een dier in zijn bezit (artikel 6:179 BW) kunnen toerekening van (een deel van) de schade aan de benadeelde partij rechtvaardigen. In de literatuur wordt onderscheid gemaakt tussen drie situaties waarin toepassing van de regel van de eigen schuld van de benadeelde aan de orde kan komen[204]:

Drie situaties met betrekking tot eigen schuld

Gedraging benadeelde mede verantwoordelijk voor schade onrechtmatige daad

– het intreden van de schade is zowel het gevolg van de door de dader (verdachte) gepleegde onrechtmatige daad (of wanprestatie) als van zekere gedragingen van de benadeelde;

Gedraging benadeelde heeft schade vergroot

– de omvang van de schade is vergroot doordat de benadeelde voorafgaand aan de schadeveroorzakende gebeurtenis bepaalde handelingen heeft verricht of nagelaten; *(Denk bijvoorbeeld aan een bromfietser die met hogere snelheid rijdt dan toegestaan of geen helm draagt of de automobilist die verzuimt zijn autogordel om te doen, waardoor de gevolgen van een door een ander veroorzaakt ongeval groter of ernstiger zijn dan anders het geval zou zijn geweest.)*[205]

Benadeelde heeft maatregelen nagelaten die omvang schade hadden kunnen beperken

– de omvang van de schade is vergroot doordat de benadeelde nadat de schadeveroorzakende gebeurtenis heeft plaatsgevonden maatregelen ter beperking of voorkoming van de schade achterwege heeft gelaten; *(Denk bijvoorbeeld aan een gewond slachtoffer dat zijn verwonding(en) verwaarloost of nalaat zich tijdig onder geneeskundige behandeling te stellen.)*

Geen ambtshalve vermindering vanwege eigen schuld

De burgerlijke rechter mag een wettelijke verplichting tot schadevergoeding niet ambtshalve verminderen op grond van zijn oordeel dat sprake is van eigen schuld van de benadeelde, hetgeen niet betekent dat de rechter de eigen schuldvraag niet

204 Asser/Hartkamp en Sieburgh 6-II De verbintenis in het algemeen, tweede gedeelte, nr. 125.

205 Hoge Raad 7 december 1979, NJ 1980, 19, Hoge Raad 28 november 1986, NJ 1987, 507 en Hoge Raad 1 juni 1990, NJ 1990, 578.

ambtshalve aan de orde zou mogen stellen. Indien hij dat doet, dient hij partijen wel in de gelegenheid te stellen het processuele debat daaromtrent aan te gaan en dient hij zich van een beslissing omtrent eigen schuld te onthouden indien blijkt dat partijen dat debat niet wensen te voeren.[206] Indien de verdachte een beroep doet op eigen schuld van de benadeelde partij, zal de strafrechter op dat verweer dienen te beslissen.[207]

Bij de beantwoording van de vraag of en in hoeverre eigen schuld van het slachtoffer in de zin van artikel 6:101 lid 1 BW leidt tot vermindering van de schadevergoedingsplicht, is het van belang voor ogen te houden dat eerst een causaliteitsafweging plaats vindt (primaire maatstaf) inhoudende dat moet worden beoordeeld in welke mate de gedragingen van het slachtoffer en die van de dader (verdachte) aan het ontstaan van de schade hebben bijgedragen. Bij die afweging speelt de mate van verwijtbaarheid geen rol. Beoordeling van de mate van verwijtbaarheid aan de zijde van het slachtoffer (en die van de dader/verdachte) komt pas aan de orde in het geval toepassing wordt gegeven aan de billijkheidscorrectie. Zie hierover uitgebreid het arrest van de Hoge Raad van 16 januari 2001 (NJ 2001, 379) in een zaak over een geruchtmakende veldslag tussen voetbalsupporters van Ajax en Feijenoord bij Beverwijk waarbij één van de slachtoffers het leven liet en waarbij de verdachte zich tegen de vordering van de benadeelde partij verweerde met de stelling dat het slachtoffer de schade aan zich zelf te wijten had omdat hij zich in een vechtpartij begeven had. Overigens wijst De Hullu er in zijn annotatie bij dit arrest op dat toepassing van artikel 6:101 lid 1 BW tot een zo complexe beoordeling kan leiden dat het de vraag is of de vordering nog wel van zo eenvoudige aard is *(het destijds geldende ontvankelijkheidscriterium)* dat zij zich leent voor behandeling in het strafgeding.

In het geval er sprake is van eigen schuld aan de zijde van de benadeelde in de hiervoor bedoelde zin, is uitgangspunt dat de schade over de benadeelde en de aansprakelijke persoon

206 Hoge Raad 26 september 2003, NJ 2004, 460 Regiopolitie Gelderland Zuid/Hovax BV; in die zaak oordeelde de Hoge Raad dat de rechter de eigen schuldvraag aan de orde mocht stellen.

207 Hoge Raad 14 april 1998, NJ 1998, 675 en Hoge Raad 26 oktober 2004, NJ 2004, 689.

(verdachte) wordt verdeeld in evenredigheid met de mate waarin de aan ieder toe te rekenen omstandigheden aan de schade hebben bijgedragen. Op die verdeling kan de hiervoor genoemde billijkheidscorrectie vervolgens verandering brengen. Met betrekking tot het toepassen van de billijkheidscorrectie zijn nog enkele opmerkingen te maken. Zo kan de omstandigheid dat het schadeveroorzakende feit opzettelijk is begaan voor de rechter reden zijn om de op de dader rustende vergoedingsplicht geheel in stand te laten ondanks eigen schuld aan de zijde van de benadeelde. Ook kan de eigen schuld van de benadeelde zo gering zijn dat deze bij het vaststellen van de schadevergoedingsverplichting mag worden verwaarloosd. Voorts mag de rechter bij toepassing van de billijkheidscorrectie de ernst van het letsel als argument gebruiken om tot een andere verdeling te komen.[208]

Of een vordering vanwege een door de verdachte gedaan beroep op eigen schuld aan de zijde van de benadeelde partij niet-ontvankelijk dient te worden verklaard omdat - naar het thans geldende recht - de behandeling van die vordering een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert, zal niet alleen afhangen van de (complexiteit van de) concrete feiten en omstandigheden van het betreffende geval, maar ook van de mate van onderbouwing van de vordering door de benadeelde en betwisting daarvan door de verdachte waardoor de rechter zich al dan niet voldoende geïnformeerd acht om de vordering inhoudelijk te kunnen beoordelen.[209]

4.3.5 Schadebeperkingsverplichting

Verplichting tot beperking schade voor zover redelijkerwijs kan worden verlangd

Zoals hiervoor al aan de orde kwam, kan de eigen schuld van een benadeelde onder meer zijn gelegen in het feit dat hij heeft nagelaten maatregelen ter voorkoming of beperking van zijn schade te treffen. De benadeelde is daartoe immers gehouden, voor zover hem dit mogelijk is en redelijkerwijs van hem kan

208 Hoge Raad 22 april 2005, NJ 2006, 20.

209 Zie in dit verband Hoge Raad 20 maart 2012, NJ 2012, 520 met noot B.F. Keulen; zie verder voor gevallen waarin een beroep op eigen schuld aan de zijde van de benadeelde partij is verworpen: Hoge Raad 18 november 2008, NS 2009, 3 en Gerechtshof Arnhem 3 augustus 2012, NJFS 2012, 225.

worden verlangd. Overigens ligt de lat daarvoor wel hoog. Schade, ontstaan door het niet nemen van gepaste maatregelen door de benadeelde, behoeft de schuldenaar niet te vergoeden. Zoals hiervoor al bij de bespreking van artikel 6:96 BW aan de orde was, is de keerzijde van deze regel dat redelijke kosten ter voorkoming of beperking van schade die als gevolg van de onrechtmatige daad mochten worden verwacht, voor vergoeding in aanmerking komen en dat deze kosten dus ook deel uit kunnen maken van de vordering van de benadeelde partij in het strafproces of van de schadevergoedingsmaatregel.

4.3.6 Matiging

Een derde reden om af te wijken van het uitgangspunt dat de door de benadeelde geleden schade integraal dient te worden vergoed, is gelegen in de bevoegdheid van de rechter de schadevergoedingsverplichting te matigen *'indien toekenning van volledige schadevergoeding in de gegeven omstandigheden waaronder de aard van de aansprakelijkheid, de tussen partijen bestaande rechtsverhouding en hun beider draagkracht, tot kennelijk onaanvaardbare gevolgen zou leiden'*, zo bepaalt artikel 6:109 BW.

Terughoudendheid bij hanteren matigingsbevoegdheid

De in dit artikel neergelegde maatstaf is zo geformuleerd dat het de rechter noopt tot terughoudendheid bij het hanteren van de matigingsbevoegdheid.[210] Het gaat daarnaast om een discretionaire bevoegdheid ('de rechter kan'), waarbij de rechter moet letten op alle omstandigheden van het geval aan de zijde van beide partijen. Het eerste lid van artikel 6:109 BW geeft een niet limitatief bedoelde opsomming van relevante omstandigheden: de aard van de aansprakelijkheid, de tussen partijen bestaande rechtsverhouding en de draagkracht van partijen. Bij 'de aard van de aansprakelijkheid' heeft de wetgever onder meer het oog gehad op de wettelijke risicoaansprakelijkheden en bij 'de tussen partijen bestaande rechtsverhouding' dacht de wetgever aan gevallen van belangeloze dienstverlening. Voorbeelden van mogelijke andere omstandigheden zijn: de mate van schuld van de aansprakelijke persoon (denk ook aan verminderde toereke-

210 Hoge Raad 28 mei 1999, NJ 1999, 510.

ningsvatbaarheid), de omstandigheid dat deze zelf ook aanzienlijke schade heeft geleden en de aard van de schade.[211]

Matiging na vaststellen volledige omvang verplichting schadevergoeding

Toepassing van de bevoegdheid tot matiging komt eerst aan de orde als de volledige omvang van de wettelijke verplichting tot schadevergoeding is bepaald.

Matiging maximaal tot (verplichte) verzekeringsdekking

Daarnaast geldt dat matiging nimmer mag geschieden tot een lager bedrag dan dat, waarvoor de schuldenaar zijn aansprakelijkheid door verzekering heeft gedekt of verplicht was te dekken (artikel 6:109, lid 2 BW).

Draagkracht in beginsel geen maatstaf

Matiging alleen als volledige toewijzing onbegrijpelijk is

In beginsel kan ook de strafrechter gebruik maken van de bevoegdheid de aan de benadeelde partij toe te kennen schadevergoeding te matigen. In het kader van het strafproces, waar de rechtsverhouding tussen verdachte en de benadeelde partij doorgaans wordt bepaald door een onrechtmatige daad die uit een doleus misdrijf bestaat, zal matiging echter niet snel aan de orde zijn.[212] Daarbij komt dat de draagkracht in beginsel[213] geen maatstaf is bij de bepaling van de hoogte van de schadevergoeding; een beperkte of ontoereikende draagkracht van de verdachte zal op zich zelf dus geen reden zijn de schadevergoeding te matigen, er moet meer bij komen.[214] Langemeijer stelt dat voor matiging door de strafrechter van de door benadeelde partij gevorderde schade op grond van artikel 6:109 lid 2 BW slechts reden is indien toewijzing van een volledige schadevergoeding maatschappelijk niet meer begrepen zou worden.[215]

211 Asser/Hartkamp en Sieburgh 6-II De verbintenis in het algemeen, tweede gedeelte, nrs. 183 en 184.

212 Zo ook de gedachte van de wetgever bij de totstandkoming van de Wet Terwee, MvA Kamerstukken I 1992/93, 21345, nr. 36, p. 2; Handelingen I 1992/93, 11, p. 452.

213 Bij het vaststellen van de omvang van de immateriële schade kan - anders dan bij de materiële schade - wel rekening worden gehouden met de wederzijdse (financiële) omstandigheden.

214 Gerechtshof Arnhem 9 maart 1982, NJ 1983, 109 en Rechtbank Utrecht 5 februari 1992, NJ 1992, 634, waarbij moet worden opgemerkt dat deze zaken onder het oud BW zijn gewezen.

215 F.F. Langemeijer, Het slachtoffer en het strafproces, studiepockets strafrecht, Kluwer 2010, p.142.

Overigens kan het ontbreken van draagkracht (nu en in de nabije toekomst) wel aanleiding zijn om geen schadevergoedingsmaatregel als bedoeld in artikel 36f Sr op te leggen. Ook hier laat jurisprudentie zien dat daarvoor slechts in uitzonderlijke gevallen aanleiding zal zijn.[216] Dit heeft te maken met het feit dat het voor de strafrechter veelal lastig zal zijn vast te stellen dat het opleggen van de maatregel tot het volledige bedrag van de aan de verdachte toe te rekenen schade tot kennelijk onaanvaardbare gevolgen zal leiden in verband met diens draagkracht. Het Openbaar Ministerie heeft immers de mogelijkheid om uitstel van betaling of betaling in termijnen toe te staan en ook kan het CJIB betalingsregelingen treffen[217], zodat de rechter veelal niet met zekerheid kan vaststellen dat de financiële omstandigheden van de verdachte (nu en in de nabije toekomst) voldoening van de schadevergoedingsmaatregel volledig illusoir zullen maken.

4.3.7 Medeschuld en hoofdelijkheid

Als er twee of meer personen aansprakelijk zijn voor dezelfde schade, is er sprake van medeschuld. Het slachtoffer kan in dat geval ieder van hen aanspreken voor de gehele schade, met dien verstande dat wanneer een van hen betaalt, de anderen jegens het slachtoffer/de benadeelde zijn bevrijd (artikel 6:102 lid 1 BW en artikel 6:7 BW).

Die situatie doet zich bijvoorbeeld voor bij het medeplegen van een strafbaar feit, bijvoorbeeld een mishandeling. De schade is ontstaan door onrechtmatige gedragingen van twee of meer personen, terwijl voor elk van die gedragingen geldt dat de schade zonder die gedraging niet zou zijn ingetreden. Elk van de daders is dientengevolge hoofdelijk aansprakelijk voor het geheel.[218]

Hiervoor onder 4.3.1.4 kwam hoofdelijkheid ook al aan de orde bij een bijzondere vorm van aansprakelijkheid, namelijk de

216 Zie in dit verband Hoge Raad 20 juni 2000, NJ 2000, 634, Hoge Raad 19 juni 2007, NJ 2007, 359 en Hoge Raad 16 juni 2009, NJ 2009, 293.

217 Op grond van artikel 561, derde lid Sv.

218 Hoge Raad 24 december 1999, NJ 2000, 351.

groepsaansprakelijkheid ex artikel 6:166 BW; indien een onrechtmatige daad wordt gepleegd door één van de tot een groep behorende personen en de kans op het toebrengen van schade deze personen had behoren te weerhouden van hun gedragingen in groepsverband, zijn zij hoofdelijk aansprakelijk voor de gehele schade indien deze gedragingen hun kunnen worden toegerekend. De rechter zal steeds moeten beslissen of de gestelde schade aan de verdachte in kwestie kan worden toegerekend. Artikel 6:166 BW kan bijvoorbeeld aan de orde komen bij een veroordeling wegens openlijke geweldpleging.[219]

Het slachtoffer kan bij een hoofdelijke veroordeling zelf bepalen wie van de mededaders hij aanspreekt tot betaling van zijn schade. Degene die door de benadeelde is aangesproken tot betaling van de gehele schade heeft regres op de anderen voor dat gedeelte dat zijn draagplicht te boven gaat (artikelen 6:10 en 6:12 BW). Het slachtoffer staat daar verder buiten. De onderlinge draagplicht tussen de mededaders ten aanzien van de schade wordt vastgesteld *'in evenredigheid met de mate waarin de aan ieder toe te rekenen omstandigheden tot de schade hebben bijgedragen, met dien verstande dat een andere verdeling plaatsvindt of de vergoedingsplicht geheel vervalt of in stand blijft, indien de billijkheid dit wegens de uiteenlopende ernst van de gemaakte fouten of andere omstandigheden van het geval eist'* (zie artikel 6:102, lid 1 BW dat artikel 6:101 BW van overeenkomstige toepassing verklaart). Artikel 6:166, lid 2 BW geeft een soortgelijke regel inhoudende dat de leden van een groep onderling voor gelijke delen in de vergoeding bijdragen tenzij de billijkheid een andere verdeling eist.

4.3.8 Wettelijke rente

Wettelijke rente niet ongevraagd toewijzen

Ingevolge artikel 6:119 BW bestaat de schadevergoeding die is verschuldigd wegens vertraging in de voldoening van een geldsom, uit de wettelijke rente over de tijd dat de schuldenaar met de voldoening daarvan in verzuim is geweest. Wettelijke rente wordt niet ongevraagd toegewezen, maar moet uitdrukkelijk worden gevorderd.

219 Zie Hoge Raad 1 juli 1998, NJ 1998, 876.

Indien de benadeelde partij aanspraak maakt op wettelijke rente (op het voegingsformulier, bij aparte brief of mondeling ter zitting), heeft zij recht op vergoeding daarvan. Niet nodig is dat de benadeelde partij de hoogte van de wettelijke rente vermeldt; deze wordt vastgesteld bij Algemene maatregel van bestuur en periodiek herzien. Ook in het strafvonnis hoeft geen rentepercentage te worden vermeld. Wel dient, bij toewijzing van een vordering met wettelijke rente, in het vonnis te worden vermeld vanaf welke datum de verdachte wettelijke rente verschuldigd is.

Vonnis moet ingangsdatum wettelijke rente vermelden

Met betrekking tot de ingangsdatum van de gevorderde wettelijke rente is het volgende van belang. Wettelijke rente is verschuldigd vanaf de dag waarop de schuldenaar in verzuim is. Verzuim bestaat gedurende de tijd dat de prestatie uitblijft nadat zij opeisbaar is geworden (art. 6:81 BW). Indien geen termijn is bepaald voor de nakoming van een verbintenis - zoals uit zijn aard het geval is bij een verbintenis tot schadevergoeding uit onrechtmatige daad - kan terstond nakoming worden gevorderd (artikel 6:38 BW). Verzuim treedt zonder ingebrekestelling in wanneer de verbintenis tot schadevergoeding voortvloeit uit onrechtmatige daad (art. 6:83 BW). Dit zal vrijwel steeds het geval zijn indien de schadeveroorzakende gebeurtenis een strafbaar feit is, gepleegd tegen de schuldeiser.

Dit alles brengt mee dat schadevergoeding uit een strafbaar feit terstond en zonder ingebrekestelling opeisbaar is vanaf het ontstaan van de schade en dat vanaf dát moment de wettelijke rente over de hoofdsom van de schade gaat lopen.[220]

Immateriële schade en abstract berekende schade

Bij immateriële schade is het moment waarop het strafbare feit is gepleegd, doorgaans het moment waarop de wettelijke rente gaat lopen. Ook bij abstract berekende schade (zaakschade en zaaksverlies) is dit het geval, aangezien op dat moment immers de vermindering in het vermogen van de benadeelde partij plaatsvindt. Als het strafbare feit zich over een langere periode heeft uitgestrekt of meermalen is gepleegd in een langere periode (bijvoorbeeld seksueel misbruik gedurende enkele jaren) zal het veelal ondoenlijk zijn een ingangsdatum ergens binnen deze

Ingangsdatum wettelijke rente in het geval van langer lopende feiten eventueel laatste dag bewezen periode

220 Zie Hoge Raad 3 oktober 2006, ECLI:NL:HR:2006:AW3559 rov 4.5.3.

periode te kiezen. In die gevallen wordt er wel eens voor gekozen de ingangsdatum van de wettelijke rente te stellen op de laatste dag van de bewezen verklaarde periode.

Concreet berekende schade

Bij concreet berekende schade ontstaat de schade daadwerkelijk op het moment dat de benadeelde zelf iets verschuldigd wordt aan een derde of inkomsten derft. Denk aan ziekenhuiskosten, vervoerskosten, gederfde arbeidsinkomsten, kosten van vervangend vervoer, gevolgschades en kosten ter schadebeperking. Vanaf dat moment gaat de wettelijke rente lopen.

Dag indiening civiele vordering wordt soms gebruikt als ingangsdatum moeilijk is vast te stellen

Het kan dus zijn dat de ingangsdatum van de wettelijke rente verschillend is voor verschillende schadeposten. Indien de ingangsdatum moeilijk is vast te stellen, kan deze worden gesteld op de dag van indiening van de civiele vordering (vergelijkbaar met de dag van de dagvaarding in een procedure voor de burgerlijke rechter).

Ingangsdatum wettelijke rente in dictum

In het dictum moet de ingangsdatum van de wettelijke rente (en soms de verschillende ingangsdata) concreet worden genoemd. Er kan niet worden volstaan met een verwijzing naar "datum delict". Het is voorts van belang dat het dictum van de veroordeling duidelijk en concreet is. In het bijzonder is dit van belang bij de schadevergoedingsmaatregel die door het CJIB ten uitvoer wordt gelegd. Het CJIB kan niet in het dossier nagaan vanaf wanneer de wettelijke rente loopt.

Vervangende hechtenis relateren aan hoofdsom zonder wettelijke rente

Mits gevorderd, maakt de wettelijke rente naar burgerlijk recht deel uit van de schade. De door de benadeelde partij gevorderde wettelijke rente maakt dus ook deel uit van de in het kader van de schadevergoedingsmaatregel aan de verdachte op te leggen betalingsverplichting. Bij de oplegging van een schadevergoedingsmaatregel, wordt het aantal dagen vervangende hechtenis slechts gerelateerd aan de hoofdsom van de toegewezen schadevergoeding en niet tevens aan de daarover verschuldigde wettelijke rente.[221] Om te voorkomen dat de vervangende hechtenis die aan de schadevergoedingsmaatregel moet worden

221 Zie daarover de op 18 september 2009 gemaakt LOVS-afspraak in Oriëntatiepunten voor straftoemeting en LOVS-afspraken.

verbonden (en die in een concreet aantal dagen met een maximum van een jaar moet worden uitgedrukt) zich ook uitstrekt over de wettelijke rente, waarvan de omvang niet bekend is bij het wijzen van het vonnis, kan het dictum het beste als volgt luiden: *'legt aan de verdachte de verplichting op tot betaling aan de staat van een bedrag van EUR … ten behoeve van het slachtoffer …, bepaalt dat bij gebreke van betaling en verhaal van dit bedrag hechtenis wordt toegepast voor de duur van … dagen en bepaalt dat het te betalen bedrag wordt vermeerderd met de wettelijke rente vanaf ….'*

4.3.9 Proceskosten en kosten tenuitvoerlegging

Geen rechtstreekse schade

De kosten voor rechtsbijstand worden niet aangemerkt als schade die rechtstreeks geleden is als gevolg van het strafbare feit. Op basis van artikel 592a Sv dient de rechter evenwel een beslissing te nemen over de gemaakte kosten door de benadeelde en de verdachte (of diens ouders/voogd wanneer de verdachte onder de 14 jaar was ten tijde plegen strafbaar feit). Het gaat om kosten van rechtsbijstand, afschrift processtukken, portokosten en reis- en verletkosten om de zitting bij te kunnen wonen. Op grond van artikel 365 lid 6 Sv dient de beslissing omtrent de proceskosten in het vonnis te worden opgenomen.

Beslissing proceskosten in vonnis

De kosten voor rechtsbijstand worden op dezelfde wijze begroot als dat gebeurt in civiele zaken[222] wat doorgaans neerkomt op het hanteren van het liquidatietarief (zie Liquidatietarief rechtbanken en gerechtshoven op www.rechtspraak.nl/procedures/landelijke-regelingen). Volgens vaste rechtspraak behoeft de vaststelling van de kosten geen motivering. En van het liquidatietarief kan worden afgeweken nu het geen recht in de zin van artikel 79 RO behelst en slechts een niet bindende richtlijn voor de rechter is.[223] Van belang kan bijvoorbeeld zijn dat de werkzaamheden in een voegingsprocedure doorgaans minder verstrekkend en intensief zullen zijn dan die in een dagvaardingsprocedure. Naast het tarief voor het salaris van de gemachtigde, komen voorts voor vergoeding in aanmerking reis- en verletkosten, portokosten en kosten voor het verkrijgen van een afschrift

222 Hoge Raad 29 mei 2001, NJ 2002, 123.

223 Hoge Raad 26 april 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD 8866.

van het dossier (zie voor tarieven: Besluit Tarieven in Strafzaken 2003). Ook de kosten voor tenuitvoerlegging vallen onder de proceskosten. Deze kunnen bestaan uit de kosten voor het inschakelen van een deurwaarder om het (toewijzende) vonnis te executeren.

Buitengerechtelijke kosten

Buitengerechtelijke kosten zullen doorgaans niet meer belopen dan het invullen van een voegingsformulier en het overleggen met een raadsman. Deze kosten zullen zijn verdisconteerd in de proceskosten. Mocht zich echter de situatie voordoen dat meer voorafgaande kosten zijn gemaakt (uitgebreide schikkingsonderhandelingen en of kosten van deskundigen bijvoorbeeld), dan vallen deze kosten onder artikel 6:96 lid 2 onder b of c BW en komen deze als rechtstreekse schade voor vergoeding in aanmerking. De NVvR heeft voor wat betreft de buitengerechtelijke incassokosten het Rapport Voor-Werk II gepubliceerd met aanbevelingen voor de uniforme toepassing van artikel 6:96 lid 2 onder b en c BW.[224] Zie voorts uitgebreid over dit onderwerp het in november 2013 verschenen rapport BGK-Integraal (Een inventarisatie door een werkgroep uit de rechterlijke macht inzake de beoordeling van gevorderde buitengerechtelijke kosten).[225]

Proceskosten niet, buitengerechtelijke kosten wel bron tot schadevergoedingsmaatregel

Nu de proceskosten niet worden gerekend tot schade die rechtstreeks is geleden als gevolg van het strafbare feit, komen deze niet in aanmerking voor oplegging van een schadevergoedingsmaatregel.[226] Buitengerechtelijke incassokosten worden wel als rechtstreekse schade beschouwd en kunnen aldus worden meegenomen in de schadevergoedingsmaatregel.

Niet-ontvankelijkheid en verwijzing in kosten

In civiele zaken wordt doorgaans de partij die (het meest) in het ongelijk is gesteld, veroordeeld in de proceskosten van de andere partij (artikel 237 Rv). Een familieband of bij (gewezen)

224 Voor het berekenen van de buitengerechtelijke kosten kan de rechter de richtlijnen hanteren zoals opgenomen in het rapport 'Voorwerk II' van de NVvR. Het rapport is te vinden via www.verenigingvoorrechtspraak.nl en is gepubliceerd in het Advocatenblad.

225 http://www.rechtspraak.nl/Procedures/Landelijke-regelingen/Sector-civiel-recht/Documents/Rapport-BGK-integraal.pdf

226 Hoge Raad 18 april 2000, NJ 2000, 413.

echtgenoten kan (er) reden zijn de kosten te compenseren in die zin dat ieder de eigen kosten draagt. Ook kan een gedeeltelijke toewijzing van de vordering reden zijn de kosten tussen partijen te compenseren.

Ten aanzien van de vordering benadeelde partij doet zich de moeilijkheid voor dat ook om andere redenen niet tot toe- of afwijzing van de vordering wordt gekomen. Denk aan de gevallen als genoemd in artikel 361, lid 2 Sv (niet-ontvankelijkheid wegens geen straf of maatregel, geen rechtstreekse schade dan wel een onevenredige belasting van het strafgeding). Ook in die gevallen zal de rechter zich over de proceskosten dienen uit te laten. Een algemene regel voor deze gevallen is lastig te geven gelet op de uiteenlopende mogelijkheden die kunnen leiden tot de niet-ontvankelijk verklaring van de vordering benadeelde partij. Wanneer om inhoudelijke redenen een vordering niet-ontvankelijk wordt verklaard, ligt het voor de hand de benadeelde in de kosten te veroordelen. Dit is het geval wanneer bijvoorbeeld een vrijspraak volgt of wanneer er geen sprake is van rechtstreekse schade. Wanneer evenwel om proceseconomische redenen een niet-ontvankelijkheid volgt, bijvoorbeeld bij de vaststelling dat de behandeling een onevenredige belasting vormt, zal dat vaker aanleiding zijn om de kosten te compenseren. De Advocaat-Generaal bij Hoge Raad 23 november 2010 [227], doet een poging de diverse gevallen te onderscheiden en tot een werkbare oplossing te komen. Overigens zullen doorgaans door de verdachte geen proceskosten zijn opgevoerd en zal de bijstand van zijn advocaat zich grotendeels op de strafzaak zelf hebben geconcentreerd. Aldus bestaat bijna altijd aanleiding de kosten van de verdachte op nihil te begroten.

Proceskostenveroordeling bij niet-ontvankelijkheid afhankelijk van reden niet-ontvankelijkheid

In zijn uitspraak van 23 november 2010 oordeelde de Hoge Raad dat wanneer de rechter de vordering als niet eenvoudig oordeelt en daarmee niet-ontvankelijk verklaart, hij niet zonder nadere motivering de verdachte in de proceskosten kan veroordelen aan de zijde van de benadeelde gemaakt. Hiermee geeft de Hoge Raad niet zozeer een inhoudelijk oordeel maar meer een aanwijzing dat een op het eerste gezicht onbegrijpelijke proceskostenveroordeling dient te worden uitgelegd. Wel lijkt

227 Hoge Raad 23 november 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM9405.

de Hoge Raad in deze uitspraak afstand te nemen van de daarvoor gehuldigde opvatting dat niet-ontvankelijkverklaring of onbevoegdverklaring gelijk moet worden gesteld met ontzegging van de vordering.[228]

4.3.10 Verjaring

Geen ambtshalve verjaring binnen het civiel recht

Eén van de mogelijk door een verdachte te voeren verweren tegen een vordering tot schadevergoeding kan inhouden dat de vordering (naar burgerlijk recht) is verjaard. Het strafrecht en het burgerlijk recht kennen eigen regels met betrekking tot de verjaring van het recht tot strafvervolging (artikelen 70 Sr e.v.) respectievelijk het recht op schadevergoeding (artikel 3:310 lid 1 BW). De strafrechter moet de regels van verjaring ambtshalve toepassen. Dit is in het civiele recht anders; daar is het de rechter verboden ambtshalve verjaring toe te passen en dient de aangesproken partij daar uitdrukkelijk een beroep op te doen. Voor de strafrechter zijn van belang de artikelen 70 tot en met 73 Sr waarin de vervolgingsverjaring (verjaringstermijnen, aanvang, stuiting en schorsing van de verjaringstermijn) is geregeld.

Wanneer het recht tot strafvervolging is verjaard, zal de beslissing van de strafrechter inhouden dat het Openbaar Ministerie niet-ontvankelijk is in de vervolging van de verdachte. In dat geval zal ook de benadeelde partij niet-ontvankelijk verklaard dienen te worden in zijn vordering, aangezien er aan de verdachte geen straf of maatregel kan worden opgelegd.

Wet tot aanpassing van de regeling van de vervolgingsverjaring

Met ingang van 1 april 2013 is in werking getreden de Wet tot aanpassing van de regeling van de vervolgingsverjaring[229], waarmee de wetgever tegemoet heeft willen komen aan de maatschappelijke behoefte om daders van zware delicten ook na lange(re) tijd nog te kunnen vervolgen.[230]

228 Hoge Raad 28 april 1964, VR 1964, 97.

229 Wet van 15 november 2012 tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht in verband met de aanpassing van de regeling van de vervolgingsverjaring, Stb 2012, 572 en Besluit van inwerkingtreding, Stb 2012, 665.

230 Zie voor een wat uitvoeriger bespreking van deze wet: S.S. Arendse, “Wet tot aanpassing van de regeling van de vervolgingsverjaring” in Ars Aequi maart 2013, pag. 230-234.

Vóór de inwerkingtreding van deze wet waren alleen de misdrijven waarop een levenslange gevangenisstraf was gesteld niet aan verjaring onderhevig (artikel 70 lid 2 Sr oud) en verjaarden alle andere strafbare feiten, afhankelijk van de hoogte van de strafbedreiging, na verloop van drie, zes, twaalf of twintig jaren (artikel 70 lid 1 sub 1 tot en met sub 4 Sr oud). De wijzigingen die de nieuwe wet met betrekking tot de verjaringsregels heeft ingevoerd, houden in dat:

- verjaring wordt afgeschaft voor alle misdrijven die met een gevangenisstraf van 12 jaren of meer worden bedreigd;
- verjaring wordt afgeschaft voor enkele specifieke zedenmisdrijven gepleegd tegen kinderen, te weten:
  - het stelselmatig in bezit hebben van kinderpornografie (artikel 240b, tweede lid, Sr);
  - gemeenschap met een wilsonbekwame (artikel 243 Sr);
  - gemeenschap met een persoon tussen de twaalf en de zestien jaar (artikel 245 Sr);
  - feitelijke aanranding van de eerbaarheid (artikel 246 Sr).
- misdrijven die worden bedreigd met een gevangenisstraf van acht jaren of meer na twintig jaren verjaren.

Artikel 77d Sr voorziet in een bijzonder regime voor de vervolgingsverjaring voor door jeugdige personen gepleegde misdrijven, waarbij de verjaringstermijnen zijn ingekort tot de helft van de in artikel 70 Sr genoemde verjaringstermijnen. Waar vóór 1 april 2013 alleen ten aanzien van misdrijven waarop een levenslange gevangenisstraf is gesteld het recht tot strafvervolging ten aanzien van personen tot 18 jaren verjaart in twintig jaren, geldt die verjaringstermijn (van 20 jaren) sinds 1 april 2013 ook voor misdrijven die worden bedreigd met een maximum gevangenisstraf van twaalf jaren of meer alsmede voor de misdrijven genoemd in de artikelen 240b lid 2, 243, 245 en 246 Sr.

De hiervoor genoemde wet waarin de regels van de vervolgingsverjaring zijn aangepast, heeft tevens geleid tot een aanpassing van het vierde lid van artikel 3:310 BW[231] dat met ingang van 1 april 2013 als volgt luidt:

231 Wet van 27 september 2012 tot wijziging van de bevrijdende verjaring in het Burgerlijk Wetboek in geval van schade veroorzaakt door strafbare feiten, Stb. 2012, 454.

Indien de gebeurtenis waardoor de schade is veroorzaakt, een strafbaar feit oplevert waarop de Nederlandse strafwet toepasselijk is, verjaart de rechtsvordering tot vergoeding van schade tegen de persoon die het strafbaar feit heeft begaan niet zolang het recht tot strafvordering niet door verjaring of door de dood van de aansprakelijke persoon is vervallen.

Vordering vergoeding schade verjaart niet eerder dan recht tot strafvordering

Daarmee is uitgangspunt geworden dat een vordering tot vergoeding van schade die het gevolg is van een strafbaar feit niet eerder verjaart dan het recht tot strafvordering voor het desbetreffende delict. Dit leidt ertoe dat voor de zware en (zeer) ernstige delicten, waarvoor thans geen verjaringstermijn meer geldt, tot in lengte van dagen, althans tot aan de dood van de dader vorderingen tot schadevergoeding kunnen worden ingesteld.

Wet tot aanpassing van de vervolgingsverjaring kent onmiddellijke werking

De wet tot aanpassing van de vervolgingsverjaring heeft in beginsel onmiddellijke werking, zo volgt uit de overgangsbepaling, artikel II van deze wet. Dit betekent dat de nieuwe verjaringstermijnen ook gelden voor strafbare feiten die zijn gepleegd vóór 1 april 2013, tenzij de feiten op dat moment zijn verjaard. Deze bepaling sluit aan bij bestaande rechtspraak van de Hoge Raad.[232]

Wel van belang is op te merken dat de onmiddellijke werking van de verjaringsregeling niet inhoudt dat een civiele vordering tot schadevergoeding die is gebaseerd op strafbare feiten gepleegd vóór de inwerkingtreding van genoemde wet en die volgens de op dat tijdstip geldende regels reeds was verjaard, zou herleven. In geval een vordering volgens het tot dan toe geldende recht reeds vóór 1 april 2013 zou zijn verjaard, kan geen beroep worden gedaan op artikel 3:310, vierde lid BW.[233]

Overigens hoeft de civielrechtelijke verjaring van een vordering van de benadeelde partij, waardoor deze niet-ontvankelijk moet worden verklaard, er niet aan in de weg te staan dat aan de verdachte de schadevergoedingsmaatregel als bedoeld in artikel

232 ECLI:NL:HR: 2010:BK1998 / NJ 2010, 231 en ECLI:NL:HR:2010:BK6357 / NJ 2010, 232.

233 Zie Hoge Raad 8 september 2000, NJ 2001, 2.

36f Sr wordt opgelegd en de benadeelde partij langs die weg (een deel van) de schade vergoed krijgt. Volgens de Hoge Raad[234] is de in artikel 36f Sr bedoelde schadevergoedingsmaatregel een strafrechtelijke sanctie die los staat van de beslissing in de voegingsprocedure en kan worden opgelegd indien en voor zover de verdachte jegens een slachtoffer naar burgerlijk recht aansprakelijk is voor de schade die door het strafbare feit is toegebracht. De schadevergoedingsmaatregel kan bijvoorbeeld ook worden opgelegd als er zich in de strafprocedure geen benadeelde partij heeft gevoegd. Oplegging van deze maatregel vereist wel dat de aard en de omvang van de maximaal te vergoeden schade volgens de criteria van burgerlijk recht zijn vastgesteld. Verjaring van de vordering heeft tot gevolg dat deze niet meer in rechte opeisbaar is[235], maar doet aan de aansprakelijkheid van de verdachte niet af.

Civielrechtelijke verjaring maakt schadevergoedingsmaatregel niet onmogelijk

4.2.11 Verrekening van een tegenvordering en bevrijdende betaling

In het kader van de strafprocedure is – anders dan in een procedure bij de burgerlijke rechter – voor het indienen van een tegenvordering (een vordering in reconventie) door de verdachte geen plaats.[236] Wel zou de verdachte kunnen aanvoeren dat hij de gevorderde schade wil verrekenen met een tegenvordering die hij op de benadeelde partij stelt te hebben. De mogelijkheden voor een verrekening lijken echter gering, gelet op het bepaalde in de artikelen 6:135 en 6:136 BW. Eerstgenoemd artikel sluit een beroep op verrekening uit indien de verplichting strekt tot vergoeding van schade welke de dader opzettelijk heeft toegebracht. Dit zal bij de schade als gevolg van een door de verdachte gepleegd strafbaar feit veelal het geval zijn. Daarnaast kan de rechter op grond van het bepaalde in artikel 6:136 BW een vordering van een benadeelde partij ondanks een beroep op verrekening toewijzen indien de

Strafprocedure biedt geen ruimte aan tegenvordering

234 Hoge Raad 13 juli 2010, NJ 2010, 459.

235 Dit wordt wel de zwakke werking van de verjaring genoemd: door verjaring gaat de mogelijkheid om in rechte een voor tenuitvoerlegging vatbare titel te krijgen verloren, maar de aanspraak zelf blijft bestaan waardoor een nadien gedane betaling door de schuldenaar ook niet onverschuldigd is.

236 Hoge Raad 3 oktober 2006, ECLI:NL:HR:2006:AW3559.

gegrondheid van dit verweer niet op eenvoudige wijze is vast te stellen en de vordering overigens voor toewijzing vatbaar is.

Indien ter zitting blijkt dat de verdachte de gevorderde schadevergoeding al heeft betaald, leidt dit ertoe dat de grondslag aan de vordering is komen te ontvallen. Dit dient te leiden tot een afwijzing van de vordering.[237]

237 Hoge Raad 9 november 2010, ECLI:NL:HR:2010:BL0837.

5 Schadevergoedingsmaatregel

Inhoudsopgave

5.1	Algemeen	169
5.2	Voorwaarden voor oplegging	171
5.3	Vervangende hechtenis	173
5.4	Draagkracht verdachte	174
5.5	Termijnbetaling	176
5.6	Voorschotregeling	176
5.7	Hoofdelijkheid	177
5.8	Proceskosten	178
5.9	Wettelijke rente	179
5.10	Conservatoir beslag	179
5.11	Samenloop ontnemingsmaatregel en speciale preferentie	180

5 Schadevergoedingsmaatregel

5.1 Algemeen

De schadevergoedingsmaatregel (artikel 36f Sr) heeft als doel het herstellen van de rechtmatige toestand. De maatregel kan worden opgelegd ten behoeve van het slachtoffer dan wel diens nabestaanden als genoemd in artikel 51f lid 2 Sv indien en voor zover de verdachte jegens het slachtoffer naar burgerlijk recht aansprakelijk is voor de schade die door het strafbare feit is toegebracht. De wet heeft het over het strafbare feit, wat betekent dat het zowel om een misdrijf als om een overtreding kan gaan.

De schadevergoedingsmaatregel is een zelfstandige strafrechtelijke maatregel die naast andere straffen en maatregelen kan worden opgelegd (artikel 36f lid 3 Sr). Voorts kan de schadevergoedingsmaatregel naast een (gedeeltelijk) toegewezen vordering tot schadevergoeding worden opgelegd, hetgeen doorgaans ook gebeurt.

Zelfstandige strafrechtelijke sanctie die ambtshalve kan worden opgelegd

De rechter kan de schadevergoedingsmaatregel ambtshalve opleggen, dat wil zeggen zonder dat door de benadeelde partij een vordering is ingediend of zonder dat de officier van justitie een vordering strekkende tot oplegging van de schadevergoedingsmaatregel heeft gedaan. Doorgaans zal de officier van justitie overigens de oplegging van de schadevergoedingsmaatregel vorderen voor zover hij de vordering van de benadeelde partij toewijsbaar acht.

Met eerstgenoemde mogelijkheid, het opleggen van de schadevergoedingsmaatregel zonder vordering benadeelde partij, moet – ook blijkens de wetsgeschiedenis – terughoudend worden omgegaan, aangezien informatie over de schade van het slachtoffer zelf ontbreekt; het slachtoffer kan geen prijs stellen op schadevergoeding of zijn schade op een andere wijze al vergoed hebben gekregen. Daarnaast zal het lastig zijn zonder informatie van het slachtoffer tot een juiste vaststelling van de schade te komen.

Terughoudend met maatregel zonder vordering benadeelde partij

De rechter mag een vordering benadeelde partij niet afwijzen met de overweging dat hij al de schadevergoedingsmaatregel oplegt. Wel is de rechter verplicht bij toewijzing van de vordering benadeelde partij en de oplegging van de schadevergoedingsmaatregel te bepalen dat de verdachte is gekweten van zijn plicht tot schadeloosstelling van het slachtoffer indien en voor zover hij heeft voldaan aan één van de hem opgelegde wijzen van vergoeding van de door het slachtoffer geleden schade.[238]

De rechter kan ook niet bepalen dat de schadevergoedingsmaatregel een hoger bedrag beloopt dan volgt uit de bewezenverklaring.[239] Indien voor dezelfde schade zowel de vordering benadeelde partij als de schadevergoedingsmaatregel wordt toegewezen respectievelijk opgelegd, dient de rechter in het vonnis tevens te bepalen dat wanneer de verdachte aan de ene verplichting heeft voldaan hij gekweten is van de andere verplichting.
Sinds de inwerkingtreding van de Wet OM-afdoening op 1 februari 2008 kan de officier van justitie de schadevergoedingsmaatregel ook bij het uitvaardigen van een strafbeschikking aan de verdachte opleggen (artikel 36f lid 1 Sr). In de praktijk is deze mogelijkheid nog niet geïmplementeerd.

Geen schadevergoedingsmaatregel voor verdachten jonger dan 14 jaar

De schadevergoedingsmaatregel mag niet worden opgelegd aan verdachten die ten tijde van het plegen van het strafbare feit de leeftijd van 14 jaar nog niet hadden bereikt.[240] Ook kan geen schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd ten aanzien van de ouders van de verdachte die ten tijde van het plegen van het strafbare feit de leeftijd van 14 jaar nog niet had bereikt en tegen wie de vordering benadeelde partij is gericht. De wet biedt (terecht) deze mogelijkheid niet.

Het opleggen van de maatregel naast de (gedeeltelijke) toewijzing van de vordering van de benadeelde partij bewerkstelligt dat de benadeelde partij niet zelf tot actie hoeft over te gaan

238 Hoge Raad 20 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BV2855

239 Zie Hoge Raad 23 september 1997, NJ 1998, 102, ECLI:NL:HR:1997:ZD0803, waarin de diefstal van goederen voor een bedrag van NLG 1.075,- bewezen werd verklaard en de schadevergoedingsmaatregel een bedrag van NLG 2.590,- beliep.

240 Hoge Raad 14 juni 2005, NJ 2006, 84, ECLI:NL:HR:2005:AT5801.

om zijn toegewezen vordering bij de verdachte te innen als deze de vordering niet of niet volledig voldoet. De Staat, in dit geval het Centraal Justitieel Incasso Bureau (CJIB), int het bedrag ten behoeve van het slachtoffer of diens nabestaanden. Zodra het CJIB het bedrag van de veroordeelde heeft ontvangen, dient deze het bedrag onverwijld aan het slachtoffer uit te keren.

Dit betekent dat in geval van termijnbetalingen, het slachtoffer telkens het door de veroordeelde betaalde deel gestort krijgt en het CJIB deelbetalingen niet opspaart tot de veroordeelde het gehele bedrag heeft betaald. Sommige slachtoffers ervaren het als confronterend om over een langere periode telkens een bedrag te ontvangen en op die wijze herinnerd te worden aan het strafbare feit. Het CJIB is zeer succesvol gebleken in het innen van opgelegde schadevergoedingsmaatregelen. Blijkens de jaarverslagen wordt meer dan 80% van de opgelegde maatregelen volledig geïnd. Aantekening verdient dat dit percentage voornamelijk wordt behaald bij schadevergoedingsmaatregelen tot € 2.000,-. Boven dit bedrag neemt dit percentage snel af. Boven de € 10.000,- wordt minder dan de helft succesvol geïnd en wordt daarmee in meer dan de helft van die gevallen de vervangende hechtenis ten uitvoer gelegd. Tot slot is de schadevergoedingsmaatregel van belang voor het slachtoffer aangezien hij daarmee ook in aanmerking kan komen voor een voorschot (zie nader in dit hoofdstuk).

5.2 Voorwaarden voor oplegging

De schadevergoedingsmaatregel kan worden opgelegd wanneer de verdachte wordt veroordeeld voor een strafbaar feit of wanneer in de strafoplegging rekening wordt gehouden met een ad informandum gevoegd feit dan wel wanneer een strafbeschikking wordt opgelegd. Hoewel nergens in de wet expliciet bepaald, kan de schadevergoedingsmaatregel ook worden opgelegd in het geval toepassing wordt gegeven aan artikel 9a Sr (schuldigverklaring zonder straf of maatregel). Gelet op de bedoeling van de maatregel, te weten geen leedtoevoeging, maar herstel van de rechtmatige toestand, is dit niet zo vreemd.

Ook schadevergoedingsmaatregel bij artikel 9a Sr

Als een verdachte wordt ontslagen van alle rechtsvervolging betekent dit dat hij niet wordt veroordeeld voor een strafbaar feit, ook al wordt de maatregel van TBS of plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis bevolen. In een dergelijk geval is het sinds 1 januari 2014 met de wijziging van artikel 36f lid 1 Sr mogelijk de schadevergoedingsmaatregel op te leggen.[241] Artikel 36f lid 1 Sr is zo gewijzigd dat de oplegging van een schadevergoedingsmaatregel mogelijk is wanneer de verdachte wordt veroordeeld tot een straf of aan wie bij rechterlijke uitspraak een maatregel of een last als bedoeld in artikel 37 Sr wordt opgelegd. Met andere woorden: ook bij ontslag van alle rechtsvervolging en plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis (of oplegging TBS) kan voortaan een schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd.

Maatregel tot en voor zover de burgerlijke aansprakelijkheid

Daarnaast geldt voor de oplegging van de schadevergoedingsmaatregel dat dit kan *indien en voor zover de verdachte jegens het slachtoffer naar burgerlijk recht aansprakelijk is voor de schade die door het strafbare feit is toegebracht* (artikel 36f lid 2 Sr). Die aansprakelijkheid dient te worden beoordeeld naar de regels van het civiele recht. Wanneer de vordering benadeelde partij wordt afgewezen of niet-ontvankelijk wordt verklaard, kan in beginsel geen schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd, omdat de civiele aansprakelijkheid dan niet vast staat. Er zijn echter situaties denkbaar waarin de benadeelde partij niet-ontvankelijk wordt verklaard, maar waarbij desondanks wel kan worden vastgesteld dat de verdachte naar burgerlijk recht aansprakelijk is voor de door de benadeelde partij geleden schade zodat de schadevergoedingsmaatregel kan worden opgelegd. Die situatie doet zich bijvoorbeeld voor wanneer de vordering naar civiel recht is verjaard. De vordering is dan weliswaar niet meer opeisbaar, maar de verdachte blijft wel degelijk aansprakelijk.[242]

241 Wet van 26 juni 2013 tot aanpassing van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en de Uitvoeringswet Internationaal Strafhof in verband met de introductie van de mogelijkheid conservatoir beslag te leggen op het vermogen van de verdachte ten behoeve van het slachtoffer (Stb. 2013, 278) (33 295). Inwerkingtreding 1 januari 2014 (Stb. 2013, 336).

242 Hoge Raad 13 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010: BM0912.

Het is ook denkbaar dat de vordering van de benadeelde partij strandt vanwege een gebrek dat daaraan kleeft (ontbrekende machtiging of geen vertegenwoordiging van een minderjarige benadeelde); ook in zo'n geval verbiedt de wet niet dat de schadevergoedingsmaatregel wordt opgelegd. Een laatste situatie waaraan in dit verband kan worden gedacht is een onherroepelijke beslissing van de burgerlijke rechter waaruit blijkt dat verdachte de door hem veroorzaakte schade moet terugbetalen of vergoeden aan de benadeelde partij. Die civielrechtelijke veroordeling staat niet in de weg aan het opleggen van de schadevergoedingsmaatregel ter zake van de door het strafbare feit veroorzaakte schade, zij het dat bepaald zal moeten worden dat betaling aan de benadeelde verdachte kwijt van betaling aan de Staat en omgekeerd.

Schadevergoedingsmaatregel onder omstandigheden ook mogelijk als vordering op formele gronden strandt

Hoewel in artikel 36f Sr niet is opgenomen dat de schade rechtstreeks dient voort te vloeien uit het strafbare feit, heeft de Hoge Raad bepaald dat het begrip schade in dit artikel wel op die manier moet worden beoordeeld. Dat betekent dat de schadevergoedingsmaatregel niet kan worden opgelegd ten aanzien van de proceskosten nu deze kosten niet kunnen worden aangemerkt als schade die rechtstreeks voortvloeit uit het bewezen verklaarde strafbare feit.[243] (zie paragraaf 4.2.2.2)

Geen schadevergoedingsmaatregel voor proceskosten

5.3 Vervangende hechtenis

De rechter moet in het kader van het bij de schadevergoedingsmaatregel opgelegde geldbedrag - met uitzondering van minderjarige verdachten en bij rechtspersonen - op grond van artikel 36f lid 7 Sr j° artikel 24c Sr bevelen dat bij niet-betaling vervangende hechtenis zal worden toegepast teneinde de veroordeelde er toe te bewegen de schade te voldoen aan de Staat. Als de veroordeelde het geldbedrag niet betaalt, wordt de vervangende hechtenis ten uitvoer gelegd. Deze tenuitvoerlegging heft evenwel de betalingsverplichting ten behoeve van het slachtoffer niet op (artikel 36f lid 7 Sv). De term vervangende hechtenis is in die zin misleidend.

Vervangende hechtenis heft betalingsverplichting niet op

243 Hoge Raad 18 april 2000, NJ 2000, 413 en Hoge Raad 29 mei 2001, NJ 2002, 123.

Afspraken LOVS ten aanzien van vervangende hechtenis, maar niet bindend

Volgens een LOVS-afspraak vindt de berekening van het aantal dagen vervangende hechtenis plaats aan de hand van een tabel die voor de oplegging van een geldboete en de schadevergoedingsmaatregel is vastgesteld. Het minimum bedraagt één dag hechtenis bij bedragen van minimaal € 3,- tot en met € 50,-. Het maximum bedraagt 365 dagen bij bedragen van € 74.000,- of hoger. Bij bedragen van € 50,- en hoger worden rekenformules gehanteerd. Deze tabel is met de overige LOVS-afspraken en LOVS oriëntatiepunten te raadplegen op rechtspraak.nl. De LOVS-afspraken zijn onder andere bedoeld om de rechtseenheid te bevorderen. Zij zijn evenwel niet bindend voor de rechter en er kunnen zich gevallen voordoen waarin een lager (of hoger) aantal dagen vervangende hechtenis wordt opgelegd. De wet schrijft voor dat maximaal een dag per € 25,- wordt opgelegd met een maximum van 365 dagen.

Geen verplichting tot vervangende jeugddetentie

Ten aanzien van jeugdige verdachten is de rechter niet verplicht vervangende jeugddetentie op te leggen. In artikel 77a Sr is artikel 24c Sr immers niet van overeenkomstige toepassing verklaard. Wanneer de rechter overgaat tot het opleggen van vervangende jeugddetentie is hij per schadevergoedingsmaatregel gebonden aan een minimum van één dag en een maximum van drie maanden. Daar waar bij volwassenen het maximum van 365 dagen voor alle schadevergoedingsmaatregelen tezamen geldt (artikel 60a Sr), geldt dit niet voor jeugdigen nu artikel 60a Sr in artikel 77a Sr ook niet van overeenkomstige toepassing is verklaard.

5.4 Draagkracht verdachte

Draagkracht speelt in beginsel geen rol bij oplegging schadevergoedingsmaatregel

Bij het opleggen van een schadevergoedingsmaatregel speelt de draagkracht van de verdachte in beginsel geen rol. Artikel 24 Sr is niet van overeenkomstige toepassing verklaard. Daarbij komt dat, nu het gaat om de aansprakelijkheid naar burgerlijk recht, de rechter zich bij de vaststelling van de omvang van de schadevergoedingsverplichting niet zal mogen laten leiden door de draagkracht van de verdachte.[244]

244 Bij de vaststelling van de omvang van de schadevergoedingsverplichting kan artikel 6:109 BW wel van invloed zijn; zie tweede deel van dit hoofdstuk ten aanzien van het civiele recht.

Zoals hiervoor reeds opgemerkt moet de rechter bij de oplegging van de schadevergoedingsmaatregel – met uitzondering van minderjarige verdachten en bij rechtspersonen – bevelen dat bij niet-betaling een door hem te bepalen aantal dagen vervangende hechtenis zal worden toegepast. Tijdens de parlementaire behandeling is onderkend dat bij een verdachte die geen dan wel een zeer beperkte draagkracht heeft, oplegging van de schadevergoedingsmaatregel er feitelijk toe zal leiden dat reeds op voorhand vaststaat dat vervangende hechtenis zal worden toegepast, waarbij de vraag rijst of dit niet in strijd is met het niet-punitieve karakter van de maatregel. De minister heeft in dit verband opgemerkt dat er zeer uitzonderlijke omstandigheden kunnen zijn die maken dat de rechter afziet van het opleggen van de schadevergoedingsmaatregel.

Zeer uitzonderlijke omstandigheden kunnen leiden tot afzien van schadevergoedingsmaatregel

Volgens de Hoge Raad kan van zo'n omstandigheid sprake zijn wanneer op voorhand vaststaat dat het opleggen van de maatregel zal leiden tot het in de toekomst toepassen van vervangende hechtenis.[245] Omdat sinds 2011 artikel 561 lid 4 Sv (oud) is geschrapt waarin werd bepaald dat de betaling moest zijn voldaan binnen twee jaar en drie maanden nadat het vonnis voor tenuitvoerlegging vatbaar was geworden, zou ten onrechte het idee kunnen ontstaan dat de situatie als hiervoor geschetst zich niet meer voor zal doen. De Aanwijzing executie[246] schrijft het CJIB echter voor dat in beginsel geen betalingsregelingen worden getroffen. Slechts onder bijzondere omstandigheden kan het CJIB hiertoe overgaan waarbij het uitgangspunt is dat betaling binnen 12 maanden dient plaats te vinden. Deze termijn kan, wederom onder bijzondere omstandigheden, worden verlengd tot 36 maanden en in (nog) uitzonderlijke gevallen langer zijn.[247] Het CJIB stelt zich op het standpunt dat volledige betaling, ondanks afschaffing van de termijn van twee jaar en drie maanden, binnen niet al te lange tijd dient te geschieden.[248] Desondanks kan het Openbaar Ministerie betaling in termijnen toestaan (artikel 561 lid 3 Sv).

245 Hoge Raad 16 juni 2009, ECLI:NL:HR:2009:BI 1812.

246 Aanwijzing executie (2013A003, Stcrt. 2013, 5107).

247 Zie over deze materie uitgebreid Maatregel of dubbele bestraffing?, An Klaasse en Sjoerd van Berge Henegouwen, Proces 2012 (91) 5, p. 340 e.v.

248 Rechtbank 's-Gravenhage 15 juli 2011, ECLI:NL:RBDHA:2011:BR 4869.

5.5 Termijnbetaling

Termijnbetaling binnen 2 jaar in bij voorkeur gelijke termijnen

Voor de rechter bestaat de mogelijkheid de schadevergoedingsmaatregel in termijnen op te leggen vanaf een bedrag van € 225,-. De regeling zoals deze geldt voor geldboetes is van overeenkomstige toepassing verklaard (artikel 24a Sr). Het minimale bedrag per termijn bedraagt € 45,-, waarbij een termijn minimaal één en maximaal drie maanden beloopt. De termijnen dienen zo te worden vastgesteld dat zij gezamenlijk niet langer duren dan 2 jaar. Om uitvoeringsproblemen bij het CJIB te voorkomen is het aan te raden de termijnen gelijk te laten zijn.

Indien de rechter bij de oplegging van de schadevergoedingsmaatregel heeft bepaald dat deze in termijnen mag worden voldaan, dan bepaalt het Openbaar Ministerie ingevolge artikel 561 lid 2 Sv de dagen waarop de termijnbetalingen uiterlijk moeten zijn gedaan. Daarbij ziet het Openbaar Ministerie er op toe dat de veroordeelde daarover tijdig wordt ingelicht (artikel 561 lid 2, tweede volzin, Sv).

5.6 Voorschotregeling

Met de inwerkingtreding van de Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces is de voorschotregeling geïntroduceerd. In het zesde lid van artikel 36f Sr is bepaald dat de Staat het bedrag van de schadevergoedingsmaatregel als voorschot uitkeert aan het slachtoffer dat geen rechtspersoon is, indien de veroordeelde binnen acht maanden nadat het vonnis of arrest onherroepelijk is geworden niet of niet volledig aan zijn betalingsverplichting heeft voldaan. In die bepaling is ook geregeld dat deze voorschotregeling bij AMvB kan worden beperkt tot slachtoffers van gewelds- en zedenmisdrijven. Op 30 augustus 2011 is het Uitvoeringsbesluit voorschotregeling schadevergoedingsmaatregel[249] in werking getreden. Daarin is voorzien dat de uitkeringen uit het voorschotfonds de eerste vijf jaar na inwerkingtreding beperkt zullen blijven tot schadevergoedingsmaatregelen ter zake van veroordelingen voor de strafbare feiten genoemd in de artikelen 141, 239 tot en met 253, 273f, 287 tot

249 Stb. 2011, 311.

en met 291, 300 tot en met 303, 312 en 317 Sr. Met de uitkering van het voorschot vervalt de betalingsverplichting van de veroordeelde niet. Het CJIB is met de uitkering van de voorschotten belast. Uitgangspunt bij de beoordeling of een bewezenverklaard feit onder de voorschotregeling valt, is het gronddelict. Of sprake is van poging, voorbereiding of deelnemingsvormen is voor de toekenning van een voorschot niet relevant. Dat betekent dat ook een schadevergoedingsmaatregel die is opgelegd ter zake van poging tot zware mishandeling onder de voorschotregeling valt. Voor de uitvoering van de voorschotregeling is voor het CJIB van belang na te kunnen gaan ten aanzien voor welke delicten de schadevergoedingsmaatregel is opgelegd. Vanaf 2016 zal de voorschotregeling weliswaar ook voor overige strafbare feiten gaan gelden, maar de uitkering van het voorschot zal gemaximeerd zijn tot een bedrag van € 5.000,-.

Gronddelict is bepalend voor de voorschotregeling

5.7 Hoofdelijkheid

Wanneer sprake is van meerdere verdachten kan de schadevergoedingsmaatregel – net als de toewijzing van de vordering benadeelde partij – hoofdelijk worden opgelegd.

Door de schadevergoedingsmaatregel hoofdelijk op te leggen, wordt de vergoeding van de schade aan het slachtoffer bespoedigd. Bij hoofdelijke oplegging van de schadevergoedingsmaatregel zal het uitgangspunt zijn dat bij elke verdachte uitgegaan wordt van de gehele schade. De rechter dient over het gehele bedrag dat hij als schadevergoedingsmaatregel heeft toegewezen de vervangende hechtenis te berekenen en kan dit niet slechts voor een deel van het toegewezen bedrag doen.[250] Overigens betekent dit niet dat de rechter gebonden is aan het aantal dagen dat volgt uit de staffel die is opgenomen bij de oriëntatiepunten van de LOVS-afspraken of aan het wettelijke maximum. De rechter moet de vervangende hechtenis koppelen aan het totale bedrag dat wordt opgelegd, maar kan het aantal dagen wel verminderen voor zover hem dit billijk voorkomt. Het staat de rechter dus vrij minder dagen dan doorgaans voor het totaal bedrag wordt berekend op te leggen. De wet geeft

Schadevergoedingsmaatregel en vervangende hechtenis bij hoofdelijkheid voor het gehele bedrag

Billijkheid kan reden geven tot vermindering. Wet bepaalt alleen maximum aantal dagen

250 Hoge Raad 3 december 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE 9053.

immers slechts een maximum aantal dagen, maar hiervan kan ten gunste van de verdachte worden afgeweken. In feite doen de LOVS-afspraken dit ook.

In dictum bevrijding van betalingsverplichting vermelden voor zover ander daarin voorziet

Ook voor de hoofdelijk opgelegde schadevergoedingsmaatregel geldt dat als één van de verdachten het totale bedrag of een deel daarvan heeft betaald, de andere verdachten in zoverre van hun betalingsverplichting zijn bevrijd. De betalende verdachte heeft vanaf dat moment een regresrecht op de andere verdachten. De rechter dient in zijn dictum op te nemen dat de verdachte van zijn betalingsverplichting is bevrijd voor zover een andere aansprakelijke persoon de schade heeft vergoed.

Bij veroordeling tot medeplegen uitgaan van hoofdelijkheid, ook (nog) zonder medeverdachten

Wanneer meer verdachten op verschillende tijdstippen voor het medeplegen van hetzelfde strafbare feit worden veroordeeld, is het zaak dat de schadevergoedingsmaatregel hoofdelijk wordt opgelegd, zelfs wanneer op dat moment nog geen medeverdachte in beeld is. In de executie komt het namelijk voor dat wanneer een van de veroordeelden niet hoofdelijk is veroordeeld, maar de schade wel reeds door een andere mededader is voldaan, hij geen beroep kan doen op deze gedane betaling. Wanneer dus duidelijk is dat in een bepaalde zaak ook medeverdachten betrokken zijn of medeverdachten op een later tijdstip voor de rechter dienen te verschijnen, doet de rechter er goed aan de hoofdelijkheidsclausule te gebruiken.

5.8 Proceskosten

De schadevergoedingsmaatregel kan uitsluitend ter zake van rechtstreekse materiële en immateriële schade worden opgelegd. Proceskosten kunnen niet worden aangemerkt als rechtstreekse schade veroorzaakt door het bewezenverklaarde strafbare feit in de zin van artikel 51a Sv en de vergoeding daarvan kan daarom niet bij schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd.[251]

251 Hoge Raad 19 maart 2002, NJ 2002, 497, ECLI:NL:HR:2002:AD8963.

5.9 Wettelijke rente

De wettelijke rente is de vergoeding van vertragingsschade en wordt berekend over de hoofdsom van de toegewezen vordering tot schadevergoeding vanaf het moment dat die vordering opeisbaar is geworden en de verdachte met voldoening van de hoofdsom in verzuim is geweest tot de dag waarop de vordering is voldaan.
Deze schade kan worden aangemerkt als rechtstreekse schade en de verdachte kan daarom ook in het kader van de schadevergoedingsmaatregel tot de voldoening van de wettelijke rente worden veroordeeld, mits de wettelijke rente is gevorderd in het kader van de vordering tot schadevergoeding. Volgens een LOVS-afspraak wordt het aantal dagen vervangende hechtenis slechts gerelateerd aan de hoofdsom van de toegewezen schadevergoeding en niet tevens aan de daarover verschuldigde wettelijke rente. Achterliggende reden is dat de hoogte van de wettelijke rente niet vaststaat aangezien deze rente doorloopt tot het moment dat de aansprakelijke de schade heeft vergoed.

Wettelijke rente ook mogelijk in het geval van schadevergoedingsmaatregel

Goede praktijk is wanneer in het vonnis wordt opgenomen vanaf welk moment de wettelijke rente is gaan lopen. Wanneer dit voor schadeposten verschilt, dient de ingangsdatum van de wettelijke rente per schadepost te worden vastgesteld. Dit om te voorkomen dat daarover in de executiefase discussie ontstaat.

5.10 Conservatoir beslag

Per 1 januari 2014 treedt de Wet conservatoir beslag slachtoffers in werking.[252] Deze wet maakt het mogelijk dat er bij verdenking van een misdrijf waarvoor een geldboete van de vierde categorie of hoger kan worden opgelegd (artikel 94a lid 3 Sv) beslag kan worden gelegd tot bewaring van het recht op verhaal voor een ter zake van dat misdrijf op te leggen schadevergoedingsmaatregel.

Conservatoir beslag tbv schadevergoedingsmaatregel

252 Besluit van 30 augustus 2013 tot vaststelling van het tijdstip van inwerkingtreding van de wet van 26 juni 2013 tot aanpassing van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en de Uitvoeringswet Internationaal Strafhof in verband met de introductie van de mogelijkheid conservatoir beslag te leggen op het vermogen van de verdachte ten behoeve van het slachtoffer (Stb. 2013, 336).

Machtiging door rechter-commissaris

Conservatoir beslag kan op grond van artikel 103 Sv alleen worden gelegd nadat de rechter-commissaris op vordering van de officier van justitie daarvoor een schriftelijke machtiging heeft verleend.[253] Die machtiging moet door de officier van justitie of door de gerechtsdeurwaarder aan de verdachte worden betekend. Door tijdens het opsporingsonderzoek conservatoir beslag te leggen op het vermogen van de verdachte kan worden voorkomen dat deze zijn vermogen vervreemdt of bezwaart voordat hij daadwerkelijk definitief wordt veroordeeld tot een schadevergoedingsmaatregel. Ook het conservatoir beslag beoogt herstel in de rechtmatige toestand.

5.11 Samenloop ontnemingsmaatregel en speciale preferentie

Per 1 januari 2014 is artikel 36e lid 8 Sr zo gewijzigd dat bij de bepaling van de omvang waarop het wederrechtelijk verkregen voordeel wordt geschat niet alleen in mindering worden gebracht aan benadeelde derden in rechte toegekende vorderingen, maar ook de schadevergoedingsmaatregel ten behoeve van het slachtoffer, voor zover die zijn voldaan. Tevens is geregeld dat betalingen door de veroordeelde aan de Staat eerst strekken tot voldoening van de schadevergoedingsmaatregel en vervolgens tot voldoening van een opgelegde boete (artikel 36f lid 4 Sr). Aldus komt het recht van het slachtoffer op schadevergoeding, in de vorm van de schadevergoedingsmaatregel, speciale preferentie toe ten opzichte van een eventuele geldboete en een ontnemingsmaatregel.

Speciale preferentie voor schadevergoedingsmaatregel

Bij het herstel in de rechtmatige toestand moet dus eerst het slachtoffer worden gecompenseerd. De speciale preferentie is evenwel alleen van toepassing in het strafrechtelijke kader en kan niet worden ingeroepen ten opzichte van andere schuldeisers, die een civielrechtelijke vordering op de verdachte hebben.[254]

253 In geval van ontdekking op heterdaad kan overigens ook mondeling een machtiging worden verleend, zie artikel 103 lid 3 Sv.

254 Kamerstukken II, 2011-2012, 33 295, nr. 3.

6
Bijzondere voorwaarden

Inhoudsopgave

6.1 Bijzondere voorwaarden ten aanzien van de schade 183
6.2 Bijzondere voorwaarden betreffende het gedrag van de veroordeelde 187

6
Bijzondere voorwaarden

Aan de oplegging van voorwaardelijke straffen kan de rechter bijzondere voorwaarden verbinden. Voor het slachtoffer is een aantal van deze op te leggen bijzondere voorwaarden relevant. Dit betreft de voorwaarden die zien op enige vorm van schadevergoeding. Voorts zijn er voorwaarden mogelijk die zien op het gedrag van de veroordeelde (bijvoorbeeld een contactverbod).

Achtereenvolgens komen in dit hoofdstuk de voorwaarden aan bod die zien op schadevergoeding dan wel herstel en de overige voorwaarden gericht op het gedrag van de verdachte.

Alle genoemde bijzondere voorwaarden kunnen op grond van artikel 14e lid 1 Sr en artikel 77za Sr dadelijk uitvoerbaar worden verklaard. De proeftijd die aan de voorwaarden kan worden gekoppeld is maximaal drie jaren, maar kan ook maximaal tien jaren bedragen in gevallen waarin er ernstig rekening mee moet worden gehouden dat de veroordeelde wederom een misdrijf zal begaan dat gericht is tegen of gevaar veroorzaakt voor de onaantastbaarheid van het lichaam.

Overigens dient de rechter per opgelegde bijzondere voorwaarde te bepalen hoe lang de duur van de proeftijd is en deze duur kan per voorwaarde verschillen.

6.1 Bijzonder voorwaarden ten aanzien van de schade

Schadevergoeding als bijzondere voorwaarde (artikel 14c lid 2 onder 1 Sr)

De rechter kan deze voorwaarde op vordering van de officier van justitie of ambtshalve opleggen en stelt daarbij een termijn vast waarbinnen de veroordeelde de schade aan het slachtoffer moet hebben vergoed. Deze termijn is ten hoogste gelijk aan de duur van de proeftijd. Ten aanzien van de hoogte van het bedrag bestaat geen beperking, aangezien herstel in de oude staat

Schadevergoeding als bijzondere voorwaarde vereist geen vordering benadeelde partij

Verjaring voor het civiele recht vormt geen beletsel voor schadevergoeding in de vorm van bijzondere voorwaarde

voorop staat. Niet vereist voor het opleggen van de voorwaarde is dat een vordering benadeelde partij is ingesteld.[255] Wel dient er een causaal verband te bestaan tussen het strafbare feit en de schade. Volgens de Hoge Raad is de vraag of de veroordeelde door een bijzondere voorwaarde verplicht kan worden tot schadevergoeding een andere dan de vraag of de veroordeelde civielrechtelijk gehouden is om de schade te betalen.[256] De verjaring van een vordering naar civiel recht is geen beletsel om schadevergoeding als bijzondere voorwaarde op te leggen.[257]

In theorie kan de rechter de voorwaarde tot schadevergoeding opleggen zonder zich uit te laten over de precieze omvang van de schade. Dit is echter niet wenselijk aangezien de rechter dan onduidelijkheid laat bestaan over de omvang van de bijzondere voorwaarde en wanneer aan de voorwaarde voldaan is.

De rechter kan ook termijnbetalingen toestaan en voorts opdragen dat de veroordeelde betalingsbewijzen overlegt. Belast met de naleving van de voorwaarde is het Openbaar Ministerie.

De wet verbiedt niet dat de vergoeding van de schade als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke straf wordt opgelegd in combinatie met de schadevergoedingsmaatregel.

Schadeherstel als bijzondere voorwaarde (artikel 14c lid 2 onder 2 Sr)

De rechter kan ook als bijzondere voorwaarde stellen het herstel door de veroordeelde van de door het strafbare feit veroorzaakte schade. Ook voor deze voorwaarde dient de rechter voor de nakoming daarvan een termijn te bepalen, die niet langer mag zijn dan de duur van de proeftijd.

Herstel van schade is vooral geëigend wanneer de veroordeelde niet in staat is de schade binnen redelijke termijn te vergoeden, maar wel in staat en bereid is de schade te herstellen in de situatie zoals die voorafgaand aan het strafbare feit bestond.

255 HR 25 juni 1991, NJ 1992, 216.
256 HR 22 mei 1990, NJ 1991, 27.
257 HR 25 juni 1991, NJ 1992, 216.

Deze voorwaarde veronderstelt doorgaans wel contact tussen dader en slachtoffer, een contact waartoe niet ieder slachtoffer bereid zal zijn. De officier van justitie dient daarmee rekening te houden bij zijn eis op de terechtzitting.[258]

Deze voorwaarde wordt in de praktijk dan ook zelden opgelegd. Denkbaar is deze voorwaarde te stellen bij bijvoorbeeld vernieling middels het bekladden van muren met graffiti. Onder toezicht zou de schoonmaak van bijvoorbeeld die muren als bijzondere voorwaarde kunnen worden gesteld bij een voorwaardelijke straf. Ook is denkbaar dat teruggave van gestolen goederen onder deze voorwaarde geschaard kan worden.

Storting geldbedrag in slachtofferfondsen (artikel 14c lid 2 onder 4 Sr)

Schadefonds Geweldsmisdrijven

De wetgever heeft bij de invoering van de bijzondere voorwaarde tot storting van een geldbedrag in het Schadefonds Geweldsmisdrijven of in andere slachtofferfondsen het oog gehad op slachtoffers die geen prijs stellen op schadeloosstelling en op strafzaken waarbij een individualiseerbaar slachtoffer ontbreekt. De wetgever gaat er voorts van uit dat er bij de oplegging van deze voorwaarde een relatie zal worden gelegd tussen de instelling en het delict.[259] Op een in de Staatscourant (1993, 133) gepubliceerde lijst staat een niet-limitatieve opsomming van mogelijke instellingen die voor begunstiging op de voet van artikel 14c lid 2 onder 4 Sr in aanmerking komen.

Begrenzing door maximale geldboete

Voor de bijzondere voorwaarde tot storting van een geldbedrag in een slachtofferfonds geldt dat het op te leggen geldbedrag de maximum geldboete die op het betreffende misdrijf staat, niet mag overtreffen. Artikel 14c lid 4 Sr bepaalt dat de artikelen 23 lid 1 en 2 Sr en artikel 24 Sr van overeenkomstige toepassing zijn bij de oplegging van de bijzondere voorwaarde tot storting in een fonds. Dit betekent dat het Openbaar Ministerie de termijn stelt waarbinnen de betaling van het bedrag geschiedt en dat voorts rekening dient te worden gehouden met de draagkracht van verdachte.

258 Zie paragraaf 2.3. van de Aanwijzing voorwaardelijke vrijheidsstraffen en schorsing voorlopige hechtenis onder voorwaarden (A2013004) (Stct. 2013, 5108).

259 Kamerstukken II 1989-1990, 21 345, 3, p. 21 MvT.

Bij de strafzaken[260] die volgden op de rellen in Haren is van de mogelijkheid gebruik gemaakt tot het opleggen van een bijzondere voorwaarde tot storting van een geldbedrag in het Schadefonds Openlijk Geweld.[261] Een van de redenen was dat van veel daders onvoldoende kon worden vastgesteld voor welke schade zij specifiek aansprakelijk konden worden gehouden.

Subrogatie aan de Staat

Een geheel andere overweging om bij wijze van bijzondere voorwaarde storting van een geldbedrag in het Schadefonds Geweldsmisdrijven te doen is de situatie waarin de benadeelde reeds een uitkering van het Schadefonds Geweldsmisdrijven heeft ontvangen en dit zelfde bedrag vordert van de verdachte in de strafzaak. In een dergelijk geval zal de vordering van de benadeelde zijn overgegaan, gesubrogeerd, op de Staat (artikel 6 lid 4 Wsg). In een dergelijk geval zal de benadeelde partij niet-ontvankelijk dienen te worden verklaard aangezien de benadeelde geen vorderingsrecht meer heeft op de verdachte. Alsdan kan er voor gekozen worden om als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke straf te bepalen dat ditzelfde bedrag zal worden gestort in het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Zie hierover uitgebreid paragraaf 4.3.3.

Ook schadevergoeding en -herstel bij jeugdigen als bijzondere voorwaarde

Ten aanzien van minderjarigen gelden materieel dezelfde mogelijkheden tot het opleggen van de hiervoor besproken bijzondere voorwaarden. Thans zijn de bijzondere voorwaarden op basis van artikel 77z Sr bij algemene maatregel van bestuur geregeld. Het betreft met name artikel 3 van het Besluit beïnvloeding jeugdigen waarin onder de onderdelen 9, 10 en 12 dezelfde voorwaarden worden benoemd.

260 Zie onder meer Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 25 juli 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:5476.

261 Overigens was dit fonds in het leven geroepen tussen eerste en tweede aanleg naar aanleiding van de rellen en daarop volgende strafzaken, maar het heeft een bredere doelstelling. Zie de Regeling van de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie van 21 februari 2013, nr. 350608, inzake tegemoetkoming voor schade geleden bij openlijk geweld (Regeling tegemoetkoming schade openlijk geweld), gepubliceerd in de Staatscourant van 27 februari 2013.

Opmerking verdient dat ook bij jeugdigen het te storten bedrag in het Schadefonds Geweldsmisdrijven dan wel een ander slachtofferfonds niet hoger mag zijn dan de maximale geldboete. Voor jeugdigen is de maximale geldboete, een boete van de tweede categorie (per 1 januari 2014 € 4.050,-).

Wetsvoorstel Adolescentenstrafrecht

Met het wetsvoorstel Adolescentenstrafrecht (33 498) wordt artikel 77z Sr gewijzigd en zal de lijst van bijzondere voorwaarden een wettelijke verankering krijgen.

6.2 Bijzondere voorwaarden betreffende het gedrag van de veroordeelde

Actuele wensen van het slachtoffer van belang

De wet geeft een aantal mogelijkheden tot het opleggen van bijzondere voorwaarden die met name voor een slachtoffer van belang kunnen zijn. Het gaat dan om het opleggen van een contactverbod en een locatieverbod. De moeilijkheid voor de rechter is dat hij vaak niet goed op de hoogte is van de actuele wensen van het slachtoffer hieromtrent. Vooralsnog heeft het slachtoffer geen mogelijkheid zijn wensen direct kenbaar te maken aan de rechter. Het is dan ook zaak dat de officier van justitie zorgt goed op de hoogte te zijn van de wensen van het slachtoffer en dit goed naar voren brengt tijdens de terechtzitting. Het is immers niet altijd gezegd dat een slachtoffer per definitie geen contact meer wil met een verdachte en dat na verloop van tijd de verhoudingen zijn veranderd. In een dergelijk geval kan een contactverbod ook voor een slachtoffer bezwarend zijn.

Contactverbod (artikel 14c lid 2 onder 5 Sr)

Een contactverbod kan omvatten elke vorm van contact (fysiek, telefonisch, per brief of email, sms of andere berichtenservice, social media) zowel direct als indirect. Aan een dergelijk verbod kan ook elektronisch toezicht worden gekoppeld (artikel 14c lid 3 Sr).

Locatieverbod (artikel 14c lid 2 onder 6 Sr)

Een locatieverbod kan omvatten het verbod om in een bepaalde straal van een bepaald punt te komen. Bijvoorbeeld niet binnen een straal van 100 meter van de woning van het slachtoffer. Ook

kan het inhouden dat de veroordeelde zich niet in de directe omgeving of in de woning van het slachtoffer mag begeven. Wanneer een locatieverbod wordt opgelegd dient dit voldoende te worden gespecificeerd. Niet alleen omdat voor de veroordeelde voldoende duidelijk moet zijn wat er van hem verwacht wordt, maar ook omdat voor diegenen die toezicht moeten houden op de naleving van de voorwaarde voldoende duidelijk moet zijn om welk gebied het gaat.

Ook aan deze voorwaarde kan elektronisch toezicht worden gekoppeld.

Andere voorwaarden

Tot slot kan de rechter ook voorwaarden opleggen die bijvoorbeeld inhouden dat een veroordeelde een bepaalde training of behandeling gaat volgen of dat de veroordeelde geen alcohol of verdovende middelen gebruikt. Ook deze voorwaarden kunnen voor een slachtoffer van groot belang zijn. Naast alle in de wet benoemde voorwaarden kan de rechter overigens zelf nog andere voorwaarden stellen het gedrag van de veroordeelde betreffende (artikel 14c lid 2 onder 14 Sr).

Bijlagen

Inhoudsopgave

1	Spelregels voor het omgaan met slachtoffers	191
2	Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving slachtoffers	193
3	Overzicht richtlijnen, wetten en aanwijzingen	206
4	Literatuurlijst	208

Bijlage 1

Spelregels voor het omgaan met slachtoffers

In 2012 heeft de Nationale Ombudsman op verzoek van het Platform Slachtofferorganisaties spelregels opgesteld voor het omgaan met slachtoffers door overheidsorganisaties. Doorslaggevend voor de formulering van de spelregels is geweest hetgeen slachtoffers en hun nabestaanden vanuit het perspectief van behoorlijkheid mogen verwachten van de overheidsinstanties. De spelregels zijn bedoeld om veranderingen in de uitvoeringspraktijk verder te helpen, waarvoor de Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces voldoende ruimte biedt.

De spelregels zijn in een rapport gebundeld voorzien van een toelichting. Daarin zijn ook knelpunten opgenomen die de Nationale Ombudsman heeft verzameld vanuit de klachtbehandeling en zijn de ervaringen van slachtoffers beschreven eveneens vanuit de klachtbehandeling. Hieronder is de verkorte versie van de spelregels ofwel de spelregels in creditcardformaat opgenomen. De volledige versie van de spelregels kan worden gedownload via de website van de Nationale Ombudsman:

http://www.nationaleombudsman.nl/sites/default/files/rapport_2012-200.pdf

Spelregels in creditcardformaat

overheidsorganisaties

Hoe gaat de overheid behoorlijk om met slachtoffers in het strafproces?

- Laat zien dat u hart heeft voor de zaak waar het slachtoffer bij betrokken is. Zorg ervoor dat het slachtoffer gebruik kan maken van zijn rechten.
- Besef dat elk slachtoffer uniek is. Vraag het slachtoffer waar het hem om gaat en wat hij nodig heeft.
- Neem persoonlijk contact op met het slachtoffer en toon begrip bij emoties.
- Behandel verzoeken en vragen van het slachtoffer serieus en geef hem duidelijke informatie. beperk de administratieve lasten tot een minimum.
- Informeer het slachtoffer op eigen initiatief over zijn rechten, de beperkingen daarvan en over relevante ontwikkelingen.
- Stuur het slachtoffer dat bij u aanklopt niet van het kastje naar de muur. Werk daartoe nauw samen met andere overheidsinstanties in het strafproces.

slachtoffers

Wat mag het slachtoffer verwachten van de overheid?

- De overheid laat zien dat zij hart voor uw zaak heeft. Zij zorgt ervoor dat u gebruik kunt maken van uw rechten.
- De overheid vraagt waar het u om gaat en wat u nodig heeft.
- de overheid neemt persoonlijk contact met u op en toont begrip voor uw emoties.
- De overheid behandelt uw verzoeken en vragen serieus en geeft u duidelijke informatie. De overheid beperkt de administratieve lasten tot een minimum.
- De overheid informeert u op eigen initiatief over uw rechten, de beperkingen daarvan en over relevante ontwikkelingen.
- Als u aanklopt bij de overheid, stuurt zij u niet van het kastje naar de muur. De overheidsinstanties in het strafproces werken immers nauw samen.

Bijlage 2

Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving slachtoffers

Doelstelling modelregeling

Procedurele erkenning als slachtoffer, begrip voor de situatie van het slachtoffer en een correcte bejegening met respect voor de persoonlijke waardigheid dragen bij aan de verwerking van vaak een ingrijpende gebeurtenis. Verwerking komt mede tot stand door het slachtoffer de gelegenheid tot spreken te geven, naar het slachtoffer te luisteren, voldoende te informeren en met empathie te behandelen. Het slachtoffer kan door het strafrechtelijk onderzoek ook nog eens extra belast worden. Dit kan weer leiden tot secundaire victimisatie.

In de praktijk kan een goede bejegening worden ingevuld door onder andere het slachtoffer bij de naam te noemen. De zaak heeft immers al de naam van de verdachte. Ook door het slachtoffer te informeren over de keuze aan mogelijke plaatsen op de publieke tribune en door het aanbieden van een aparte wachtruimte.

Bijzondere zorgvuldigheid is geboden bij met name de slachtoffers van gewelds- en zedenmisdrijven, mensen met een verstandelijke beperking en kinderen die het slachtoffer zijn geworden.

De afgelopen jaren is de aandacht voor de positie van het slachtoffer in het strafproces toegenomen. Met de Wet versterking positie van het slachtoffer (per 1 januari 2011) zijn de rechten van het slachtoffer gebundeld en verder uitgebreid. Met deze wet wordt aan het slachtoffer een duidelijker omschreven positie toegekend dan voorheen in het wetboek is voorzien.

De Wet bevat twee elementen. In de eerste plaats wordt een aantal juridisch inhoudelijke wijzigingen en aanvullingen aangebracht.

In de tweede plaats wordt ketenbreed aandacht gevraagd voor een zorgvuldige en respectvolle bejegening van het slachtoffer.

Deze modelregeling levert een belangrijke bijdrage aan het tweede element van voornoemde Wet, doordat het voorschrijft op welke wijze de bodes bij de gerechten en hoven dienen te handelen om de slachtoffers een professioneel, kwalitatief goede en doelmatige opvang kunnen bieden. De regeling zorgt tevens voor een landelijk geüniformeerde werkwijze van opvang van slachtoffers bij alle gerechten en hoven.

Waar in de modelregeling gesproken wordt over portier of bode wordt daaronder tevens eventuele andere gangbare benamingen binnen de gerechten c.q. hoven voor dergelijke functies verstaan. Waar wordt gesproken over zitting worden tevens zittingen verstaan in het kader van het uitspreken van schriftelijke uitspraken. Overal in de tekst waar de mannelijke vorm wordt gebruikt, wordt tevens de vrouwelijke vorm bedoeld.

1 Het eerste contact met het slachtoffer

Doel

Het doel van dit eerste contact is om het slachtoffer meteen goed door te verwijzen naar de juiste locatie en / of persoon ten behoeve van de opvang voorafgaand aan de zitting.

Belangrijke randvoorwaarde voor uitvoering

Aanmelding en begeleiding

De meeste slachtoffers worden vooraf aangemeld door het Openbaar Ministerie (hierna OM)[1], Slachtofferhulp Nederland (hierna SHN)[2] [3] of de eigen advocaat. Een slachtoffer kan ook onaangekondigd verschijnen. Het slachtoffer wordt meestal

1 Het OM heeft in elke regio een zaakscoördinator aangesteld met een speciaal dienstverleningspakket voor slachtoffers van ernstige delicten en delicten waarbij grote groepen slachtoffers vallen.

2 Bij SHN geeft de casemanager duurzame hulp voor slachtoffers en nabestaanden van zware geweldsmisdrijven.

3 Daarnaast is er nog de familierechercheur. Dit is een medewerker van de politie die bij ernstige misdrijven zorgt voor de contacten tussen de nabestaanden/slachtoffer, de rechercheteam en het OM (waaronder de zaakscoördinator).

geadviseerd om niet alleen naar de zitting te gaan en zich te laten vergezellen. Bij ernstige misdrijven en verkeersongevallen met grote gevolgen zal mogelijk een vrijwilliger van SHN of een advocaat het slachtoffer vergezellen.

Het slachtofferloket
In alle arrondissementen kunnen slachtoffers terecht bij een slachtofferloket. Indien een slachtoffer dit wenst neemt dit loket bij zwaardere zaken de verantwoordelijkheid op zich om de slachtoffers voor, tijdens en na de zitting op te vangen en te begeleiden. Dit heeft consequenties voor de wijze van doorverwijzing door de portier en de rol van de bodes bij de zittingszalen.

Familie en sympathisanten van de verdachte
Naast confrontatie met de verdachte, kan ook confrontatie verdachte onwenselijk zijn. Zelfs als deze personen niet weten wie het slachtoffer is.

Er dient in een werkproces te zijn vastgelegd op welke wijze er afstemming plaatsvindt tussen de medewerkers van het slachtofferloket of de advocaat van het slachtoffer en de bodedienst op het gebied van de opvang van het slachtoffer. Het werkproces is schriftelijk vastgelegd en algemeen raadpleegbaar.

Het werkproces bevat tenminste:
- afspraken over het laten opnemen van contact door betrokkenen van de rechtspraak met het slachtoffer danwel de contactpersoon van het slachtoffer inzake de aanwezigheid van het slachtoffer en diens wensen hierbij. Dit zal in de meeste gevallen het slachtofferloket of de zaakscoördinator van het OM zijn. Maar het kan ook diens advocaat betreffen.
- afspraken over de wijze waarop per zaak wordt afgestemd wie welk (deel) van de opvang en begeleiding zal verzorgen;
- afspraken over de communicatie hiervan aan diverse betrokkenen waaronder in ieder geval de portier en behandelende bode;
- afspraken over het bewerkstelligen van een tijdige afstemming.

Uitvoering

Het slachtoffer betreedt de rechtbank via de publieke ingang op dezelfde wijze als het overige publiek.[4] De portier heeft daardoor het eerste contact met het slachtoffer. Een slachtoffer kan in verschillende hoedanigheden ter terechtzitting verschijnen. Hij kan verschijnen als belangstellende, benadeelde partij of ter uitoefening van het spreekrecht. Ook de nabestaande wordt als slachtoffer gezien.

In het eerste contact wordt tenminste besproken:

- welke zaak c.q. zitting de bezoeker wenst bij te wonen;
- in welke hoedanigheid de bezoeker de zaak en zitting wenst bij te wonen;
- Indien de bezoeker een slachtoffer betreft:
  - of het slachtoffer beschikt over een oproep / uitnodiging
  - of het slachtoffer op het gebied van de opvang heeft gesproken met een specifiek persoon. Zo ja, met wie?;
- geven van een bevestiging dat het slachtoffer door iemand zal worden opgehaald danwel verstrekken van informatie over de locatie en/of de persoon alwaar het slachtoffer kan plaatsnemen en/of melden voor opvang voorafgaand aan de zitting.

Resultaten

Het eerste contact leidt tot:

- vaststellen van de aanwezigheid van het slachtoffer
- doorverwijzing van het slachtoffer naar de juiste locatie en/of persoon voor de opvang voorafgaand aan de zitting.

2 Vaststellen van de aanwezigheid van het slachtoffer door bode

Doel

Het doel van het vaststellen van de aanwezigheid door de bode is om het slachtoffer te kunnen onderscheiden van het overige publiek, zodat de specifieke procedure voor opvang en begeleiding van de slachtoffers in gang wordt gezet.

4 Gerechten kunnen met het slachtoffer afspreken, al dan niet via het OM, SHN of de advocaat, dat deze een andere ingang gebruiken indien ongewenste confrontatie (in de rij) bij de publieksingang wordt verwacht.

Belangrijke randvoorwaarde voor uitvoering

De bodes dienen te beschikking over voldoende (persoons) gegevens van de slachtoffers die op de dag van de zitting kunnen verschijnen. Deze informatie wordt op verschillende wijzen verkregen:

a) zittingsrol

Voorafgaand aan de zitting beschikt de bode over de meest recente zittingsrol met daarop ten minste vermeld de navolgende gegevens ten behoeve van het vaststellen van aanwezigheid van het slachtoffer[5]:

- zittingsdatum;
- forum zitting;
- volgnummer zitting;
- gepland tijdstip van behandeling;
- volledige personalia verdachte;
- parketnummer verdachte;
- volledige personalia van alle slachtoffers in desbetreffende zaak;
- vermelding per slachtoffer of deze heeft aangegeven bij de zitting aanwezig te zullen zijn;
- vermelding of er naast het desbetreffende slachtoffer nog andere personen aanwezig zullen zijn. Zo ja, dan bevat de zittingsrol ook voor deze personen de volledige personalia.

b) voorbespreking personalia slachtoffers tussen rechter(s)/ griffier – OM – bode

Tot op de dag van de zitting kan een slachtoffer aangeven bij de zitting aanwezig te willen zijn. Om te zorgen dat alle betrokkenen beschikken over de personalia van alle slachtoffers die worden verwacht voor de zitting wordt voor het begin van elke zitting alle wijzigingen ten opzichte van de zittingsrol aan de bode doorgegeven door rechter(s)/griffier – officier van justitie. Indien nodig worden bij dit overleg tevens eventuele veiligheidsfunctionarissen betrokken. In deze voorbespreking wordt ten minste besproken:

5 De genoemde informatie over slachtoffers bevindt zich in verschillende primaire processystemen van betrokken organisaties. In de bijlage is het aangepaste begeleidingsformulier slachtoffers van de rechtbank Roermond opgenomen, welke kan fungeren als hulpmiddel bij het maken van afspraken over het verkrijgen van de desbetreffende gegevens.

- personalia van alle slachtoffers die worden verwacht om de zitting bij te wonen;
- wijzigingen ten opzichte van de informatie op de zittingsrol;
- eventuele specifieke verwachtingen ten aanzien van de rol van de bode.

Uitvoering

De bodes bij de zittingszalen en de balies fungeren als aanspreekpunt voor bezoekers die door de portier zijn doorverwezen.

Op het moment dat een bezoeker zich meldt bij de bodedienst wordt ten minste besproken:
- wat de naam is van de bezoeker;
- of de bezoeker in het bezit is van een oproep;
- in welke hoedanigheid de bezoeker de zitting wenst bij te wonen.

Op basis van deze verstrekte gegevens gaat de bode - aan de hand van de informatie op de rol -na of de bezoeker staat aangegeven als slachtoffer in een bepaalde zaak. Indien het slachtoffer staat vermeld wordt door de bode op de zittingsrol genoteerd welk slachtoffer is verschenen in de desbetreffende zaak. Indien het slachtoffer heeft aangegeven dat hij de zaaksnaam (naam van de verdachte) liever niet wenst te horen, zal de hier zo veel mogelijk rekening mee gehouden worden.

Resultaten

Het contact leidt tot:
- Vaststellen aanwezigheid van het slachtoffer door de bode;
- Borging dat de informatie beschikbaar blijft bij eventuele overdracht;
- Inwerking treden van de procedure rond opvang van het slachtoffer.

3 Opvang en begeleiding van het slachtoffer door de bode voorafgaand aan de zitting

Doel

Het doel van de opvang voorafgaand aan de zitting is om de communicatie met en bejegening van het slachtoffer te optimaliseren en ongewenste confrontatie met de verdachte te vermijden.

Belangrijke randvoorwaarde voor uitvoering

Teneinde ongewenste confrontatie met de verdachte te vermijden beschikken over een aparte kamer waar slachtoffers kunnen worden opgevangen. Deze ruimte is afgeschermd van de publieke wachtruimte en is altijd beschikbaar voor de opvang van slachtoffers.

De ruimte bevat ten minste:
- de mogelijkheid om te worden afgesloten door een deur;
- leesmateriaal;
- eenvoudige toegang tot een koffie / theevoorziening

Daarnaast dienen er voldoende exemplaren beschikbaar te zijn de folder "slachtoffers en justitie" (publicatiedatum oktober 2010, Ministerie van Veiligheid en Justitie) waarnaar verwezen kan worden door de bodes in het geval slachtoffers vragen hebben van procedurele aard.

Uitvoering

Na het vaststellen van de aanwezigheid van het slachtoffer door de bodedienst wordt door de bode ten minste het navolgende besproken:
- De bode vraag of het slachtoffer gebruik wenst te maken van de aparte slachtofferkamer. Indien dit het geval is, zorgt de bode voor de begeleiding van het slachtoffer naar deze ruimte. Indien het slachtoffer geen gebruik wenst te maken van deze aparte ruimte dan wordt dit door de bode op de zittingsrol genoteerd, teneinde eventuele latere klachten te voorkomen. Vervolgens wordt door de bode aangegeven waar het slachtoffer in afwachting van de zitting plaats kan nemen. Hierbij houdt de bode er rekening mee dat confrontatie tussen slachtoffer en verdachte wordt vermeden;

- De bode informeert het slachtoffer tevens over de verwachtingen ten aanzien van de wachttijd. Indien er wijzigingen plaatsvinden ten aanzien van de wachttijd informeert de bode het slachtoffer opnieuw;
- Op het moment dat het slachtoffer aan de bode vragen stelt van inhoudelijke c.q. procedurele aard verwijst de bode het slachtoffer altijd naar medewerkers van het openbaar ministerie en het slachtofferloket. De bode zal het slachtoffer tevens expliciet wijzen op de folder 'slachtoffers en justitie' (publicatiedatum oktober 2010, Ministerie van Veiligheid en Justitie).

Resultaten

De opvang en begeleiding van het slachtoffer door de bode voorafgaand aan de zitting leidt tot:

- Vermijding van directe confrontatie tussen het slachtoffer en de verdachte;
- Aanbieding van passende faciliteiten aan het slachtoffer;
- Kennisneming van de verwachtingen ten aanzien van de w
- Bekendheid bij de bode of het slachtoffer het woord wenst te voeren op de zitting;
- Bekendheid bij de bode indien het slachtoffer anoniem en niet opgemerkt wenst te worden/anoniem aanwezig wenst te zijn;
- Bekendheid bij het slachtoffer waar antwoord op inhoudelijk danwel procedurele vragen kan worden verkregen;
- Bekendheid bij de bode van de plaats waar het slachtoffer zich bevindt in afwachting van de zitting.

4 Uitroepen van de zaak

Doel

Het doel is om voor het uitroepen van de zaak rechter(s)/griffier, de officier van justitie en eventuele veiligheidsfunctionarissen in kennis te stellen van de personen die zijn verschenen voor het bijwonen van de zaak, waaronder dus ook eventuele slachtoffers. Met het uitroepen van de zaak worden de slachtoffers in de gelegenheid gesteld om de zittingszaal te betreden.

Belangrijke randvoorwaarde voor uitvoering

Binnen elke zittingszaal is een vooraf (vaste) vastgestelde plek gecreëerd waar slachtoffers kunnen plaatsnemen.[6] Deze plek is zodanig gepositioneerd dat ongewenste confrontatie tussen het slachtoff verdachte wordt vermeden. Zowel bodes, rechter(s)/griffier als de officier van justitie zijn op de hoogte van deze vaste plek voor het slachtoffer. Het slachtoffer zal ook gewezen worden op de mogelijkheid een andere plaats te kiezen.

Uivoering

Voor het uitroepen van de zaak informeert de bode aan de hand van de genoteerde gegevens op de zittingsrol de rechter(s)/griffier en de officier van justitie over de slachtoffers die zijn verschenen voor het bijwonen van de zaak. Tevens geeft de bode aan of het slachtoffer het woord wenst te voeren.

Op verzoek van de voorzitter van de rechtbank roept de bode de zaak in het openbaar uit. Na het uitroepen controleert de bode aan de hand van de rol of alle personen die zich hebben gemeld voor het bijwonen van de zaak ook daadwerkelijk hebben vernomen dat de behandeling van de zaak zal aanvangen.

De bode draagt ervoor zorg dat het slachtoffer de zittingszaal kan betreden waarbij direct contact met de verdachte wordt vermeden. De bode begeleidt deze naar de vooraf afgesproken (vaste) plek in de zittingszaal. Vervolgens kan het overige publiek de zittingszaal betreden.

6 De meeste slachtoffers geven er de voorkeur aan om achter de verdachte te gaan zitten. Hierdoor kan oogcontact zo veel mogelijk vermeden worden.
Er zijn slachtoffers die vooraf aangeven geen oogcontact te wensen. Indien de rechtszaal toch geen faciliteiten mocht bieden om het slachtoffer hiertegen te beschermen, kan de voorzitter de verdachte opdragen om oogcontact te vermijden.
Indien de betreffende zaal beschikt over een extra (met glas) afgeschermde publieke tribune geniet het de voorkeur om het slachtoffer en (sympathisanten van de) verdachte te scheiden. In overleg met het slachtoffer kan gekozen worden wie er in de zaal en wie er op de afgeschermde tribune zal plaatsnemen. Indien bij het slachtoffer de dringende wens bestaat om afgeschermd van de verdachte de zitting bij te wonen en de beschikbare zittingszaal hier niet in voorziet, kan er voor gekozen worden het slachtoffer af te schermen middels een scherm.

Resultaten

- Het uitroepen van de zaak leidt tot:
- Bekendheid bij rechter(s)/griffier en de officier van justitie van de personalia van het slachtoffer dat is verschenen in een specifieke zaak;
- Bekendheid bij rechter(s)/griffier en officier van justitie van de slachtoffers die het woord wensen te voeren, of die hun vordering willen toelichten;
- Toestemming aan de bode om de zaak uit te roepen;
- Bekendheid bij alle belangstellenden die zich hebben gemeld bij de bode over het feit dat de zaak zal gaan aanvangen;
- Opvang en begeleiding van het slachtoffer is opgevangen door de bode waardoor het slachtoffer kan plaatsnemen op een vooraf (vaste) vastgestelde plek in de zittingszaal, waardoor ongewenste confrontatie tussen slachtoffer en verdachte is voorkomen;
- Verzekering van een correcte plaats in de zittingszaal voor slachtoffers;
- De mogelijkheid voor rechter(s)/griffier en officier van justitie om onderscheid te maken tussen slachtoffers en overig publiek.

5 Opvang en begeleiding van het slachtoffer door de bode bij schorsing – of na afloop van de zitting

Doel

Het doel van opvang door de bode bij schorsing van de zitting of na afloop van de zitting is om de communicatie met en bejegening van het slachtoffer te optimaliseren en ongewenste confrontatie met de verdachte te vermijden.

Belangrijke randvoorwaarde voor uitvoering

Teneinde ongewenste confrontatie met de verdachte te vermijden dient het gerecht c.q. hof te allen tijde te beschikken over een aparte kamer waar slachtoffers kunnen worden opgevangen. Deze ruimte is afgeschermd van de publieke wachtruimte en is altijd beschikbaar voor de opvang van slachtoffers.

De ruimte bevat ten minste:
- de mogelijkheid om te worden afgesloten door een deur;
- leesmateriaal;
- eenvoudige toegang tot een koffie / theevoorziening.

Daarnaast dienen er voldoende exemplaren beschikbaar te zijn van de folder "slachtoffers en justitie" (publicatiedatum oktober 2010, Ministerie van Veiligheid en Justitie) waarnaar verwezen kan worden door de bodes in het geval slachtoffers vragen hebben van procedurele aard.

Uitvoering

De bode draagt ervoor zorg dat het slachtoffer het laatste de zittingszaal kan verlaten, zodat direct contact met de verdachte wordt vermeden.

Na het verlaten van de zittingszaal wordt door de bode aan het slachtoffer gevraagd of deze gebruik wenst te maken van de aparte slachtofferkamer. Indien dit het geval is zorgt de bode de begeleiding van het slachtoffer naar deze ruimte.

Op het moment dat het slachtoffer aan de bode vragen stelt van inhoudelijke c.q. procedurele aard dan verwijst de bode het slachtoffer door naar medewerkers van het openbaar ministerie. De bode zal het slachtoffer tevens expliciet wijzen op de folder "slachtoffers en justitie" (publicatiedatum oktober 2010, Ministerie van Veiligheid en Justitie).

Resultaten

De opvang en begeleiding van het slachtoffer door de bode na de zitting leidt tot:
- Vermijding van directe confrontatie tussen het slachtoffer en de verdachte;
- Aanbieding van passende faciliteiten aan het slachtoffer;
- Bekendheid bij het slachtoffer waar antwoord op inhoudelijk danwel procedurele vragen kan worden verkregen.

6 Periodieke evaluatie

Doel
Het doel van de periodieke evaluatie is om te beoordelen of het proces van bejegening en opvang van slachtoffers optimaal wordt uitgevoerd danwel dat er aanpassingen nodig zijn in de huidige werkwijze teneinde tot een optimale opvang te kunnen komen.

Belangrijke randvoorwaarde voor uitvoering
Er bestaat een overleg tussen de diverse betrokken partijen in het Dit overleg vindt elk kwartaal plaats. Aan het overleg nemen tenminste bodes en vertegenwoordigers van de sector strafrecht deel. Naar behoefte worden ook de externe partners geconsulteerd.

Uitvoering
Elk kwartaal wordt er overleg gevoerd tussen de betrokken partijen in het proces van slachtofferopvang. In dit overleg wordt het proces van slachtofferopvang van de afgelopen periode geëvalueerd.

Ten minste wordt besproken:
- Welke ervaringen betrokkenen hebben met het proces van slachtofferopvang in voornoemde periode;
- Of het proces is uitgevoerd conform de modelregeling;
- Welke successen en knelpunten er zijn gesignaleerd in het proces van slachtofferopvang;
- Of de gehanteerde werkwijze van slachtofferopvang dient te worden aangepast.

Resultaten
De periodieke evaluatie leidt tot:
- Afstemming tussen de diverse betrokkenen in het proces van slachtofferopvang;
- Kennis over de werking van het proces van slachtofferopvang;
- Mogelijkheden om – indien nodig – het proces bij te stellen om een optimale opvang van slachtoffers te kunnen bieden.

Bijlage

Geleidebrief slachtoffer / benadeelde partij

Naam slachtoffer / benadeelde: voorletter(s) achternaam			
Naam:	**voorletter(s)**	**achternaam**	
Geslacht:	Selecteer		
ID nr.:			
Datum zitting:	1-1-2011		
Parketnummer:			
Contact persoon OM:	voorletter(s)	achternaam	
Arrondissement:			
Telefoonnummer:			
Spreekrecht:	Selecteer		
Gebruik slachtofferruimte:	Selecteer		
Begeleiding door familieleden/ medewerker SHN/ advocaat / overige			
Naam:	**voorletter(s)**	**achternaam**	**ID nr.:**
ID nr.:			

Bijlage 3

Overzicht richtlijnen, wetten en aanwijzingen

Richtlijnen Europese Unie

- Richtlijn 2011/36/EU van het Europees parlement en de Raad van 5 april 2011 inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan, en ter vervanging van Kaderbesluit 2002/629/JBZ van de Raad, PB L 101 van 13.4.2011.
- Richtlijn 2011/92/EU van het Europees parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik van kinderen en kinderpornografie, en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad, PB L 335 van 17.12.2011.
- Richtlijn 2011/99/EU van het Europees parlement en de Raad van 13 december 2011 betreffende het Europees beschermingsbevel, PB L 338 van 21.12.2011.
- Richtlijn 2012/29/EU van het Europees parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ, PB L 315 van 14.11.2012.

Wetgeving in verband met het slachtoffer in het strafproces

- Wet van 23 december 1992 tot Aanvulling van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering, de Wet voorlopige regeling schadefonds geweldsmisdrijven en andere wetten met voorzieningen ten behoeve van slachtoffers van strafbare feiten (Wet Terwee), Stb. 1993, 29 (Kamerstukken 21 345).
- Wet van 12 november 2009 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering inzake de regeling van onderzoek naar de mogelijkheid van overbrenging van een ernstige besmettelijke ziekte bij gelegenheid van een strafbaar feit (Wet verplichte medewerking aan een bloedtest in strafzaken), Stb. 2009, 475 (Kamerstukken 31 241).

- Wet van 17 december 2009 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces (Wet ter versterking van de positie slachtoffer in het strafproces), Stb. 2010, 1 (Kamerstukken 30 143).
- Wet van 12 juli 2012 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter uitbreiding van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces, Stb. 2012, 345 (Kamerstukken 33 176).
- Wet van 19 juni 2013 tot wijziging van de Opiumwet en de Wet wapens en munitie in verband met de verruiming van de kring van ambtenaren, belast met de opsporing van de in deze wetten strafbaar gestelde strafbare feiten, alsmede van enkele andere wettelijke voorschriften van strafvorderlijke aard, Stb. 2013, 225 (Kamerstukken 33 012).
- Wet van 26 juni 2013 tot aanpassing van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en de Uitvoeringswet Internationaal Strafhof in verband met de introductie van de mogelijkheid conservatoir beslag te leggen op het vermogen van de verdachte ten behoeve van het slachtoffer (Wet conservatoir beslag slachtoffer), Stb. 2013, 278 (Kamerstukken 33 295).

Regelgeving Openbaar Ministerie

- Aanwijzing Slachtofferzorg (2010A029), Stcrt. 2010, 20476.
- Aanwijzing executie (2013A003), Stcrt. 2013, 5107.
- Aanwijzing voorwaardelijke vrijheidsstraffen en schorsing van voorlopige hechtenis onder voorwaarden (2013A004), Stcrt. 2013, 5108.
- Aanwijzing Wet justitiële en strafvorderlijke gegevens (2013A014), Stcrt. 2013, 24126.

Bijlage 4

Literatuurlijst

Alfabetisch gerangschikt op auteur(s)

A

- S.S. Arendse, 'Wet tot aanpassing van de regeling van de vervolgingsverjaring', Ars Aequi, maart 2013, p. 230-234.

B

- W.J. J. Beurskens, 'Schadevergoeding voor slachtoffers van strafbare feiten: ongemakkelijk balanceren op het raakvlak van privaatrecht en strafrecht', Trema 2002, nr. 9, p. 445 e.v.
- M.J. Borgers, 'Recente rechtspraak over de schadevergoedingsmaatregel en de voeging van de benadeelde partij', Delikt en Delinkwent 2003, afl. 4, p. 441-454.

C

- J. Candido, 'Civiel bewijsrecht toepasselijk op de vordering benadeelde partij?- Gemotiveerde betwisting van een blote stelling', Nederlands Juristenblad 2012, afl. 14, p. 938 e.v.
- J. Candido, 'De vordering benadeelde partij in het strafproces en de onevenredige belasting van het strafgeding', Trema 2011, nr. 10, p. 354-359.
- J.C.A.M. Claassens, 'Het slachtoffer in het strafproces', Strafblad 2012, afl. 4, p. 241-262.
- J.C.A.M. Claassens en M.A. Wabeke, Schadevergoeding voor slachtoffers in het strafproces, Zutphen, Studiecentrum Rechtspleging 2005.
- J. Claesen en G. Zeles, 'Herstel in strafzaken in Maastricht', Nederlands Juristenblad 2013, afl. 27, p. 1766-1772.
- C.P.M. Cleiren en M.J.M. Verpalen (red.), 'Tekst en Commentaar Strafrecht', Kluwer, Deventer, 2012.
- C.P.M. Cleiren en M.J.M. Verpalen (red.), 'Tekst en Commentaar Strafvordering', Kluwer, Deventer, 2011.

D

- R.A. Dozy en J.M. Willink, 'Lessen uit 'letsels' – een kijkje in de keuken van de rechter', Tijdschrift voor Personenschade 2007, nr. 4, p. 125 e.v.
- M.J.A. Duker, 'De toetsingsruimte van het hof in beklagzaken ex artikel 12 Sv', Delikt en Delinkwent 2009, afl. 5, p. 428-453.

F

- N. Frenk en C. van Dam, 'Stagnerende smartengeld-bedragen', Nederlands Juristenblad 2012, afl. 40, p. 2819 e.v.

G

- S.J.A.M. van Gend en G.J. Visser (red.), 'Artikel 12 Sv', Prinsengrachtreeks 2004/2, Nijmegen, Ars Aequi Libri 2004.

H

- T. Hartlief, 'Smartengeld in Nederland anno 2012: tijd voor een steen in stilstaand water?', voorwoord bij Smarten-geldgids 2012, uitgave ANWB.
- A.S. Hartkamp & C.H. Sieburgh, Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht:
- 6-II Verbintenis in het algemeen, tweede gedeelte, Deventer, Kluwer 2009.
- 6-IV Verbintenis uit de wet, Deventer, Kluwer 2011.
- J.J. van der Helm, 'De immaterieel benadeelde partij in het strafproces', Trema 2006, nr. 7, p. 300 e.v.

K

- M. Kaandorp en M. Baak, 'Kinderhandel in Nederland.' - De aanpak van kinderhandel en de bescherming van slachtoffers in Nederland, Unicef/Defence for children/ECPAT, mei 2013.
- B.F. Keulen, A.A. van Dijk, E. Gritter, N.J.M. Kwakman en K. Lindenberg, 'Naar een tweefasenproces?', WODC 2013.
- A. Klaasse en S. van Berge Henegouwen, 'Maatregel of dubbele bestraffing?', Proces 2012 (91), afl. 5, p. 340 e.v.
- G. Kistemaker, 'De belangen van getuigen in het strafproces, Trema 2007, nr. 5, p. 163-169.
- N.J.M. Kwakman, 'Europa en slachtoffers van delicten', Strafblad 2012, afl. 4, p. 265 e.v.

L

- F.F. Langemeijer, 'Het slachtoffer en het strafproces', studiepockets strafrecht, Kluwer, 2010.
- S.D. Lindenbergh, 'Smartengeld', dissertatie, Universiteit Leiden, 1998.
- S.D. Lindenbergh, 'Smartengeld, tien jaar later', Kluwer, Deventer, 2008.
- S.D. Lindenbergh en S. Riege, 'De emancipatie van psychisch letsel in privaatrecht en strafrecht', Trema 2012, nr. 5, p. 163 e.v.

S

- A.H. Sas, 'Strafrecht voor civilisten deel II: over de gewijzigde Wet schadefonds geweldsmisdrijven en nog enkele opmerkingen over schadeverhaal via het strafproces', Tijdschrift voor Personenschade 2012, nr. 2, p. 53 e.v.

T

- M. Timmermans, J. van den Tillaart en G. Homburg, 'Eerste meting slachtoffermonitor: ervaringen van slachtoffers met justitiële slachtofferondersteuning', Deel 2: Openbaar Ministerie, Rechtspraak & Slachtofferhulp Nederland, Regioplan Beleidsonderzoek, Ipsos Synovate, Amsterdam, eindrapport, WODC 2013.

V

- W.H. Vellinga, 'De benadeelde partij in het strafproces vanuit civielrechtelijk perspectief gezien', Verkeersrecht 2001, afl. 4, p. 97 e.v.
- S. Verberk, 'Mediation naast strafrecht in het arrondissement Amsterdam: een beschrijving van het proces en een verkenning van de effecten', evaluatierapport betreffende de bij de rechtbank Amsterdam eind oktober 2010 gestarte pilot 'Mediation naast strafrecht', uitgave Rechtbank Amsterdam, oktober 2011.
- G.J.M. Verburg, 'Vaststelling van smartengeld', proefschrift, Universiteit Leiden, Deventer, Kluwer, 2009.
- A.J. Verheij, 'Vergoeding van immateriële schade wegens aantasting in de persoon', dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam, 2002.

W

- R.P. Wijne, 'Overlijdensschade', Tijdschrift voor Personenschade 2008, nr. 4, p. 140 e.v.

Trefwoordenregister

A

Aangifte onder nummer 42
Aanhoudingsverzoek 55
Aanwijzing executie 175
Aanwijzing Slachtofferzorg 24, 25, 26, 34
Accessoire karakter vordering 100, 103
Ad informandum feiten 8, 94
Affectieschade 132
Afwezigheid
- slachtoffer 60
- verdachte 57

Afwijzing vordering schadevergoeding 105, 109, 112, 166, 170
Anoniem slachtoffer 59
Artikel 12 Sv 14, 23
Audiovisuele opnamen 19, 72

B

Begroting schade
- immateriële schade 138
- kosten levensonderhoud 131
- toekomstige schade 131, 137
- zaakschade 135

Belediging en immateriële schade 129
Bemiddeling 44
Benadeelde partij
- definitie 39
- vordering 92
- ontvankelijkheid 93
- hoger beroep 80, 81
- aanbrengen getuigen/deskundigen 65, 90, 101
- vragen stellen door 66

Bereddingskosten 122
Beslag, conservatoir 82, 84, 179, 180
Bescherming persoonlijke levenssfeer verdachte 28
Besluit orde van dienst gerechten 29
Bevrijdende betaling 149, 165
Bewijslastverdeling 89, 90

Bewijs
- levering 90
- opdracht 89, 90
- recht 89
Bezwaar dagvaarding 56
Bijstand 32, 33
Bijzondere voorwaarden
- dadelijke uitvoerbaarverklaring 183
- schade 183
- betreffende gedrag veroordeelde 187
Billijkheidscorrectie 151, 152
Bode 49, 50, 56, 74
BOS-schade 140, 142
BTW 137
Buitengerechtelijke kosten 125, 126, 160

C

Causaal verband 111, 115, 116, 118, 184
CJIB 155, 171, 175
Conditio-sine-qua-non 116
Conservatoir beslag 82, 84, 179, 180
Contactverbod 187
Correcte bejegening 13, 16, 17, 18, 49
Correctie Langemeijer 120

D

Deelneming 119
Diefstal 97
Draagkracht 154, 155, 174

E

Echtgenoot 15, 68
Eigen risico 145
Eigen schuld 108, 109, 110, 134, 149, 150, 151, 152
EU richtlijnen 18, 19, 20, 21, 22
Europees beschermingsbevel 20, 21
Europees kaderbesluit 17

F
Faillissementscurator 99

G
Geregistreerd partner 15, 68
Gevalsvergelijking 139, 140, 143
Groepsaansprakelijkheid 117
Grosse 76, 77

H
Heling 97
Hennepteelt zaken 98
Herstel als bijzondere voorwaarde 184
Hoger beroep 76, 80, 81
Hoofdelijke aansprakelijkheid 118
Hoofdelijke oplegging schadevergoedingsmaatregel 177
Hoofdelijkheid 155, 177

I
Identiteit slachtoffer 62
Informatieverstrekking slachtoffer 23
Immateriële schade 23, 129, 139, 142, 143
Ingangsdatum wettelijke rente 157
Intrekken vordering benadeelde partij 66

J
Journalisten 58

K
Kennelijk niet-ontvankelijk 63
Kennisneming processtukken 26
Kennisneming processtukken
- weigeren 27
Kinderen jonger dan 14 jaar 43, 114, 170
Kindermisbruik, Richtlijn bestrijding 21, 22, 83
Kindslachtoffers 19
Kindvriendelijke omgeving 22
Klachtprocedure 14, 23
Kosteloze rechtsbijstand 33, 159
Kosten tenuitvoerlegging 159
Kwetsbare slachtoffers 83

L

Landelijk aanhoudingenprotocol LOVS 55
Leeftijdpresumptie 20
Letsellijst 140, 141
Locatieverbod 187

M

Machtiging rechter-commissaris 27, 31
Matiging 134, 154
Medeschuld 155
Mediation 44
Mensenhandel, Richtlijn bestrijding 21, 22, 83
Modelregeling passende verblijfsomgeving slachtoffers 9, 18, 49, 50, 56
Mondelinge opgave vordering 42
Motiveringsverplichting 106

N

Nabestaanden 14, 15, 35, 59, 68, 131, 169, 171
Nationale ombudsman 55
Niet-ontvankelijkheid 100
Noodweerexces 107

O

Omzetbelasting 137
Onevenredige belasting strafgeding 53, 55, 100, 105, 107, 108, 140
Onmachtige spreekgerechtigde 36, 68
Onrechtmatige daad 110, 111, 118, 119
Onrechtmatige daad
- schade 111
- toerekening 111, 112
- causaal verband 111
- relativiteitsvereiste 111, 120
Ontbreken bedrag vordering 103
Ontbreken machtiging 102
Ontnemingsmaatregel 182
Ontvankelijkheid benadeelde partij 93
Openbaarheid 56
Ouders en voogd 81, 113, 114, 119
Overleden slachtoffer 15

P

Parketpolitie 50
Persrichtlijn 58
PIJ-maatregel 60
Procedurele rechtvaardigheid 51
Proceskosten 63, 81, 105, 126, 160, 173, 178
Proceskostenveroordeling 161
Processtukken
- kennisneming 26
- verstrekking 30
Proces-verbaal terechtzitting 75
Pro-forma zitting 54, 101

R

Recht op bijstand en vertegenwoordiging 32, 33
Recht op informatie 22
Rechter-commissaris 14, 22, 27, 32, 46, 66, 71, 81, 82, 83, 85
Rechtstreeks schade
- gevolg 95
- toegebrachte schade 95, 116
Rechtvaardigingsgronden 112
Reikwijdte spreekrecht 37
Relativiteitsvereiste 111, 120
Repliek 54, 55
Requisitoir 42, 64, 66
Richtlijn
- bestrijding kindermisbruik 21, 83
- bestrijding mensenhandel 21, 83
- betreffende het Europees beschermingsbevel 20
- tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de
bescherming van slachtoffers van strafbare feiten 18
Risico-aansprakelijkheid 115

S

Schade
- abstract berekende schade 157
- ander nadeel 126
- concreet berekende schade 158
- immateriële schade 121, 128, 129
- nabestaanden 131
- shockschade 133, 134

Schadebeperkingsverplichting 152
Schadefonds 140, 146, 147, 148
Schadefonds Geweldsmisdrijven 31, 140, 141, 143, 146
Schadeopgaveformulier Misdrijven 41, 43
Schadestaatprocedure 103
Schadevergoeding 22, 143, 145
Schadevergoeding
- bij overlijden 130
- in natura 143, 144

Schadevergoedingsmaatregel 84, 160
Schadevergoedingsmaatregel
- draagkracht 174
- hoofdelijkheid 177
- termijnbetaling 176
- vervangende hechtenis 173, 174
- vervangende jeugddetentie 174
- voorschotregeling 176
- voorwaarden 171

Schorsing onderzoek ter terechtzitting 73
Schriftelijke machtiging 27, 28, 53
Schriftelijke slachtofferverklaring 37, 52, 69, 70, 71
Schriftelijke voeging ter terechtzitting 63
Schriftelijke volmacht 33
Schriftelijke ronde 53, 101
Schulduitsluitingsgronden 113
Secundaire victimisatie 17
Sepotbeslissing 26
Shockschade 133, 134
Slachtoffer
- definitie 14
- als getuige 37, 62, 71, 82

Slachtoffer Informatie Portaal 25
Slachtofferfondsen 185

Slachtoffergesprek 26, 32
Slachtofferhulp Nederland 23, 59, 83, 143
Slachtofferkamer 49, 50
Slachtofferloket 25, 43, 50, 53, 54, 55, 83
Slachtofferpresumptie 18
Slachtofferverklaring als bewijsmiddel 69
Smartengeld 126, 127, 134, 138, 140, 141
Smartengeldgids 140
Snelrecht 77
Spelregels omgaan slachtoffers 17, 51
Spreekrecht 8, 24, 33, 34, 35, 36, 55, 57, 61, 67, 68, 69, 70, 78, 80
Spreekrecht
- als bewijsmiddel 69
- gevallen 35
- minderjarige 36, 68
- nabestaanden 68
- reikwijdte 37
SSV 70, 71
Stelplicht 89
Stichting Afrekenen met Winkeldieven 125
Storting in slachtofferfondsen 185
Stukken ter onderbouwing 65
Subrogatie Schadefonds Geweldsmisdrijven 148
Supersnelrecht 77

T

Taxibus-arrest 133
TBS 24, 172
Tegenvordering 165
Tenuitvoerlegging
- kosten 159, 160
Termijnbetaling 171, 176
Toekomstige schade 131
Toerekening (civiel) 112
Toestemming kennisneming processtukken 27, 30
Toevoeging processtukken weigeren 31
Tolk 33, 62, 73
Total loss 136

U

Uitroepen zaak 56
Uitsplitsing schadeposten 104
Uitspraak 74, 103
Uittreksel Kamer van Koophandel 53
Uitvoeringsbesluit voorschotregeling schadevergoedings-
maatregel 176

V

Verificatie identiteit 62
Verificatie vertegenwoordiger rechtspersoon 53
Verjaring 101, 162
Verjaring
- (straf-)vervolging 162, 163
- civiel 162, 172, 184
Verlenging TBS 24
Vermeend slachtoffer 52
Vermeerdering eis, zie Wijziging vordering benadeelde partij
Vermogensschade 121
Verrekening 145
Verstek 57, 90
Verstekregeling civiel 91, 92
Verstrekking afschriften processtukken 30
Verstrekking stukken aan anderen 31
Vertegenwoordiging tijdens de terechtzitting 33
Vertrouwenspersoon 22
Vervangende hechtenis 173, 174
Vervangende jeugddetentie 174
Vervangingswaarde 136
Vervolgingsverjaring 163
Verzekeraar 95, 98
Verzekering 145
Voegen ter terechtzitting 42, 63
Voegingformulier, zie schadeopgaveformulier
Voegingsgerechtigd 39
Vonnis, zie: Uitspraak
Voorbereiding en regievoering terechtzitting 52
Voorschot 104
Voorschotregeling 176
Voorwaardelijke veroordeling, zie bijzondere voorwaarden
Vordering benadeelde partij 53, 60, 61, 62

Vordering benadeelde partij
- ontbreken bedrag 103
- ontbreken machtiging 102
- ontvankelijkheid 101
- toelichten 64
- wijziging 66

W

Weigering processtukken officier van justitie 28
Werkgever 99
Wet conservatoir beslag slachtoffers 179
Wet Justitiële en Strafvorderlijke Gegevens 30
Wet op de rechtsbijstand 33
Wet tot aanpassing van de regeling van de vervolgingsverjaring 162, 164
Wet versterking positie slachtoffer 8, 34
Wetsvoorstel (concept-) adviesrecht slachtoffers 34, 38
Wetsvoorstel (concept-) herziening tenuitvoerlegging strafrechtelijke beslissingen 176
Wettelijke rente 156, 157, 158, 179
Wijziging vordering benadeelde partij 66
Wraking 73
Wet schadefonds geweldsmisdrijven 146, 147

Z

Zaakschade 117, 122, 135
ZSM 78

Colofon

Deze publicatie betreft een uitgave in opdracht van het LOVS en de Raad voor de rechtspraak en is bestemd voor rechtbanken en gerechtshoven.

Redactieadres
Landelijk Overleg Vakinhoud Strafrecht (LOVS)
t.a.v. mr. ing. P.C.T. van Dam
Postbus 90613
2509 LP Den Haag
E-mail: p.dam@rechtspraak.nl

Rechten
Aan deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend.
De weergegeven teksten met interpretaties, conclusies en aanbevelingen, e.d. zijn op geen enkele wijze bindend. In concrete strafzaken is de rechter dus ook niet gebonden aan de inhoud van deze publicatie.

Toezending
Deze publicatie wordt gratis toegezonden of digitaal beschikbaar gesteld aan hen die tot de doelgroep behoren. Zij die menen voor toezending in aanmerking te komen worden verzocht hun naam, postadres en hun functie kenbaar te maken aan de redactie (zie redactieadres).

Waar dit mogelijk was is aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan.
Wij verzoeken een ieder die meent aanspraken te kunnen ontlenen aan in dit boek opgenomen teksten, zich in verbinding te stellen met de redactie.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar worden gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs en het LOVS.
Voor het gebruik van gedeelte(n) van deze uitgave in bloemlezingen, syllabi en andere compilatiewerken dient men zich tot het LOVS te wenden.

Hoewel aan deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteurs/redacteuren geen aansprakelijkheid voor de aanwezigheid van eventuele (druk)fouten en onvolkomenheden.

Vormgeving
Corps ontwerpers

Drukwerk
van Deventer

© 2013 LOVS

Met de Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces in 2011 is een belangrijke stap gezet in de verbetering van de rechten van het slachtoffer. Maar de ontwikkelingen, als het om de positie van het slachtoffer gaat, gaan onverminderd door en de stroom internationale en nationale regelgeving, jurisprudentie en literatuur neemt belangrijk toe. Binnen al deze kaders zoeken organisaties hun weg om de rechten van het slachtoffer vorm en inhoud te geven.

Binnen de Rechtspraak is een groep rechters en juridisch medewerkers onder leiding van mr. J. Candido dezelfde uitdaging aangegaan. De best practices binnen de rechtspraak zijn voor dat doel verzameld en rijk gelardeerd met verwijzingen naar jurisprudentie en literatuur.

Bijzondere aandacht is besteed aan de toepassing van het civiele recht binnen het strafrecht, zoals de strafrechter dat regelmatig tegenkomt als een slachtoffer zich voegt als benadeelde partij in een strafzaak.

Hoewel de handleiding geen expliciete conclusies of aanbevelingen kent, kan wel worden gesignaleerd dat veel van de best practices samenhangen met de erkenning van het slachtoffer in woord en daad als procesdeelnemer of als procespartij in het geval van een benadeelde partij.

De handleiding is geschreven in opdracht van het Landelijk Overleg Vakinhoud Strafrecht en de Raad voor de rechtspraak, maar is tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van de werkgroep.